

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA KIRIM'IN İŞGAL VE İLHAKI

TEZİ YAZAN

Ahmet Şamil EVREN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR (Kocaeli Üniversitesi)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ali Volkan ÖZGÜVEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MERSİN / HAZİRAN 2023

ONAY SAYFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

2020003016 numaralı öğrencimiz olan AHMET ŞAMİL EVREN tarafından hazırlanan “ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA KIRIM’IN İŞGAL VE İLHAKI” başlıklı bu tez çalışması jürimiz tarafından **oybirliği ile** Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmzalı evrakın aslı Enstitü Müdürlüğündedir

Asıl Üye - Üniv. İçi – Tez Danışmanı – Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

İmzalı evrakın aslı Enstitü Müdürlüğündedir

Asıl Üye - Üniv. Dışı – Jüri Üyesi: Doç. Dr. Mustafa ÇAKIR

(Kocaeli Üniversitesi)

İmzalı evrakın aslı Enstitü Müdürlüğündedir

Asıl Üye - Üniv. İçi – Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ali Volkan ÖZGÜVEN

Yukarıdaki imzanın, adı geçen öğretim üyesine ait olduğunu onaylarım.

İmzalı evrakın aslı Enstitü Müdürlüğündedir

16/06/2023

Prof. Dr. Murat KOÇ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’ndaki hükümlere tabidir.

İTHAF

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan depremlerde yaşamlarını yitiren; sevdiklerini, yuvalarını kaybeden depremzedelere ve bütün varlıklarıyla bu felaketin yaralarını sarmaya çalışan vefalı Türk milletine ithaf olunur.

ETİK BEYANI

Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 16/06/2023

Ahmet Şamil EVREN

TEŐEKKÖR

Bu çalıőmanın hazırlık sűrecinde bana Uluslararası Hukuk alanındaki bilgi ve birikimleriyle yol gűsteren deęerli Őđretim Üyesi Dr. Sami DOđRU hocama űűkranlarımı sunarım. Yaőamımın her anında tűm varlıklarıyla destekçim olan sevgili anne ve babama, kardeőlerim Muhammed Serhat ve Elif Bűőra'ya teőekkűr ederim. Beni oęlu gibi gűrűp maddi ve manevi anlamda hep yanımda olan kıymetli hukukçu Numan Gűkberk TEZŲLMEZ'e ve çok deęerli arkadaőlarım, Av. Teoman İZGİŲđLU ve LL.M. Av. Mehmet ALTINOđLU'na ayrıca teőekkűrű borç bilirim.

ÖZ

ULUSLARARASI HUKUK BAĞLAMINDA KIRIM'IN İŞGAL VE İLHAKI

Ahmet Şamil EVREN

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sami DOĞRU

Haziran 2023, 147 sayfa

Bu tezde, Ukrayna Cumhuriyeti'nin başkenti Kiev'de başlayan ve uluslararası bir soruna dönüşen Avromaydan sonucunda Rusya'nın, Ukrayna'ya bağlı özerk bir Cumhuriyet olan Kırım'ı işgal ve ilhaki, kuvvet kullanma yasağı ve kendi kaderini tayin etme hakkı kapsamında incelenecektir. Ukrayna, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanmış ve ulus devlet olma sürecine girmiştir. Ancak Vladimir Putin'in iktidara gelmesiyle SSCB'nin ardılı konumundaki Rusya'nın, Ukrayna üzerindeki etkinliği artmış; bu durum Avrupa'ya hem coğrafi hem de yapısal olarak yakın olan Ukrayna'da toplumsal ve siyasal sorunlara yol açmıştır. Özellikle Ukrayna Hükümeti'nin 2010 yılında paraf edilen ve 2013 yılında imzalanması planlanan "Derinleştirilmiş AB Doğu Ortaklığı" projesinden vazgeçmesi sonrasında sorunlar ve ayrışmalar iyice artmıştır. Bu istikrarsızlık, Kırım'a da sıçramış, çoğunluğu Rus olan Özerk bölge, Rusya tarafından çeşitli bahaneler öne sürülerek önce işgal, ardından ilhak edilmiştir. Tezde, Kırım'a yapılan Rus müdahalesi ve sonrasında ilan edilen bağımsızlık ile Kırım'ın Rusya'ya katılma konuları işlenecektir. İnceleme; işgal ve ilhak kavramları, kuvvet kullanma yasağı, kendi kaderini tayin etme hakkı ve garantörlük anlaşmaları ile sınırlı olacaktır. Tezde, ilk olarak Kırım'ın genel görünümü anlatılacak, ardından tarihsel süreçte Kırım'ın uluslararası statülerinden söz edilecektir. Son olarak Rusya'nın, Kırım'ın işgal ve ilhak süreci anlatılacaktır. Ardından uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı ve kendi kaderini tayin etme hakkı üzerinde durularak söz konusu ilhakin uluslararası hukuk açısından durumu Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması ve uluslararası sözleşmeler ışığında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: kırım, işgal, ilhak, kuvvet kullanma, ayrılma.

ABSTRACT

OCCUPATION AND ANNEXATION OF CRIMEA IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL LAW

Ahmet Şamil EVREN

Master's Thesis, Department of Public Law

Supervisor: Dr. Sami DOĞRU

June 2023, 147 pages

In this thesis, the Russia occupation and annexation of Crimea, an autonomous republic affiliated to Ukraine, as a result of Euromaidan, which started in Kiev, the capital of the Ukrainian Republic, and turned into an international problem, will be examined within the scope of the prohibition of use of force and self-determination. After the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), Ukraine gained its independence and is on the way to becoming a nation-state. However, with the coming to power of Vladimir Putin, the influence of Russia, which is the successor of the USSR, on Ukraine increased, and this situation caused social and political problems in Ukraine, which is both geographically and structurally close to Europe. Especially after the Ukrainian Government abandoned the “Deepened EU Eastern Partnership” project, which was initialed in 2010 and planned to be signed in 2013, the problems and divergences have increased. This instability also spread to Crimea, and the Autonomous region, the majority of which was Russia, was occupied by Russia for various reasons and then annexed. In the thesis, the Russian intervention in Crimea and the independence declared after it and joining the Russia will be discussed. Examination; will be limited to the concepts of occupation and annexation, the prohibition of use of force, the right to self-determination and guarantor agreements. In the thesis, firstly the general view of Crimea will be explained and then the international status of Crimea in the historical process will be mentioned. Finally, the occupation and annexation process of Russia and Crimea will be explained. Then, the prohibition of use of force in international law and the right to self-determination will be emphasized, and the situation of the annexation in terms of international law will be evaluated in the light of the United Nations (UN) Charter and international conventions.

Keywords: crimea, occupation, annexation, use of force, separation.

ÖN SÖZ

Kırım, coğrafi konumu ve kökleri M.Ö. 8. yy.'e kadar uzanan, kültürel mirası ile jeopolitik olarak çok önemli bir yerdedir. Güneyinden Karadeniz, doğusundan Azak Denizi ile komşu olarak Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlamakta, kıtalararası köprü görevi üstlenmektedir. Bu nedenlerle insanların uğrak yerlerinden biri olarak tarih boyunca farklı halkların yerleşim alanı olmuştur. Farklı ulusların bu topraklarda egemenlik kurma çabaları sonucunda Kırım, birçok devletin farklı türlerde egemenliği altına girmiştir. Sıradan bir il konumunda olduğu dönemlerin yanında özerk bir yapıda ve bağımsız olduğu zamanlar da olmuştur. Son olarak SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet statüsünde bulunan Kırım, Ukrayna'daki iç karışıklardan etkilenmiş ve Rusya'nın müdahalesi ile işgal ve ilhak edilmiştir. Rus milis güçlerinin Kırım'daki yerleşik varlığı "*Küçük Yeşil Adamların*" Kırım'daki kamu kurumlarını basarak etkin bir egemenlik kurması sonucunda, Kırım Parlamentosu, ayrılma için bir halk oylamasına karar vermiştir. Güvenilir olmayan ve Kırım'daki Türklerce boykot edilen halk oylaması ile Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'dan ayrılmış, hemen ardından Rusya'ya bağlanarak Rusya'nın bir parçası olmuştur. BM başta olmak üzere birçok uluslararası örgüt, kurum ve kuruluş, Rusya'nın Kırım'a müdahalesini kınamış; referandumun geçerliliğini kabul etmemiş ve Rusya'nın ilhakını yasadışı bulmuştur. Rusya, Ukrayna'da yaşanan iç siyasal krizden yararlanarak Kırım üzerindeki tarihi emellerini gerçekleştirmek ve bölgedeki etkinliğini yeniden arttırmak amacıyla uluslararası hukuka aykırı biçimde kuvvet kullanarak Kırım'ı işgal etmiştir. Bunun üzerine Kırım halkı da kendi kaderini tayin etme hakkına başvurarak Ukrayna'dan tek yanlı olarak ayrılmış ve Rusya'ya bağlanmıştır. Tezde, 2014 yılında gerçekleşen bu işgal, uluslararası hukukta kuvvet kullanımı kapsamında incelenerek; Rusya'nın eylemlerinin, müdahale, meşru müdafaa ve koruma sorumluluğu açısından meşruluğundan söz edilecektir. Bununla birlikte Kırım halkının tek yanlı olarak ayrılması ve Rusya'ya bağlanması hususu, kendi kaderini tayin etme hakkı kapsamında değerlendirilecektir. Son olarak Rusya ile Ukrayna arasındaki ikili ve çok yanlı uluslararası antlaşmaların ışığında garantörlük kurumu bakımından bu sorun incelenecek ve bir sonuca varmaya çalışılacaktır.

HAZİRAN 2023

İÇİNDEKİLER

KAPAK	i
ONAY SAYFASI	ii
İTHAF	iii
ETİK BEYANI	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	vii
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
RESİM LİSTESİ	xiv
EKLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN KIRIM'IN STATÜSÜ İLE İŞGAL VE İLHAK KAVRAMLARI

1.1. Genel Olarak Kırım.....	4
1.2. Kırım Tarihi.....	5
1.2.1. İlk Dönem.....	6
1.2.2. Altın Orda Devleti Dönemi.....	7
1.2.3. Kırım Hanlığı Dönemi.....	8
1.2.4. SSCB Dönemi ve Kırım.....	10
1.2.4.1. 1917 Ekim Devrimi (Bolşevik İhtilali).....	10
1.2.4.2. Devrim Sonrası ve Kırım Özerk Cumhuriyeti.....	11
1.2.5. Ukrayna Döneminde Kırım'ın Statüsü.....	14
1.3. Bağımsızlıktan Krize Ukrayna.....	16
1.3.1. Genel Olarak Ukrayna.....	16
1.3.2. Ukrayna Turuncu Devrimi.....	17
1.3.3. Ukrayna Krizi.....	19
1.3.3.1. Krizin Ortaya Çıkış Nedeni.....	19
1.3.3.2. Kriz Süreci.....	19

1.3.3.3. Kırım Müdahalesi, Referandum ve Ayrılma	21
1.4. İşgal Kavramı	23
1.4.1. Tanım ve Nitelik.....	23
1.4.2. İşgalin Varlığının Belirlenmesi	24
1.5. İlhak Kavramı.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA YASAĞI

2.1. Genel Olarak.....	28
2.1.1. BM Öncesi Dönem.....	29
2.1.2. BM Dönemi.....	32
2.2. Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamına Giren Hukuka Aykırı Fiiller	34
2.2.1. Kuvvet Kullanma Tehdidi	34
2.2.2. Kuvvet Kullanma	35
2.2.2.1. Müdahale	38
2.3. Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamına Girmeyen Fiiller.....	39
2.3.1. Meşru Müdafaa.....	39
2.3.1.1. Meşru Müdafaa'nın İlkeleri	42
2.3.1.2. Meşru Müdafaa Türleri.....	42
2.3.1.2.1. Bireysel Meşru Müdafaa.....	42
2.3.1.2.2. Ortak (Kolektif) Meşru Müdafaa	45
2.3.2. BM Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanma.....	46
2.4. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Diğer Tedbirler.....	48
2.4.1. İnsani Müdahale	48
2.4.2. Koruma Sorumluluğu.....	51
2.4.3. Çağrı Üzerine Müdahale	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KENDİ KADERİNİ TAYİN ETME HAKKI

3.1. Genel Olarak.....	59
3.2. Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihsel Gelişimi.....	60
3.2.1. BM Öncesi Dönem.....	61
3.2.2. BM Dönemi.....	65

3.3. Kendi Kaderini Tayin Hakkının Süjeleri.....	74
3.3.1. Sömürge Altında Yaşayan Halklar.....	75
3.3.2. Azınlıklar.....	75
3.4. Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Hukuksal Niteliği.....	76
3.5. Ayrılma Hakkı.....	80
3.5.1. Tanım ve Nitelik.....	80
3.5.2. Ayrılma Türleri.....	81
3.5.2.1. Rızaya Dayalı Ayrılma.....	81
3.5.2.2. Tek Yanlı Ayrılma.....	82
3.5.3. Ayrılma Hakkı rnekleri.....	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'NIN KIRIM'I İŞGAL VE İLHAKININ ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Değerlendirme.....	90
4.1.1. Müdahale Yasağı Bağlamında Değerlendirme.....	90
4.1.2. Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Değerlendirme.....	99
4.2. Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı Kapsamında Değerlendirme.....	100
4.2.1. Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Süjesi Bağlamında Kırım Halkı ...	101
4.2.2. Referandumun Bağlayıcılığı Sorunu.....	102
4.2.3. Kırım'ın, Kosova Olayı ile Karşılaştırması.....	103
4.3. Uluslararası Antlaşmalar Kapsamında Değerlendirme.....	105
4.3.1. Helsinki Nihai Senedi (1975).....	105
4.3.2. Budapeşte Memorandumu (1994).....	107
4.3.3. Ukrayna ve Rusya Federasyonu Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması	108
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	130

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği.
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri.
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı.
BM	: Birleşmiş Milletler.
CB	: Cumhurbaşkanlığı.
ICISS	: International Commission on Intervention and State Sovereignty
KKTEH	: Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı
MC	: Milletler Cemiyeti.
Md.	: Madde.
M.Ö.	: Milattan Önce.
M.S.	: Milattan Sonra.
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü.
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı.
Vb.	: Ve benzeri.
yy.	: Yüzyıl.

RESİM LİSTESİ

Resim 1. Kırım'ın Bölgesel Konumu.....	4
---	---

EKLER LİSTESİ

EK A. Etik Kurul Onay Belgesi	130
EK B. Tez Etik Kurulu İzin İstek Yazısı	132
EK C. Etik Kurul Kararı	133

GİRİŞ

Savaşın tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Uluslararası toplum içerisinde, bu toplumun önde gelen kişileri olan egemen devletlerin, kendilerine özgü bir hak olarak gördükleri savaş yoluna sık sık başvurdukları bilinen bir gerçektir. İnsanlık tarihinin belki de en karmaşık ve değişken olgusu olan “savaş”ın sebepleri, niteliği ve kapsamı hususunda tam olarak bir görüş birliğine ulaşılmış değildir. Bununla birlikte, savaşı, “*tarafaların ilişkilerinin içinde olduğu bir hukuksal durum*”¹ olarak tanımlayanların yanında “*bir çatışmanın varlığına göre tanımlayanlar*”² da olmuştur. İnsanlık tarihi içinde devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözüm yolu olarak görülen savaş, ilk devirlerde “*haklı bir sebebe*” dayandırılması gerekirken, özellikle 17-20. yy. arasında savaşa başvurma hiçbir kısıtlamaya tabi olmayan bir uygulama, devletlerin çıkarlarının gerektirdiği her durumda başvurulabilecek *egemenlik hakkı* olarak görülmüştür.³

Devletlerin savaşa başvurmak için çeşitli nedenleri olsa da amaçlarına ulaşmak veya sorunlarını çözmek için başvurdukları bu yöntemin acı sonuçları onları bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. 19. yy.’den itibaren bu yönde başlatılan çalışmalarda, başlangıçta savaş yasaklanmasa da düzenlenmesi yoluna gidilmiş, hukuk alanında savaşta uygulanacak kuralları belirleyen ve devletleri bağlayıcı sözleşmeler akdedilmiştir. Bu dönemde savaş tamamen yasaklanmadığı için savaşın doğurduğu zararların bu şekilde en aza indirilmesi amaçlanmıştır.

I. Dünya Savaşı’ndan sonra, devletler arası ilişkilerde savaşa başvurulmasını düzenleyen birtakım belgeler oluşturulsa da II. Dünya Savaşı önlenememiştir. II. Dünya Savaşı’nın neden olduğu büyük acı ve yıkımlar savaşın önlenmesi ve hiç değilse düzenlenmesi yolundaki düşünceleri ve çabaları ön plana çıkartmıştır. Bu amaçla atılan en önemli adım BM Antlaşması ile BM Örgütü’nün kurulmasıdır.

¹Bu görüşü Hugo Grotius 1625’te yayınladığı “De Jure Belli ac Pacis” adlı eserinde dile getirmiştir. Eserin Türkçedeki son baskısı Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku**, Seha Meray(çev.) Say Yayınları, İstanbul 2011.

² Bu görüşü Oppenheim savunmuştur.

³Funda Keskin, Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış, **Mülkiye Dergisi**, C 38, S.3. s. 87, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1046> e.t.:27.07.2022.

BM Antlaşması'yla kurulan yeni dünya düzeninde, “savaş” terimi yerine “kuvvet kullanma” tercih edilmiştir. Bu Antlaşma ile devletler, uluslararası nitelikteki uyuşmazlıklarını barışçı yollarla çözmeyi ve başka bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınmayı kabul etmişlerdir. Ayrıca BM Antlaşması ile oluşturulan yeni dünya düzeninde, devletlerin egemen eşitliği, içişlerine müdahale edilmemesi ve ülkesel bütünlük ilkeleri temel değerler olarak kabul edilmiştir. Ancak bütün tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de büyük devletler, kendi egemenlikleri ve ulusal çıkarları için tarafı oldukları BM Antlaşması'ndaki ilke ve kurallara uymamakta, Antlaşma hükümlerini kendilerine göre yorumlayarak kuvvet kullanma yoluyla daha küçük devletlere müdahale etmektedir. Son dönemde yaşanan uluslararası hukuka aykırı bu tür eylemlerden biri de 2014 yılında Rusya'nın, Ukrayna'nın bir parçası olan Kırım'ı işgali ve ilhakıdır.

Kırım, tarihten günümüze birçok devletin egemenliği altına girmiştir. İlk yerleşimlerin M.Ö. 1000 yılına kadar dayandığı Kırım, tarih boyunca birçok halkın uğrak yeri olmuştur. M.Ö. 10. yy.'de Kimmerler'e ev sahipliği yapan bölge, coğrafi konumundan dolayı zaman içerisinde hem doğudan hem de batıdan gelen toplulukların yerleşim alanı olmuştur. M.Ö. Yunanların ve İskitlerin egemenliğinden olan yarımada, M.S. Roma İmparatorluğu ve doğudan batıya göç eden Türk topluluklarının hakimiyetine girmiştir. M.S. 7-10. yy.'de Hazarlar, Kırım'ı yönetmiş ardından Peçenekler ve Kıpçaklar Kırım'a hakim olmuştur. Kırım, Moğolların, 13. yy.'de bölgeyi ele geçirmesiyle Altın Orda Devleti'nin önemli bir parçası haline gelmiştir. Bölgede yaşayan ve bugünkü Kırım Tatarlarının ataları olan Kıpçakların kültürel baskınlığı sonucu Kırım, Türkleşmiştir. Altın Orda Devleti'nin yıkılmasının ardından ise Türkler, Kırım'da bağımsız bir Hanlık kurmuşlardır. Ancak Kırım Hanlığı'nın bağımsızlığı pek uzun sürmemiş ve 1475'te Hanlık, özerk bir bölge olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.

Kırım, 18. yy.'de Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla 1783 yılında ilk kez Çarlık Rusya tarafından ilhak edilmiştir. İlhakın ardından Çarlık Rejimi yıkılana kadar Kırım Türkleri asimile edilip Slavlaştırmaya çalışmıştır. Mart 1917'de Çarlık Rejiminin sona ermesiyle Kırım Türkleri/Tatarlar, aralık ayında bir kurultay düzenleyerek bağımsızlıklarını ilan etmiş ve Kırım Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bu bağımsız devletin ömrü kısa sürmüştür.

1917 Ekim Devrimi sonrası Kırım, 1921 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ne bağlı özerk bir Cumhuriyet statüsüne haiz olmuştur. 1946 yılına gelindiğinde, Kırım'ın özerklik statüsü lağvedilmiş ve Kırım, SSCB'nin bir Oblastı konumuna indirgenmiştir. Bu statü de 1954'te ortadan kaldırılmış ve Kırım, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bağlanmıştır. 1954'ten SSCB'nin dağıldığı 1991 yılına kadar statüsünde bir değişiklik yaşanmayan Kırım, Ukrayna'nın bağımsızlık ilanı ile Ukrayna'ya bağlı özerk bir Cumhuriyet statüsünü almıştır.

Bu çalışmanın amacı; Rusya'nın, Kırım'a müdahalesinin ve sonrasında Kırım'ın bir referandum sonucu özerk bir statü ile bağlı bulunduğu Ukrayna'dan tek yanlı olarak ayrılarak Rusya'ya katılmasının uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesidir.

Dört bölümden oluşan bu çalışmanın ilk Bölümünde, genel olarak Kırım'ın tarihinden söz edilecektir. Bu kapsamda tarihsel Kırım'ın statüsü, uluslararası hukuk açısından durumu açıklanacaktır. Ardından Ukrayna krizi ve Rusya'nın Kırım'a müdahalesinden söz edilecek, son olarak işgal ve ilhak kavramları incelenecektir.

İkinci Bölümde ise uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağından söz edilecektir. Bu ölçüde ilk olarak kuvvet kullanmanın tanım ve niteliği üzerinde durulacak, ardından bu kavramın, BM öncesi ve sonrası olarak tarihsel süreci açıklanacaktır. Ardından kuvvet kullanma yasağının kapsamı, türleri ve istisnaları anlatılmaya çalışılacak ve özellikle BM Güvenlik Konseyi kararlarıyla kuvvet kullanma ve meşru müdafaa kavramları incelenecektir.

Üçüncü Bölümde, uluslararası hukukta kendi kaderini tayin etme hakkından söz edilecektir. Öncelikle hakkın tanım ve türleri açıklanacak, bu hakkın sűjeleri ve tarihsel gelişimi anlatılacak ve BM Genel Kurulu kararları incelenecektir. Son olarak kendi kaderini tayin etme hakkı örneklerine değinilecektir.

Dördüncü Bölümde, 2014 yılında gerçekleşen Rusya'nın Kırım'a yaptığı müdahale ve Kırım'ın Rusya'ya katılması, özellikle İkinci ve Üçüncü Bölümlerde özetlenen kuvvet kullanma yasağı ve kendi kaderini tayin etme hakkı ile uluslararası anlaşmalar uyarınca değerlendirilecektir.

Bu çalışmada, hukukun akademik boyutunda yaygın kullanımı bulunan bilimsel araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN KIRIM'IN STATÜSÜ İLE İŞGAL VE İLHAK KAVRAMLARI

1.1. Genel Olarak Kırım

Kırım, adını Altın Orda Devleti'nin (1242-1502) "Qırım" kentinden alır. Ukrayna dilinde "Крим", Rusçada "Крым", İngilizcede ise "Crimea" olarak ifade edilmektedir. Coğrafi açıdan bir yarımada statüsünde olan Kırım, doğu ve kuzeyden Azak Denizi; batı ve güney yönlerinden Karadeniz ile çevrilidir. Kırım, Perekop Kıstağı (Ukraynaca Перекопський перешийок, Türkçe; Or Boynu veya Orkapı) olarak adlandırılan bir kara parçasıyla Ukrayna ana karasına bağlanmaktadır ve Ukrayna'nın Herson Oblast'ına⁴ güneyden; Rusya'nın Kuban bölgesine batıdan komşudur. Ukrayna ana karasına bağlandığı yönetim bölgesi, Herson Oblastı'dır. Azak Denizi'ni Karadeniz'den ayıran Kerç Boğazı, aynı zamanda Kırım'ı, kara bağlantısı noktasında Rusya'dan ayırmıştır. Yüzölçümü 26.140 km² olan Kırım, yarımadaanın çok büyük bir çoğunluğunu oluşturun kuzey bölümü, Kerç Yarımadası ve Kırım Dağları olarak bilinen, dağlık, üç bölgeden oluşmaktadır⁵.

Resim 1. Kırım'ın bölgesel konumu⁶

⁴**Oblast:** Bölge ya da eyalet anlamına gelen Slav kökenli sözcük. SSCB döneminde Özerk Cumhuriyetlerin ardından temsil edilme hakkını haiz bulunan politik öneme sahip bölgeler. Eyaletlerden daha küçük olan bu bölgeler, SSCB'nin dağılmasından sonra kurulmuş devletlerin de yönetim bölgesi olmuştur.

⁵Michael Ray, "Kırım tarihi", *Britannica*, 2022, s.1, <https://www.britannica.com/place/Crimea/History> e.t.:28.07.2022.

⁶İNSAMER, https://insamer.com/tr/kirim-raporu-jeopolitik-rekabette-dugum_nokta_si_2586.html e.t.:28.07.2022.

Kırım'ın en önemli kenti Simferopol veya Türkçe adıyla Akmescit'tir. Milattan üç yüzyıl öncesine dayanan tarihiyle eski bir yerleşim yeri olarak Kırım'ın güney kesiminde ve orta-batısında yer alır. 1859 km²lik yüzölçümü olan Akmescit; bir kent, üç kasaba ve kendisine bağlı toplam 104 köyden oluşmaktadır⁷. Akmescit, SSCB döneminden kalan ve halen eski SSCB ülkelerinde kullanılmaya devam eden Rayon⁸ adlı bir yönetim birimidir. Akmescit'in en önemli özelliği ise Kırım'ın asli unsuru olan ve yüzyıllardır yarımadada varlıklarını sürdüren “Kırım Türkleri/Tatarları”nın siyasi başkenti statüsünde olmasıdır. Kırım Tatarlarının kurmuş olduğu birçok kurum Akmescit'te bulunmaktadır. Bunların başında; Kırım Tatar Meclisi, Kırım Tatar Milli Kütüphanesi, Kırım Tatar Pedagoji Üniversitesi gelmektedir⁹.

Kırım'ın ikinci büyük yerleşim yeri ise Sivastopol veya Türkçe adıyla Akyar'dır. Akmescit'e yaklaşık 70 km uzaklıkta bulunan şehir, Karadeniz'in doğusunda bulunan bir kıyı kentidir¹⁰. Hem Çarlık Rusya'da hem de SSCB döneminde yüksek stratejik bir öneme sahip olmuştur. Özellikle bir liman bölgesi olması ve II. Dünya Savaşı sırasında SSCB'ye ait “Karadeniz Donanması'na” ev sahipliği yapması, kentin önemini oldukça arttırmıştır. Akmescit ve Akyar'ın yanı sıra; Aluşta, Bahçesaray, Sudak (Suğdak) Kefe ve Yalta Kırım'ın önemli yerleşim bölgelerinden sayılmaktadır. Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi 01.04.2010 tarihli verilerine göre Kırım'ın nüfusu 1.964.924'tür¹¹. Bunun yanı sıra Britannica'ya göre bu nüfus, 2001 yılı sayımında 2.033.736 iken 2013 verilerine göre yaşanan göçlerle 1.965.177 olmuştur.

1.2. Kırım Tarihi

Kırım'dan genel itibarıyla söz ettikten sonra günümüzdeki durumunu anlamak amacıyla Kırım'ın tarihini dönemlere ayırarak açıklamak yerinde olacaktır. Kırım tarihi, aşağıda *İlk Dönem*, *Altın Orda* ve *Kırım Hanlığı Dönemi* ile *SSCB* ve *Ukrayna Dönemi* olarak açıklanacaktır.

⁷Akmescit, <https://www.vatankirim.net/akmescit-385/> e.t.: 21.08.2022.

⁸Rayon: SSCB döneminde oluşturulmuş dar coğrafi kapsamlı, ilçe düzeyinde bir yönetim birimi. SSCB'nin dağılmasından sonra kurulmuş devletlerde de bu yönetim birimi varlığını sürdürmüştür.

⁹Bkz. 6. dipnot

¹⁰Akyar, <https://www.vatankirim.net/akmescit-385/> e.t.: 21.07.2022.

¹¹“Nüfus Sayımı 2010”, *Ukrayna Devlet İstatistik Komitesi*, https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ds/kn/kn_e/kn0310_e.html e.t.:28.08.2022.

1.2.1. İlk Dönem

Kimi kaynaklarda Kırım'a ilk yerleşimlerin M.Ö. 1000'li yıllarda Kimmerler tarafından yapıldığı ileri sürülmektedir¹². Kimi kaynaklarda ise önce Taurlar'ın bölgeye yerleşmesi ardından Kimmerler'in, Kırım'a gelmesinden söz edilmektedir¹³. Milattan önce 5 ve 4. yy. gelindiğinde ise Yunanlar, Kırım'ın kıyı kesimlerinde koloniler kurmaya başlamış ancak koloniler iç bölgelere yayılmamıştır. Aynı dönemlerde bir Asya topluluğu olan İskitler (Sakalar)'ın Kırım'a gelerek yarımada'nın bozkır bölgeleri ele geçirmesiyle bu koloniler, tehlike altına girmiş ancak M.Ö. 438 yılında Yunan etkisiyle kurulan ve merkezi Kerç Boğazı'nın çevresi olan Boğaz Krallığı, Saka saldırılarından korunabilmiştir. Kolonilerin, M.Ö. 15. yılda Roma İmparatorluğu egemenliğine girmesine kadar Asya'dan gelen halklarla mücadeleleri sürmüştür¹⁴. M.Ö. 1. yy. ve M.S. 4. yy. arasında Kırım'ın kıyı kesimi, Roma İmparatorluğu'nun hakimiyet alanı içinde yer almaktaydı. Roma, konumu nedeniyle deniz aşırı ticaret yapmak amacıyla kıyı kesimlerindeki hakimiyetini arttırarak başta Khrsones, Suğdak ve Kerç olmak üzere kıyı kentlerinde koloniler kurmuştur¹⁵.

Kolonizasyon faaliyetlerinin hızlanmasıyla birlikte bir Türk topluluğu olan Hazarlar, 6. ve 7. yy.'de Kırım'a yerleşmeye başlamıştır. Kafkasların kuzeyinden, Hazar Denizi'ne kadar olan bölgede yaşayan Hazarlar, genellikle Kırım'ın iç bölgelerinde varlık göstermişlerdir¹⁶. Hazarlar, sonraki yüzyıllardaki gelişimleriyle bölgenin en güçlü devleti olmuş ancak 10. yy. ile birlikte zayıflayarak bölgedeki etkinliğini yitirmiştir. Hazarların hakimiyeti sonrasında, Karadeniz üzerinden yine bir Türk topluluğu olan Peçenekler, Kırım'a akınlar düzenlemiş ve 10. yy. ilk çeyreğinde Kırım'a yerleşmeye başlamışlardır¹⁷. Bu süreçte bölgeye yapılan Türk akınları hiç durmamış, bölgeye sonradan gelen Kıpçak Türkleri ise Peçenekleri alt ederek Kırım'a yerleşmiş ve bu bölgeye "Kıpçak Bozkırları"¹⁸ denmesini sağlamışlardır¹⁹.

¹² Ray, s.1.

¹³TDV, "Kırım", **TDV İslam Asiklopedisi**, C.25, İSAM, Ankara, 2002, s.447, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirim> e.t.:28.07.2022.

¹⁴ Ray, s.1.

¹⁵ Ray, s.1.

¹⁶Charles King, **Karadeniz**, Zülal Kılıç(çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008, s.95.

¹⁷M.Cemal Çiftçigüzeli, Nevzat Yalçıntaş ve Zafer Karatay, **Kırım Ey Güzel Kırım**, 1. Basım, Postiga Yayınları, İstanbul 2013, s. 231.

¹⁸Evliya Çelebi'inin Seyahatname 3 isimli eserinde; Kafkas Dağları'nın kuzey kısmında yer alan, Dinyester ile İrtiş akarsularının ortasında kalan yerin tarihteki ismi olarak geçer.

¹⁹Ahmet Gökbek, **Kıpçak Türkleri**, Ötüken Neşriyat, 1. Basım, İstanbul 2000, s.45.

1.2.2. Altın Orda Devleti Dönemi

Kıpçakların bölgedeki hakimiyeti, Moğolların 13. yy.'deki akınlarıyla birlikte son bulmuş ve Kırım, Asya'daki birçok yer gibi Moğol egemenliği altına girmiştir. Ölümünden önce Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu Cengiz Han, ele geçirdiği topraklardan; Harezm ve Karadeniz'e kıyısı olan bölgeleri, torunu Batu Han'a vermiş; bu bölgeler, Ak Orda olarak adlandırılmış ve zamanla "Altın Orda" adını almıştır²⁰. Batu Han döneminde istikrarlı bir devlet olan Altın Orda'da, Batu Han'ın ölümüyle birlikte bazı kağanlar tahta geçmiş ancak tümü çok kısa süreli hükümdarlık yapabilmişlerdir. Son olarak Batu Han'ın erkek kardeşi Berke Han tahta oturmuştur²¹. Berke Han, İslamiyet'i benimsemiş ve Altın Orda, Müslüman bir devlet olmuştur. Yine, Doğu ve Orta Asya'dan bölgeye göç edenler de İslamiyet'e girmiş; Altın Orda sınırları içerisinde yaşayan Türklerin kültürel baskınlığı ile Kırım bölgesi Türkleşmiştir²².

Birçok Türk-İslam devletiyle ilişkide bulunmuş olan Altın Orda Devleti, 1360'lara kadar yükselişini sürdürmüştü ve bu yıllardan sonra ise başta Moskova olmak üzere, komşu Knezlikler²³ ile birçok sorun yaşamıştır. Aynı zamanda taht kavgaları devlet için büyük problemler yaratmıştır. Bu yaşananlar dolayısıyla, han soyundan gelen Toktamış, aile içindeki taht mücadelelerinden kaçıp Emir Timur'un hükümdarı olduğu Çağatay Hanlığı'na sığınmıştır²⁴. Timur, Toktamış'ı Kıpçak Bozkırları'nın Han'ı olarak tanımıştır²⁵. Toktamış; 1380 yılında, Mamay Mirza ile yaptığı Kalka Savaşı'nı kazanıp Kıpçak Bozkırları'nın hükümdarı olmuştur²⁶. Ardından Timur'a karşı tutumu değişen Toktamış, bu kez ona karşı savaşlar yapmış ve her savaşta yenilmiştir. Toktamış'ın, Timur ile girdiği mücadelelerdeki üst üste başarısızlıkları, devlet içindeki iç karışıklıklar gibi nedenlerle merkezi otorite iyice zayıflamış, ayrılık hareketlerinin artması da çöküşü olabildiğince hızlandırmıştır. 1502 yılında ise Mengli Giray, diğer müttefikleriyle birleşerek Altın Orda Devleti'ni tümüyle tarih sahnesinden silmiştir²⁷.

²⁰Mustafa Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1976, s.19.

²¹Kafalı, s.53.

²²Ali Yılmaz, "**Moğol İstilasından sonra Kurulan Türk Devletleri**" 3. Baskı, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006, s.98.

²³Hanedan üyelerinin yönetiminde olan Ruslara özgü özerk prenslikler.

²⁴Hayrunnisa Alan Akbıyık, "Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi", **Bilgi Dergisi**, 2003, S. 27, s.121, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234618> e.t.:29.07.2022.

²⁵Kafalı, s. 97.

²⁶Akbıyık, s.121.

²⁷Nimet Kurat Akdes, **IV ve XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, 2. Baskı, Murat Kitabevi, Ankara, 1992, s.144.

1.2.3. Kırım Hanlığı Dönemi

Altın Orda Devleti'nin yıkılmasının ardından yarımada Kırım Hanlığı kurulmuştur. Hanlığın net olarak hangi yılda kurulduğu bilinmemekle birlikte 1420 ile 1450 yılları arasında kurulduğuna yönelik iddialar ortaya atılmıştır. Ürekli, 1. Hacı Giray'ın ilk kez para bastırdığı 1441-1442 yıllarını, Kırım Hanlığı'nın kuruluş yılı olarak kabul etmiştir²⁸. Hacı Giray, hanlığı döneminde tümüyle ulusal çıkarlarına uygun hareket ederek bölgedeki Knezlikler ve Osmanlı Devleti arasında denge politikası izlemiştir. Hacı Giray'ın ölümü ile birlikte oğulları arasında taht kavgaları yaşanmıştır. Bu durumu fırsat bilen Fatih Sultan Mehmet, Gedik Ahmet Paşa'yı, Kırım'ın kıyı kesimlerinin alınması için görevlendirmiştir. Kıyı kentlerinde egemenlik kuran Osmanlı Devleti, Hacı Giray'ın oğlu Mengli Giray ile anlaşma yaparak onu tahta geçirip Han olarak tanımış, Mengli Giray ise Osmanlıya bağlanmayı kabul etmiştir²⁹. Bu bağlılık dışışleri ile sınırlı olmuştur ve Kırım Hanlığı, işçilerinde bağımsız olarak özerk bir statüde varlığını sürdürmüştür. 18. yy.'nin son çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz durum nedeniyle Kırım'a olan ihtiyaç artmıştır. Özellikle askeri gereksinimin karşılanması için sürekli Hanlığa başvurulması, özerk bir yapıda olan Hanlığın işçilerine el atmayı beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin hem iç hem de dış sorunları yüzünden Kırım'a hassasiyet gösterilememiş, Kırım'da birçok Han değişikliği yaşanmış, siyasi bir istikrar sağlanamamıştır. Bu süre zarfında Rus Çarlığı, bölgedeki gücünü iyice arttırmış ve 18. yy.'nin başlarına doğru bölgede etkin bir konuma gelmiştir. Ruslar; ilk kez 1736 yılında Kırım'ı talan etmişlerdir³⁰. Rusların, Kırım'daki faaliyetleri ve Kırım yönetimine müdahale etmesi Osmanlılar ile Kırım Savaşı'na yol açmış, Ruslar bu savaştan avantajlı olarak çıkmıştır. Savaş sonrasında da Kırım'daki Osmanlı-Rus çatışması devam etmiştir. Çatışmalar sonucunda 21 Mart 1779'da taraflar, Aynalıkavak Anlaşması'nı imzalamışlardır. Bu anlaşma ile Kırım'ın tam bağımsızlığı teyit edilmiş, Ruslar bölgedeki askeri varlıklarına son vermiş ve Osmanlı Devleti, Şahin Giray'ı Han olarak tanımıştır³¹.

²⁸Muzaffer Ürekli, **Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441–1569)**, 1. Basım, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1989, s.11.

²⁹Halil İnalçık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi" **Yeni Türkiye**, 2015, C.11, S. 81, s.198, <https://yeniturkiye.com/kafkaslar-ozel-sayisi/e.t.:29.07.2022>.

³⁰Giray Saynur Bozkurt, "Kazak Dönemi (1500-1800)" **Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu** 03.11.2014, İstanbul, s.118.

³¹Bahaeddin Yediyıldız, Mehmet Öz(hzl.), "**Tarihsel Süreçte Kırım Hanlığı**" Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2011, s.153.

Kırım'ın İlhakı ve Rusya'ya Bağlanması (1783)

Osmanlı Devleti'nin, Şahin Giray'ı Han olarak tanımasının ardından Han, ivedi biçimde kendi otoritesini güçlendirecek bir dizi yenilik ve değişiklikler yapmaya başlamıştır. Nüfusun çok büyük çoğunluğunu oluşturan ve Kıpçakların bir kolu olan Müslüman Tatar Türkleri, özellikle Osmanlı'ya karşı yapılan bu reform hareketlerinden büyük rahatsızlık duymuş, Bahadır Giray önderliğinde bir araya gelmiş ve onu Han ilan etmiştir³². Ancak Rus desteğiyle ayaklanma bastırılmış ve Şahin Giray yeniden Han olarak kabul edilmiştir. Bu süreçte Rusya'nın, özellikle Kırım'daki ayaklanma bastırıldıktan ve bölgedeki gücünü deneyimlendikten sonra Kırım'ı ilhak etme düşüncesi ağırlık kazanmıştır.

Rus Çariçesi II. Katerina, ve Rus ordusunda üst düzey rütbeli bir asker Grigori Aleksandroviç Potemkin,³³ 1782 yılının sonlarına doğru planlarını uygulamaya koymuş ve ilhakın adımları atılmaya başlanmıştır. Önce Akhırat Limanı Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Bölgenin kuzey ve güney sınırları kontrol altına alındıktan sonra Kırım, Rus ordularınca ilhak edilmiştir³⁴. 8 Nisan 1783 tarihinde II. Katerina, Kırım'ın ilhak edildiğini resmi olarak duyurmuştur. Duyuruya göre; Kırım'ın asli unsuru olan Tatar Türkleri, can ve mal güvenliğine, inanç ve kanaat özgürlüğüne sahip, imparatorluğun her hak ve ayrıcalığından yararlanan eşit yurttaşlar olacaklardır³⁵. Yapılan duyuruda ayrıca ilhakın, meşru ve makul nedenlerle yapıldığı ileri sürülmüştür. Zaten birçok sorunla uğraşan Osmanlı Devleti ise Rusya'ya askeri bir karşılık vermektan imtina etmiştir ve Kırım, Rus otoritesi altına girmiştir. Rus Çarlığı, bölgede askeri bir yönetim oluşturmuş ve Kırım'ın idare edilmesi için içlerinde eski devlet adamlarının da bulunduğu, Çarlığa bağlı, geçici bir yerel hükümet kurmuştur³⁶. Bu hükümetin görevi; bölgeyle ilgili araştırmalar yapmak, demografik, sosyal ve ekonomik durumla ilgili bilgi sahibi olmaktır³⁷. Gerekli bilgiler elde edilince hükümet dağıtıldı ve Kırım, tümüyle Rus egemenliği altına girdi. Rus egemenliğiyle birlikte Kırım, Türk kimliğinden arındırılarak Slavlaştırılmaya ve bölge halkı asimile edilmeye çalışıldı.

³²Yüksel, s. 220.

³³Rus asker, devlet adamı ve II. Katerina'nın sevgilisi. Moskava Üniversitesinde öğrenim görmüş, Yeni Rusya düşüncesiyle hareket eden ve Kırım'ın ilhakını gerçekleştiren kişi.

³⁴Dündar Günday-Mümin Çevik(hzl.) **Cevdet Tarihi**, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972, s.327.

³⁵Hakan Kırımlı, **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler(1905-1916)**, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s.6.

³⁶TDV, s.447.

³⁷ Yüksel, s.192.

Rusların asimilasyon faaliyetleri sürerken 1853 yılında Rusya Çarlığı ile Osmanlı Devleti arasında Kırım Savaşı patlak vermiş ve savaş, 1856 yılının Mart ayı sonuna kadar sürmüştür. 30 Kasım 1853 yılında gerçekleşen Sinop Baskını ile Osmanlı Donanması yakılmış Ruslar, Karadeniz üzerindeki önemli bir güce ağır kayıplar verdirmiştir³⁸. Savaşın sonunda Osmanlı'nın iç ve dış sorunları, Rus Çarlığı'nın işine yaramış ve Kırım üzerindeki Ruslaştırma politikalarına devam edilmiştir. Kırım Savaşı'ndan sonra statüsünde bir değişiklik yaşanmayan Kırım, I. Dünya Savaşı'na kadar Çarlık Rusya'nın egemenliği altında kalmıştır.

1.2.4. SSCB Dönemi ve Kırım

1900'lü yılların başına gelindiğinde yanlış ekonomi-tarım politikaları ve 1905 Rus-Japon Savaşı'nın ağır ekonomik yükü altında ezilen Rus halkı, 1914'te patlak veren I. Dünya Savaşı ile birlikte her açıdan oldukça kötü bir duruma düşmüştür. Bunun sonucu olarak Ruslar, bir siyasi oluşumun çatısı altında, sosyalizm³⁹ düşüncesinde birleşmiş ve Ekim 1917'de, Çar'ı tahtından indirerek Çarlık Rejimini ortadan kaldırmıştır.

1.2.4.1. 1917 Ekim Devrimi (Bolşevik İhtilali)

1917 Devrimi, bir siyasal partinin güdümünde ve ideolojik bir altyapı ile gerçekleştirilmiştir. 1 Mart 1898'de, Alman düşünür ve ekonomist Karl Marks'ın düşüncelerini benimseyen Sosyal Demokrat İşçi Partisi kurulmuştur. Partinin tek bir ideoloji altında kurulmasına rağmen parti içi uyuşmazlıklardan ötürü üyeler ikiye ayrılmıştır. Menşevikler, Martov'un⁴⁰ parti içi yönetim düşüncelerini destekleyen azınlık topluluk olurken Bolşevikler ise Lenin'in⁴¹ görüşlerinin tarafı olmuşlar ve Marksizm'i iki koldan yaymaya çalışmışlardır⁴².

³⁸Besim Özcan, "Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası", **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2007, C.1, S.2, s.11, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/931022> e.t.:30.07.2022.

³⁹Toplumculuk. Özel mülkiyetin ve gelir dağılımının, fertlerin sadece kendi menfaatlerini korumaları suretiyle veya kapitalizm şartlarında piyasa güçlerinin serbest işleyişi yoluyla belirlenmeyip toplumun denetimine bağlı tutulduğu toplumsal örgütlenme sistemine ve ideolojisine verilen addır. Bkz. TDV İslam Ansiklopedisi.

⁴⁰Julius Martov(Yuli Osipoviç Zederbaum). Marksist ideoloji yanlısı Menşeviklerin önderi. Vladimir Lenin ile birlikte Çarlık Rejimi'nin yıkılmasında öncü olmuştur.

⁴¹Vladimir İlyiç Ulyanov. Rus marksist/sosyalist siyasi önder. Ekim Devrimi'nin öncüsü ve SSCB'nin kurucusu.

⁴²Osman Ağır, "Dünya Siyasetini Etkileyen Devrimlerin Uluslararası Sonuçları: 1917 Bolşevik Devrimi" **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.16, S.1, s.332, https://www.researchgate.net/publication/332060439_Dunya_Siyasetini_Etkileyen_Devrimlerin_Uluslararasi_Sonuc_lari_1917_Bolsevik_Devrimi, e.t.: 02.08.2022.

1905 yılında çıkan isyanlar sonucu Petersburg ve Moskova'da, İşçi Sovyetleri⁴³ kurulmuştur. İşçi Sovyetlerinde örgütlenen halk, gelir adaletsizliği, 1905 Rus-Japon Savaşı'ndan kaynaklanan ekonomik sorunlar ve ayrıca Çar'ın sınırsız egemenliğinin verdiği zararlar ile Hanedanın halktan tümüyle kopuk ve oldukça kötü yönetimi sonucu isyan etmiştir⁴⁴.

8 Mart 1917 tarihinde, Petersburg'ta ayaklanmalar başlamış ve hükümetçe verilen vur emrine karşın St. Petersburg Garnizonu'nun tepkisiz kalmasıyla eylemler, devrime dönüşmüştür. 12 Mart'ta "*İşçilerin ve Askerlerin Sovyeti*" kurulmuş, 14 Mart 1917'de Çar II. Nikolay'ın istifa etmesi kararlaştırılmıştır⁴⁵. Çar'ın görevi bırakmasıyla birlikte yönetimi, geçici hükümet devralmıştır. Ancak Menşeviklerden oluşan bu yönetim, ülke idaresini istenilen ölçüde yerine getirememiş, özellikle I. Dünya Savaşı'ndan çekilmemesiyle kendilerine destek olan halkı, düş kırıklığına uğratmıştır. Bolşevikler ise savaşa karşı tutumları nedeniyle geçici hükümete karşı büyük bir halk gücünü arkalarına almıştır⁴⁶. Lenin önderliğindeki Bolşevikler, Menşeviklerin başarısızlığı sonucu ortaya çıkan karışıklıktan yararlanıp 27 Kasım 1917'de bir askeri ihtilal düzenleyerek mevcut geçici yönetimi devirmiş ve Bolşevizm'in egemen olduğu yeni bir iktidar kurmuşlardır⁴⁷.

1.2.4.2. Devrim Sonrası ve Kırım Özerk Cumhuriyeti

Bolşevik İhtilali'nin yaşandığı dönem, Kırım yarımadası için birçok yeniliğe ev sahipliği yapmıştır. Çarlığın yıkılma sürecinde Kırım'da bulunan Tatarlar, kendi öz yönetimlerini kurmak, bağımsız olarak yaşama arzusu içinde hareket etmeye başlamışlardır. Öncülüğünü İsmail Gaspıralı Bey'in yaptığı Kırım Tatar hareketleri bu dönemde olgunlaşmaya başlamıştır. İhtilalden bir ay gibi kısa bir süre geçmeden önce 7 Nisan 1917 tarihinde, Vatan Cemiyeti üyelerinin girişimleriyle Akmescit'te, 2000 delegeyle Kırım Müslümanları Vekilleri Kurultayı toplanmıştır⁴⁸. Kırım Türkleri, hızlı biçimde örgütlenerek bir İcra Komitesi oluşturmuş ve ardından parlamento kurarak Türk tarihinin ilk demokratik seçimine imza atmışlardır⁴⁹.

⁴³ SSCB'nin siyasi temellerinin atıldığı örgütlü işçi konseyleri.

⁴⁴Taha Akyol, **Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye**, 1. Baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1976, s. 42.

⁴⁵Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih 1789-1994**, 1. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s.532.

⁴⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih-İlk Çağlardan 1918'e**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1989, s.391.

⁴⁷Ağır, s.334.

⁴⁸Hakan Kırımlı, Kırım, TDV Ansiklopedisi, C.25, **İSAM**, Ankara, 2002, s.458.

⁴⁹Kırımlı, s.458.

26 Aralık 1917'de Kırım Kanun-i Esasi'si kabul edilmiş ve Numan Çelebi Cihan, başbakanlık makamına getirilmiştir⁵⁰. Kırım Türklerinin bu yapılaşma ve örgütleniş biçimleri sayesinde Meclis, Kırım'ın kontrolünü ele geçirmiştir. Akabinde gerçekleşen Bolşevik-Tatar çatışması sonucu ise Bolşevikler, Tatarların hakim olduğu yerleri ele geçirmiştir. Akmescit'in alınmasıyla da Kırım Tatar Milli Hükümeti yıkılmış ve bölgede Bolşevik yönetimi başlamıştır⁵¹. Ancak yeni kurulan Bolşevik yönetimi de Kırım'da uzun süreli bir varlık göstermemiştir.

Bu sırada Rusya, I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiş ve Almanya, Brest Litovsk Antlaşması uyarınca Ukrayna'yı, Bolşevik varlığından temizlemek üzere harekete geçmiştir. 19 Nisan 1918'de başlayan hareket, Mayıs ayına kadar sürmüştür. Mayıs ayında ise Kırım'daki Bolşevik varlığını sonlandırmıştır. Bağımsızlık mücadelesi veren Kırım Türkleri, Bolşeviklere karşı Almanların bu temizleme operasyonuna katılmış ve 8 Mayıs 1918 tarihinde yeniden bir araya gelerek ulusal bir kurultay düzenleme imkanı bulmuşlardır⁵².

1919 yılına gelindiğinde ise Almanların bölgedeki gücü kırılmış; Bolşevikler, Kırım Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmuş, bu devlet de kısa sürede yıkılmıştır. Ancak 12 Kasım 1920'de Bolşevik ordusunun yeniden Kırım'a girmesiyle Kırım, tümüyle Bolşevik yönetimine girmiştir⁵³. Bolşevik ordusunun hakimiyeti altındaki Kırım'da, Tatarlar ile Ruslar arasında tansiyon yükselmiş, iki grubun da birbirlerine üstün gelememesiyle Bolşevikler tarafından Tatarlara, ulusal bir özerklik ve yönetimde ortak olma sözleri verilmiştir⁵⁴. Bu gelişmeler üzerine Türk kökenli Bolşevik önder Sultan Galiyev'in çabalarıyla 18 Ekim 1921'de Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur⁵⁵. Kırım, SSCB'nin kuruluş döneminde; birden çok kez el değiştirmiştir. Kırım, Bolşeviklerin, Bolşevik karşıtı Rusların ve Kırım Türklerinin egemenlik kurmaya çalıştığı bir bölge olmuştur. Bu nedenle siyasi istikrar sağlanamamıştır. Bu sürecin sonunda Kırım, SSCB'ye bağlı Özerk Cumhuriyet statüsü ile tarih sahnesinde yerini almıştır.

⁵⁰Kırımlı, s.459.

⁵¹Kırımlı, s.459.

⁵²Kırımlı, s.460.

⁵³Kırımlı, s.461.

⁵⁴M. Akif Kireççi & Selim Tezcan, **Kırım'ın Kısa Tarihi**, 1.Baskı, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2015, s.44.

⁵⁵Kireççi, s.44.

Bolşevikler, ihtilal sürecinden sonraki dönemde daha bütünleyici bir yaklaşım sergilemişler, Rus olmayan halklara karşı yumuşak bir tutum sergilemişlerdir. Ancak Lenin'in ardından Joseph Stalin'in⁵⁶ iktidara gelmesiyle birlikte bu yumuşak tutum yerini despot, baskılayıcı ve ötekileştiren bir tavra bırakmıştır. Stalin'in asıl amacı Kırım'ı tümüyle Slav kimliğine göre yeniden dizayn etmek olmuştur fakat II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile bu hedef sonucuna ulaşamamıştır⁵⁷. II. Dünya Savaşı sırasında Hitler'in önderliğindeki Almanya, SSCB'ye savaş ilan etmiş ve Sovyet topraklarını işgale başlamıştır.

Zaten Stalin'in baskıcı yönetimi altında ezilen Kırımlıların bir kısmı, Stalin birliklerine karşı Alman kuvvetleriyle iş birliği yaparak Mihver Devletlerle hareket etmişlerdir⁵⁸. Bağımsız yaşama arzusu ile Almanlarla birlikte olan Kırım halkı, onlardan da beklentilerine karşılık görmemiş ve özellikle savaşın bitişine yakın tarihlerde Almanlar ile sorunlar yaşamaya başlamışlardır. Bununla birlikte halk, çareyi yeniden SSCB saflarına katılmakta bulmuştur. Ancak bu kez düşmanla iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Ruslar, Kırımlılara yönelik olumsuz tavırlar sergilemiştir. Almanların yenilgisi üzerine Kırım'dan ayrılmaları sonucunda Ruslar, Kırımlılara karşı toplu olarak öldürme, cinsel saldırı ve gasp eylemlerine girişmişlerdir⁵⁹.

Rusların, bağımsızlık yanlısı Kırımlı Türklere yaptığı zulümler, II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru oldukça artmış, Türkleri bölgeden kovmaya kadar gitmişti. Stalin, 11 Mayıs 1944'te Almanlarla iş birliği yaptığı gerekçesi ile Tatarları bölgeden sürülerek Özbekistan, Sibiryaya ve SSCB'nin diğer topraklarına yerleştirilmeleri hakkında kararnameyi imzaladı⁶⁰. 17-18 Mayıs 1944 gecesi sürgün için harekete geçildi. Tatarlar zorla, hayvanların taşınmasında kullanılan vagonlara tıka basa bindirilerek Sovyet rejimi tarafından önceden belirlenmiş yerlere sürüldüler. Sürgün sırasında; açlık, susuzluk, temizlik sorunu, çeşitli hastalık ve benzeri insani sıkıntılarla; yollarda 80.000'e yakın Tatarın yaşamını yitirdiği dile getirilmektedir⁶¹.

⁵⁶Vladimir Lenin'in ölümünden sonra 1924 yılından 1953'e kadar SSCB'yi yöneten Sovyetler Birliği Komünist Partisi lideri.

⁵⁷ Kemal Özcan, **XX. Asırda Kırım Türklerinin Dramı Doğu Avrupa Mirasının Son Kalesi Kırım**, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2015, s.301.

⁵⁸"İkinci Dünya Savaşında Kırım Türkleri ile Almanlar Arasındaki Münasebetler", **Emel Vakfı**, <https://emelvakfi.org/emeldergisi/ikinci-dunya-savasinda-kirim-turkleri-ile-almanlar-arasindaki-munasebetler/> e.t.: 02.08.2022.

⁵⁹ Kırımlı, s.461.

⁶⁰ Kırımlı, s.461.

⁶¹ Özcan, s. 311.

Kırım halkının bırakıp gitmek zorunda kaldığı yerlere Ruslar el koymuşlar ve bölgeyi Ruslaştırmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Sürgünün ardından Rusya Sovyet Federal Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti Prezidyumu, 28 Temmuz 1946 tarihli bir kararla Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin varlığına son vererek Kırım'ı, Oblast statüsüne sokmuş, Kırım, 1921 yılında elde ettiği özerk statüyü kaybederek doğrudan SSCB'nin bir parçası olmuştur⁶². Ancak 1954 yılında Kırım, Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren Preyaslav Antlaşması'nın⁶³ 300. yıl dönümü nedeniyle, Ukrayna doğumlu Sovyet lider Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır.⁶⁴

1.2.5. Ukrayna Döneminde Kırım'ın Statüsü

Kırım, SSCB bünyesinde 1921'de aldığı özerklik statüsünü, 1945'te kaybetmiş, 1954 yılında SSCB'nin içindeki Ukrayna'ya bağlı özerklik statüsünü ise SSCB'nin dağıldığı 1991 yılına kadar korumuştur. SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Ukrayna, bağımsızlığını ilan etmiş ve Kırım, Ukrayna'ya bağlı özerk Cumhuriyet statüsünü sürdürmüştür. Ukrayna, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Parlamentosu'nun 24 Ağustos 1991'de bağımsızlık belgesini onaylaması ve 1 Aralık 1991'de yapılan referandum sonrasında bağımsızlığını ilan etmiştir.⁶⁵ Bağımsızlık ilanından ancak 5 yıl sonra hazırlanıp kabul edilen Ukrayna Anayasası'na göre Ukrayna; egemen ve bağımsız, demokratik, sosyal bir hukuk devleti ve bir Cumhuriyettir⁶⁶. Ukrayna'da, egemenliğin taşıyıcısı ve hakimiyetin tek kaynağı halktır. Ukrayna'da devlet hakimiyeti; yasama, yürütme ve yargı güçlerine bölünmesi ilkesiyle gerçekleştirilir.⁶⁷ Ukrayna Yüksek Şurası (Верховна Рада України, Verhovna Rada Ukraini), 450 milletvekilinden oluşan ve Kiev'de bulunan Ukrayna yasama meclisidir ve egemenliğin tek kaynağı olan halkın temsil yeridir.⁶⁸

⁶²“Kırım-Rus İdaresi Dönemi”, <https://www.vatankirim.net/kirim-rus-idaresi-donemi-764/> e.t.:30.07.2022.

⁶³18 Ocak 1654 yılında Kazak Hetmanlığı ile Çarlık Rusya arasında imzalanan ve Ukrayna'yı Rus Çarlığı'na bağlayan anlaşma.

⁶⁴Abdülkadir Baharççek & Osman Ağır, "Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanmasının Rusya'ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri", *Akademik Bakış Dergisi*, 2015, S.52, s.31, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuhsbd/issue/32946/366096> e.t.:05.08.2022.

⁶⁵Tolga Bilener, “Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 2007, S.13 s. 118, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/106127> e.t.: 06.08.2022.

⁶⁶“Ukrayna Anayasası”, *Ukrayna Verkhovna Radası*, 2022, s.2 <https://www.ukr-ayna.com/wp-content/uploads/2020/06/Ukrayna-Anayasas-T-rk-e-evirisi.pdf> e.t.:06.08.2022.

⁶⁷Ukrayna Anayasası (6.Md.), 1996, <https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf> e.t.: 07.08.2022.

⁶⁸Ukrayna Anayasası Md. 75.

Ukrayna; yönetsel açıdan belirli bölümlere ayrılmıştır. SSCB'den kalma bir yönetim merkezi olan 24 Oblasttan ve tezin ana konusunu oluşturan ve statüsü tartışmalı Kırım Özerk Bölgesinden oluşmaktadır. Kırım'ın statüsü ise hem 28 Haziran 1996 tarihli Ukrayna Anayasası'nda hem de 21 Ekim 1998 tarihli Kırım Anayasası'nda belirtilmiştir. Ukrayna Anayasası'nda, Kırım'a özerk bir statü verilmiştir. Kırım'ın yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğu ifade edilmiştir. Ukrayna Anayasası'nın IX. Kısım 133. maddesinde Kırım'ın, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu ve ayrı bir idari yapısının bulunduğu açıklanmıştır. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin özel olarak düzenlendiği bölüm ise X. Kısım olmuştur. 134. maddeye göre; “*Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve Ukrayna Anayasası'yla belirlenen sınırlar dahilinde, kendi yetkisine giren konularda karar verir.*” demek suretiyle Kırım'ın, Ukrayna'dan bağımsız olmadığı ancak kendi iç yönetim hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Md. 135 hükmüyle de Kırım'ın kendi anayasasına ve bu anayasanın getirdiği düzene, Ukrayna Anayasası'nın çizdiği ve Ukrayna Meclisi'nin çerçevelediği sınırlar dahilinde sahip olduğu belirtilmektedir.

Ukrayna Anayasası'na göre, Kırım Özerk Cumhuriyeti, kendi Yasama Meclisi ve Bakanlar Kurulu tarafından, yine Ukrayna Anayasası ile belirlenmiş yetki alanları içerisinde yönetilmektedir. Ancak; yargı sistemi, Ukrayna'nın tekli yargı düzenine sahiptir ve Ukrayna mahkemeleri tarafından yürütülmektedir⁶⁹. Kırım Özerk Cumhuriyeti, yalnızca Kırım'ı ilgilendiren, bütünsel açıdan Ukrayna'yı etkilemeyen konularda yasal düzenlemelerde bulunabilir⁷⁰. Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna Anayasası gereğince çeşitli yetkilere haiz kılınmıştır. Bunlar; Md. 138'e göre Kırım Özerk Cumhuriyeti Verkhovna Radası (Yasama Meclisi) milletvekilleri seçilmelerini belirleme, Kırım Özerk Cumhuriyeti seçim komisyonunun terkiğini onaylamak, yerel referandumları organize etmek ve düzenlemek, Kırım Özerk Cumhuriyetine ait olan malvarlığını yönetmektir. 1992 yılında Kırım'ın özerkliğini artırma isteği ardından bağımsızlığını ilan etme durumu ortaya çıkmış ancak sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde, SSCB'nin dağılışımdan 7 yıl sonra, 21 Ekim 1998 tarihinde Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi kurulmuştur. Bunun akabinde iki ay iki gün sonra bir yasayla birlikte Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası Ukrayna Meclisi'nce kabul edilmiştir⁷¹.

⁶⁹Ukrayna Anayasası Md. 135.

⁷⁰Ukrayna Anayasası Md. 137.

⁷¹Pål Kolstø ve Andrei Edemsky, **Russians in the Former Soviet Republics**, 1st Ed., Indiana University Press, Indiana 1995, s.194.

Kırım Anayasası'nın ilk maddesi tıpkı Ukrayna Anayasası'nın 134. maddesi gibidir. Buna göre, *Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve Ukrayna anayasası ve yasalarına uygun olarak yönetilir*⁷². Yine Kırım'ın yönetim organları; Meclis ve Bakanlar Kurulu, Kırım'ı Ukrayna yasaları uyarınca yönetecek ve yapılan düzenlemeler bu çerçevenin sınırları içinde olacaktır⁷³. Sonuçta hem Ukrayna hem Kırım Anayasalarında Kırım, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiş, öz yönetim kurumlarının, Ukrayna Anayasası uyarınca hareket edebileceği açıkça ortaya konmuştur. Buna göre Kırım, Ukrayna'ya bağlı özerk bir Cumhuriyet statüsüne sahiptir.

1.3. Bağımsızlıktan Krize Ukrayna

1.3.1. Genel Olarak Ukrayna

Çalışmanın konusu olan Kırım'ın işgal ve ilhakını anlamak ve uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirmek, bir parçası olduğu Ukrayna'yı da tanımakla mümkün olacaktır. SSCB dağıldıktan sonra Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanması ve sonrasında yaşadığı iç karışıklıklar başta olma üzere siyasi ve sosyal olayları özetlemek çalışmanın bütünlüğü açısından önemli görülmüştür.

Ukrayna, jeopolitik konumundan dolayı birçok anlamda çeşitliliğe ev sahipliği yapan bir ülkedir. Asya ile Avrupa kıtası arasında köprü vaziyetinde olan, Batılı devletler ile Rusya arasında kalmış ve birçok halktan unsuru içinde barındıran bir devlettir. Tarihsel açıdan Rus halkının ortaya çıktığı yer olan Kiev⁷⁴'in, güney ve doğu kesimlerinde ve özellikle Kırım bölgesinde çok yoğun bir Rus nüfusu bulunmaktadır. Bu da bölgede kültürel, siyasi ve dini görüşlerin ayrışmasına neden olmuştur. Ülkenin batısı ve kuzey kısmında yaşayanlar Ukrayna'nın geleceğinin Avrupa uygarlığıyla bütünleşmekte olduğunu düşünmektedir. Doğu ve güney kesiminde yaşayan, çoğunluğu Rus kökenli yurttaşlar ise Ukrayna'nın, Rusya'nın ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmakta ve Rusya'ya yakın politikaların izlenmesi gerektiğine inanmaktadırlar⁷⁵.

⁷²“Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası” **Supreme Council of Crimea**, md. 1. https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Crimea, 1998 e.t.: 11.08.2022.

⁷³Kırım Anayasası, 1/2.

⁷⁴ Ukrayna'nın başkenti ve Ukrayna anakarasının orta-kuzeyinde yer alan en büyük şehri.

⁷⁵ A. Sait & Harun Bıçakçı & Cuma Yıldırım, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi, 2015, C.1. S.3, s.660, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/355848> e.t.: 13.10.2022.

SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını yeni kazanan tüm devletlerde olduğu gibi Ukrayna'da da olağanüstü bir siyasi boşluk oluşmuştur. Jeopolitik ve ekonomik konumu itibariyle önemli bir yer tutan Ukrayna, bağımsızlığını kazandıktan sonra eski ile yeni arasında kalmış ve bu durum, devlet yönetimi ile sosyokültürel yaşama sirayet ettiğinden siyasal anlamda bir istikrar sağlanamamıştır⁷⁶. Bu istikrarsızlık dönemleri henüz ilk seçimlerle başlamış ve 2014 yılındaki krize kadar devam etmiştir. Bu çerçevede Ukrayna'nın yakın siyasi tarihine kısaca göz atmak çalışmamızın amacı bakımından faydalı olacaktır. Ukrayna, 24 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. İlk Cumhurbaşkanlığı (CB) seçimi, aynı yıl 1 Aralık'ta yapılmış ve Lenoid Kravçuk devlet başkanı olmuştur⁷⁷.

Kravçuk, SSCB'den kalma kurumlar ile bağımsızlığın getirdiği yenilikler arasında Rusya ile bağıni koparmayan ancak Avrupa'ya yakınlaşan bir siyasi yol izlemiştir. Bu dönemde Sovyetlerden kalma sistemlerin yeni düzene entegrasyonu sağlanmaya çalışılmıştır. Kravçuk, gerçek anlamda bağımsız bir Ukrayna'nın yaratılması için milliyetçilik düşüncesini kullanmıştır⁷⁸. Artan milliyetçi yaklaşım, Rusya'da olumsuz bir hava yaratmış ve Rusya, ülkedeki iktidarın değişmesi için çalışmalar yapmıştır. Ukrayna Cumhuriyeti'nin ikinci CB seçimleri 10 Temmuz 1994 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde Leonid Kuçma, rakibi mevcut Cumhurbaşkanı Kravçuk'u yenerek Ukrayna'nın 2. Cumhurbaşkanı olmuştur. Kuçma, Rus yanlısı bir lider olmasına karşın Ukrayna'daki iç politik dengeleri sağlamak adına her iki tarafla ilişkilerini normal tutmaya özen göstermiştir. Ancak Kuçma, 1999 yılından sonra özellikle Avrupa Birliği (AB)'nin Ukrayna'nın üyeliğine yönelik adımlar atmaması sonucu Rusya'ya gittikçe yaklaşmıştır⁷⁹.

1.3.2. Ukrayna Turuncu Devrimi

Ukrayna'da, 21 Kasım 2004 tarihinde yapılan, meşruluğu ve güvenilirliği tartışmalı CB seçiminin ardından yaşanan siyasi ve sosyal olayların tümü Turuncu Devrim olarak tanımlanmaktadır.

⁷⁶Vügar İmanbeyli, "Ülke-İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi", **SETA Perspektif**, 2014, S.36, s.2, http://file.setav.org/Files/Pdf/20140320184806_ulke-ici-krizden-uluslararasi-soruna-ukrayna-kirim-meselesi-pdf.pdf e.t.: 11.08.2022.

⁷⁷ Sönmez ve diğerleri, s.659.

⁷⁸ Gökhan Turan, "Ukrainian Foreign Policy and Its Domestic Sources", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, ODTÜ SBE, Ankara, 2010, s.15.

⁷⁹ Yazgan Erbil, "Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kadir Has Üniversitesi SBE, İstanbul, 2010, s.132.

Mevcut Cumhurbaşkanı Kuçma'nın aday gösterdiği Viktor Yanukoviç ile muhalefetteki Viktor Yuşçenko'nun arasında yapılan 2004 CB seçiminin ardından sonuçların doğru olmadığını, seçimlere hile ve usulsüzlük karıştırıldığını iddia eden siyasilere yönlendirmesiyle halk, boyunlarında turuncu atkılarla sokaklara çıkmış ve seçim sonuçlarına karşı eylemler başlatmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), AB ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) seçimde şaibe olduğunu açıkça ifade etmiş ve Cumhurbaşkanı adayını Yanukoviç karşıtları uluslararası destek bulmuşlardır⁸⁰. Eylemler, Ukrayna'nın tüm bölgelerinde yaşanmaya başlanmış iktidar, muhalefet ve yerel yönetimler arasında sorunlar ortaya çıkmıştır. Ülkedeki siyasi egemenlik krizinin ardından Ukrayna Yüksek Mahkemesi, CB seçim sonuçlarını iptal ederek seçimin yenilenmesine karar vermiştir⁸¹.

Sonradan yapılan seçimin sonuçları, uluslararası örgütlerce adil ve meşru sayılmış, sokak hareketleri son bulmuş ve siyasi kriz çözülmüştür. Yenilenen CB seçiminin sonucu 10 Ocak 2004 tarihinde kesin olarak açıklanmıştır. Yanukoviç'in itirazları sonuç vermemiş ve Yuşçenko, 23 Ocak 2004'te Ukrayna Cumhuriyeti'nin yeni devlet başkanı olmuştur⁸². Yuşçenko, 2005 yılıyla birlikte Ukrayna dış politikasını, Batı yanlısı ve Rusya'ya mesafeli olarak yürütmüştür. 21-22 Şubat 2005'te Brüksel'de düzenlenen Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) Devlet ve Hükümet Başkanları Olağanüstü Zirve Toplantısı NATO-Ukrayna Komisyonu Zirvesi, Yuşçenko'nun NATO ülkelerinin devlet başkanlarıyla toplu olarak bir araya geldiği ilk toplantı olmuştur.⁸³ Yuşçenko, bu toplantıda, NATO üyeliğinin Ukrayna'nın gelecek hedefi olduğunu beyan etmiştir. Yuşçenko, Ukrayna halkına verdiği sözleri yerine getirememiş, Ukrayna'nın ekonomik ve sosyal gelişimini sağlayamamış ve siyasi istikrarsızlığı engelleyememiştir. Bu nedenle halk artık Turuncu Devrim'in işlevsizliğini anlamış ve Rus yanlısı politikalara verdikleri desteği arttırmıştır.

⁸⁰BBC, "AGİT'ten Ukrayna seçimlerine övgü", 2004, https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/12/printable/041227_ukraineosce.shtml e.t.:16.08.2022.

⁸¹T.C. Dışişleri Bakanlığı, NO:164;Ukrayna'da Seçimlere İlişkin Yaşanan Gelişmeler Hk., 2004, s. 1, https://www.mfa.gov.tr/no_164--10-aralik-2004_ukrayna_da-secimlere-iliskin-yasanan-gelistmelerhk.tr.mfa e.t.:16.08.2022

⁸²Mustafa Cem Bişkin, "ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan'da Güç Mücadelesi", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya, 2010, s60.

⁸³"2005 NATO Zirvesi" T.C. Dışişleri Bakanlığı, , 2005, s.1, https://www.mfa.gov.tr/no_26---21-subat-2005_-22-subat-2005-tarihinde-bruksel_de-duzenlenecek-nato-devlet-ve-hukümet-baskanlari-olaganustu-zirve-toplantisi-hk.tr.mfa e.t.:16.08.2022.

Bunun sonucunda, 2010 yılında yapılan seçimlerde, Rusya yanlısı aday Viktor Yanukoviç, cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2010'dan, 2013 yılına kadar AB ve Rusya arasında, Rusya eğilimli ancak dengeli bir politika güden Yanukoviç, 2013 yılıyla birlikte tümüyle Rusya yanlısı politikalar izlemiştir.

1.3.3. Ukrayna Krizi

1.3.3.1. Krizin Ortaya Çıkış Nedeni

22 Kasım 2013'te, Ukrayna Cumhurbaşkanı Victor Yanukoviç, AB ile 2010 yılında paraf edilen ve amacı Transkafkasya'daki ülkeler ile AB ülkeleri arasındaki iş birliği ve ilişkilerin arttırılması olan Derinleştirilmiş Doğu Ortaklığı Projesi⁸⁴ görüşmelerine katılmayı reddetmiştir. Bunun üzerine iktidar ve muhalefet arasında siyasi çatışmalar yeniden alevlenmiştir⁸⁵. Ukrayna'nın, anlaşmayı milli güvenlik sorunu olduğu gerekçesi ile imzalamaktan vazgeçmesi kararı, büyük bir krizin başlamasına neden olmuştur⁸⁶. Bu gelişmeler sonucu Rusya, Ukrayna'nın AB ve NATO ile yakınlaşmasının önüne geçmek için ekonomik kozlarını ileri sürmüştür.

Aralık ayında Ukrayna ve Rusya arasında, Ukrayna'nın ekonomisine katkı sağlayacak bir gelişme yaşanmış, Rusya Devlet Başkanı Putin, 15 Milyar USD tutarında Ukrayna devlet tahvili satın almıştır⁸⁷. Bunun yanı sıra doğalgaza ilişkin bir düzenleme yapılarak 400 USD olan birim fiyat, 285.5 USD'ye indirilmiştir⁸⁸. Bu durum muhalefet ve Batı yanlıları tarafından, Rusya'nın, Ukrayna'nın işlerine müdahale etmesi olarak algılanmıştır ve Kiev'de siyasi tartışmalar yaşanmıştır.

1.3.3.2. Kriz Süreci

Kiev'deki siyasi tartışmalar sokağa yansımış, çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu ve Batı taraftarı gençlik kuruluşları, sağ görüşlü milliyetçiler ve aşırılık yanlısı örgütler, Ukrayna'nın yüzünü Batı'ya/Brüksel'e dönmesini desteklemişlerdir.

⁸⁴Bkz. Ganna Kharlamova, "The European Union and the Eastern Partnership: Convergence of Economies", **Procedia Economics and Finance**, 2015, S.27, s.34, <https://core.ac.uk/doi/wnload/pdf/82053648.pdf> e.t.:15.09.2022.

⁸⁵ İmanbeyli, s.4.

⁸⁶ Sarıkaya, s.87.

⁸⁷ **Habertürk**, "Rusya'dan Flaş Ukrayna Hamlesi", 17.12.2013., <https://www.haberturk.com/ekonomi/para/haber/904369-rusyadan-flas-ukrayna-hamlesi> e.t.:21.08.2022.

⁸⁸ **BBC News Türkçe**, "Rusya, Ukrayna'ya sattığı doğalgazın fiyatını indirdi", 17.12.2013, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131217_rusya_ukrayna e.t.:21.08.2022.

Buna karşın Rus yanlıları, ülkenin Moskova'ya yakın bir politika izlemesini savunmuşlardır.⁸⁹ Bu sırada Ukrayna muhalefet partileri; Anavatan (Batkivşina), Yumruk (Udar) ve Özgürlük (Svoboda) yönetimi ele geçirmeye çalışmış ve başkent Kiev'deki “Bağımsızlık” ve “Avrupa” meydanlarında karşıt grupların gösteri ve protestoları sokağı iyice alevlendirmiştir. Turuncu Devrim’in ardından ilk kez bu çapta, hükümeti yıkmaya ve siyasi kurumları simgesel anlamda ele geçirmeye kadar uzanan bir toplumsal eylemler silsilesi meydana gelmiştir.

Bunun sonucunda, Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç’in görevinden ayrılması istenmiştir⁹⁰. Yanukoviç, yaşanan olayları durdurmak için çeşitli kararlar almıştır. Öncelikle başkent Kiev’de bulunan ve eylemlerin ana merkezi haline gelmiş olan EuroMaiden’deki gösterileri sert bir biçimde engelleme yoluna gitmiştir. Güvenlik güçlerine verdiği emirlerle eylemcilere karşı; gözaltına alma, tutuklama, silah kullanarak dağıtma yollarına başvurmuş ancak istediği sonuca ulaşamamıştır. Yanukoviç, sert müdahalelerin etkisiz kalması sonucu, muhalefet ve eylemcilerle uzlaşma yoluna gitme yolunu seçmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde, muhalefet ile bir anlaşma sağlanmış ve ortak/karma bir hükümet kurulması yolunda mutabık kalınmıştır⁹¹. ABD ve AB üyesi ülkeler ile Rusya’nın öncülüğünde taraflar arasında varılan anlaşma, herhangi bir sonuç vermemiştir. Siyasi iktidar ve muhalefet anlaşmaya varmasına rağmen bu durum halka tesir etmemiş ve eylemler devam etmiştir.

Artık olayların durdurulması imkansız bir hal alınca Viktor Yanukoviç, Kiev’i terk ederek Rusya’ya sığınmak zorunda kalmıştır. Bu sırada Yanukoviç’in yetkilerini geçici olarak kullanması için 22 Şubat 2014 tarihinde Aleksandr Turçinov, Ukrayna Parlamentosu’nun başkanı olarak seçilmiştir⁹². Aynı gün, parlamento toplanarak bir erken seçim kararı alınmış ve rüşvet aldığı gerekçesi ile hapiste bulunan eski Başbakan Julia Timoşenko’nun serbest bırakılmasına karar vermiştir⁹³.

⁸⁹Fatma Taşdemir & Adem Özer, "A. Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı Mı?", **ERÜHFD**, 2015, C. 10, S. 1, s.50, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/426506>, e.t.: 23.08.2022.

⁹⁰ Sarıkaya, s.90.

⁹¹**The Voice of Russia**, “Ukraine: Yanukovich signs deal on ending crisis, Rada reinstates 2004 Constitution”, 2014, http://voiceofrussia.com/news/2014_02_21/Ukraine-passes-lawreturning-to-2004-constitution-1135/ e.t.:28.08.2022.

⁹²**Hürriyet**, “İşte Ukrayna'nın Yeni Devlet Başkanı”, 24.02.2014 <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25878281.asp> e.t.:28.08.2022.

⁹³**Milliyet**, “Timoşenko Serbest Bırakıldı”, 22.02.2014, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/timosenko-serbest-birakildi-1840697>, e.t.:28.08.2022.

Yine aynı günlerde, Azınlık Dilleri Yasası yürürlükten kaldırılarak Rusçanın resmi bir dil olma statüsü lağvedilmesi kararı alınmıştır⁹⁴. Bu sırada Viktor Yanukoviç için eylemler sırasındaki tutumundan ötürü yüzlerce kişinin ölmesi nedeniyle yakalama emri çıkarılmıştır⁹⁵. Yaşanan gelişmeler sonucunda Rusya Başbakanı Dimitri Medvedev, yeni kurulan Ukrayna hükümetinin meşruiyetinden kuşkulu olduklarını ve Ukrayna'nın başkentinde Rusya'ya muhatap kabul edilebilecek bir yönetim bulunmadığını dile getirmiştir⁹⁶.

1.3.3.3. Kırım Müdahalesi, Referandum ve Ayrılma

Ukrayna'nın genelinde yaşanan kriz durumu, başkent in sokaklarından hızlı bir biçimde Kırım'a taşmıştır. 26 Şubat 2014'te, çoğu Kırım Tatar Türklerinden oluşan 7 binden fazla kişi Akmeşcit'teki Kırım Meclisi'nin önünde Kırım'daki Rusların Ukrayna'dan ayrılma isteklerini gerçekleştirmek için buna yönelik bir karar almasını önlemek ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemek amacıyla eylem düzenlemiştir. Buna karşılık Rus kökenli Kırımlılar da Tatarlara karşı gösteriler düzenlemiş ve bu durum, Kırım'da bir iç karışıklığın yaşanacağını açıkça ortaya koymuştur⁹⁷. Ukrayna yanlısı Kırımlılar ile Kırım Türkleri Batı'dan yana bir tutum sergilerken Rus kökenli Ukraynalılar ise Kırım'ın varlığını, Rusya ile bir olma düşüncesiyle hareket etmişlerdir⁹⁸. Kırım'da, halkın karşı karşıya gelmesiyle birlikte Şubat ayının 27 ve 28. günlerinde Kırım, herhangi bir devletin ordusunu temsil etmeyen üniformalar giymiş silahlı kişilerce işgal edilmiştir. Bu kişiler kamusal alanlara girmiş birçok devlet binasını ele geçirmiş, Rus bayrakları asmış ve bölgeye giriş çıkış anlamında önemli olan noktalarda gruplar halinde nöbet tutmuşlardır⁹⁹. Giydikleri üniformalar yeşil renkli olan bu kişilere "Küçük Yeşil Adamlar" denmiştir. Bu kişilerin; üniformaları ve kullandıkları silahlar dolayısıyla Rus askeri olduğu düşünülmüştür.

⁹⁴Adem Özer&Rüştü Kaya, İnsan Hakları İhlalleri Ve Soykırım İddiaları Bağlamında Rusya-Ukrayna Savaşında Koruma Sorumluluğu İlkesinin Uygulanabilirliği, **İnsan Hakları Yıllığı**, C. 40, 2022, s.83. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2703000> e.t.:28.08.2022.

⁹⁵NTV, Yanukoviç Hakkında Yakalama Kararı Çıkarıldı, 2014, https://www.ntv.com.tr/dunya/yanukovic-hakkinda-yakalama-karari_uL3CQpdBW0OYEe0wRltCkA e.t.:28.08.2022.

⁹⁶Hürriyet, "Kaçak Lider İçin Tutuklamama Kararı", 25.02.2014, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kacak-lider-icin-tutuklama-karari-25884696> e.t.:28.08.2022.

⁹⁷The Guardian, "Armed Men Seize Crimea Parliament and Hoist Russian Flag.", 27.02.2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/armed-men-seize-crimea-parliament-reports> e.t.:01.09.2022.

⁹⁸Dünya Bülteni, "Kırım'da Her An Çatışmalar Çıkabilir", 27.02..2014, <http://www.dunyabulteni.net/haber/290814/kirimda-her-an-catismalar-cikabilir> e.t.:01.09.2022.

⁹⁹ The Wall Street Journal, "Gunmen occupy parliament and government buildings in Crimea", 27.02.2014, <http://www.wsj.com.tr/article/SB10001424052702303801304579408641239101238.html> e.t.:01.09.2022.

Öte yandan bunların, bölgedeki Rus varlığının yoğunluğundan dolayı Kırım'ın yerel halkı olan ve Ukrayna'ya karşı bağımsızlık isteği taşıyan bir grup olduğu da ileri sürülmüştür¹⁰⁰. Önceleri bu kişilerin Rus askeri/Rus militarist grup üyeleri mi yoksa Rus kökenli Ukraynalılar mı olduğu tartışılmış, sonrasında bu kişilerin Rus özel askeri birliği üyesi olduğu anlaşılmıştır. Bu silahlı birlikler, 28 Şubat 2014'teki müdahale sonucu, 25 Nisan'da Kırım Özerk Cumhuriyeti Meclisi'nden özerklik statüsünün güçlendirilmesine ilişkin bir referandum kararının alınmasını sağlamıştır. Kırım Parlamentosu, 11 Mart 2014'te ise tek yanlı olarak bağımsızlığını ilan etmiş¹⁰¹ ardından referandum kararı alınmıştır. Referandum tarihi, 25 Nisan 2014'ten, önce 30 Mart'a sonrasında ise 16 Mart'a çekilmiş ve halka, şu iki soru sorulmuştur: i) Kırım Bölgesel Yönetimi'nin Rusya Federasyonu ile birleşmesini ister misiniz? ii) 1992 yılı Kırım Anayasa'sının gözden geçirilerek yeniden yürürlüğe girmesi ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası kalmasını ister misiniz?

Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde 16 Mart'ta gerçekleştirilen referandumunu, Kırım Tatarları boykot etmiş ve referandum Ukrayna'nın aleyhine sonuçlanmıştır. Kırım'da düzenlenen referandumda %83'lük bir katılım sağlanmış, katılanların %93'ü Kırım'ın Rusya'ya bağlanması yönünde oy kullanmıştır. Referandum ertesi, 17 Mart'ta Moskova, Kırım'ın bağımsızlığını kabul etmiş, 18 Mart'ta ise Putin, Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasını öngören anlaşmayı imzalayarak Kırım'ı ilhak etmiştir¹⁰².

Savaşın bir hak olarak görüldüğü ve kuvvet kullanmanın henüz yasaklanmadığı dönemlerde ülke kazanmanın bir yolu olan işgal ve ilhak kavramları önemliydi. Bununla birlikte, BM Antlaşmasıyla kuvvet kullanma yasaklansa da Rusya'nın, özel birlikleri ve milis kuvvetleri eliyle Kırım'ı, önce işgal ve ardından yapılan referandumun sonucunda ilhak etmesi durumlarının uluslararası hukuk açısından daha iyi anlaşılması için *işgal* ve *ilhak* kavramları aşağıda özetlenecektir.

¹⁰⁰**BBC News**, "'Little green men' or 'Russian invaders'?", 28.02.2014, <https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154>. e.t.:01.09.2022.

¹⁰¹**Cumhuriyet**, "Kırım bağımsızlığını ilan etti" 11.03.2014, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kirim-bagimsizligini-ilan-etti-49579> e.t.:06.09.2023.

¹⁰²Taşdemir&Özer, s. 51.

1.4. İşgal Kavramı

1.4.1. Tanım ve Nitelik

Uluslararası hukuk açısından işgalin ne olduğu 1907 La Haye Yönetmeliği (The Hague Regulations) ile açıklanmıştır¹⁰³. Yönetmelik Md. 42’de “*Ülke, fiili olarak düşman ordusunun otoritesi altına geçtiğinde işgal edilmiş olarak addedilir.*” hükmü yer almaktadır. Bu madde geniş yorumlanmaya uygun olduğundan, sözü edilen otorite kurmanın gerçekleştiği zamanın saptanması önem arz etmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, düşman askerlerinin yabancı ülkeye gelmesi ile o ülkenin toprakları üzerinde bir otorite kurması arasındaki farktır. Düşman ordusunun yabancı ülkede bulunması orayı istila etmesi anlamını taşısa da etkin bir otorite kurmadan o yeri işgal etmiş sayılmaz. Sonuç olarak işgal, istila ile birlikte bir yeri etkin biçimde kontrol etmeyi kapsar¹⁰⁴. Uluslararası hukuk açısından oldukça önem taşıyan Nürnberg Askeri Mahkemesi’ndeki Wilhelm List ve Diğerleri Davası’nda işgal kavramı “*Kurulu hükümeti devre dışı bırakarak idari otoriteyi uygulamayı gösterirken, istila terimi bir askeri operasyonu kast etmektedir.*” biçiminde açıklanmıştır¹⁰⁵. Ek olarak Oppenheim konuya ilişkin “*İstila, düşman ordularının ülkeye girmesi safhasını anlatmaktadır, bunun haricinde işgal ise istila fiili ile birlikte bir toprak parçasını kontrol altına alma ile ilgilidir.*”¹⁰⁶ sözleriyle hem işgal kavramını açıklamış hem de istila ile arasındaki farkı belirtmiştir.

Sassolini’ye göre ise işgal için üç zorunlu unsurun bulunması gerekmektedir. Bunlar; i) bir devletin, bir başka devletin toprakları üzerindeki etkin kontrol sağlaması, ii) istila edilen devletin, kendi toprakları üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ve iii) bu durumun rıza dışı gerçekleşmiş olmasıdır¹⁰⁷. BM öncesi dönemde işgalin uluslararası ilişkilerde başvurulan bir yöntem olması, hukuksal açıdan düzenlenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.

¹⁰³“Convention Respecting Laws and Customs of War on Land (Hague IV); October 18, 1907”, **Yale Law School Lilian Goldman Law Library**, https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp, e.t.:07.09.2022.

¹⁰⁴Yoram Dinstein, **The International Law of Belligerent Occupation**, First Edition, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 38.

¹⁰⁵“Trial Of Wilhelm List And Others”, **ICRC**, <https://casebook.icrc.org/case-study/united-states-military-tribunal-nuremberg-united-states-v-wilhelm-list> e.t.:08.09.2022.

¹⁰⁶Lassa Oppenheim, **International Law: A Treatise, Vol. II: War and Neutrality**, Third Edition, Longmans Green and Co., London, 1921, s. 233.

¹⁰⁷Marco Sassoli, **International Humanitarian Law: Rules, Controversies and Solutions to Problems Arising in Warfare**, First Ed. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2019, s. 305.

Özellikle sivil kişilerin, savaştan dolayı oluşabilecek zarar ve mağduriyetlere karşı korunması amacıyla oluşturulmuş bu hukuka göre; işgalci statüsünde bulunan devletin yerine getirmesi gereken belli başlı yükümlülükler söz konusudur. Bu yükümlülükler şunlardır: i) işgal altındaki topraklarda yaşayan sivil halkın korunması, ii) işgal edilen devletin uluslararası menfaatlerinin korunması, iii) işgalci gücün güvenlik çıkarlarının korunmasıdır¹⁰⁸. Bir istila sonucunda işgal hukukunun uygulama alanı bulması için belirli ilke ve durumlar söz konusu olmaktadır. Öncelikle düşmanın egemenlik sınırları içerisindeki bir yerin rıza bulunmaksızın etkin bir biçimde kontrol edilmesi gerekmektedir. Düşman olmayan bir devletin topraklarında askeri varlık bulundurma işgal sayılmayacaktır. Yine yapılan işgalin, işgalci devlete kontrol ettiği topraklar üzerinde bir egemenlik yetkisi vermemesi gerekmektedir¹⁰⁹. İşgal, kuvvet kullanmanın bir türü olarak toprak kazanma hakkı vermez. İşgal edilen toprağın ilhaki uluslararası hukuka uygun sayılamaz¹¹⁰. İşgal eden devlet, işgal ettiği topraklar üzerinde geçici bir yönetim gücüne sahiptir. İşgalci devlet, işgal ettiği topraklar üzerinde herhangi bir süresiz tasarruf hakkına sahip olmamakla, geçici süreli değişiklik ve düzenlemeler yapma yetkisi bulunmaktadır. İşgalci devlet, kontrol ettiği sınırlar içerisinde yasama ve yargıya ilişkin olarak değişiklikler yapamayacağı gibi oradaki yönetim veya hükümet etme biçimini de değiştiremeyecektir. Yine bölgede yaşayan halkın geleceğine karar vermek, halkı bir başka yere gitmeye zorlamak gibi işlemler yapamayacaktır¹¹¹. Yukarıda söz edilenlerden de anlaşılacağı üzere işgal, geçici bir kavramdır. Bundan türeyen işgal hukukunun da geçici bir süreliğine; başlangıç ve bitiş süreleri belli olarak uygulanması gerekmektedir.

1.4.2. İşgalin Varlığının Belirlenmesi

Bir işgalin varlığının belirlenmesi için öncelikle işgalci statüsünde bulunan devletin askeri unsurlarının işgal edilen bölgede bulunup bulunmadığı konusu incelenmelidir. İşgal, çoğunlukla askeri unsurların, düşman devletin topraklarına girip orayı istila etmesi suretiyle gerçekleşmektedir. Ancak askeri unsurlar olmadan bölgede etkin bir kontrolün sağlanması işgal sayılabilir mi?

¹⁰⁸Wolfgang Graf Vitzthum, Alexander Proelß, De Gruyter(Ed.), **Friedenssicherung und Kriegsrecht**, Völkerrecht, Berlin, 2016, s. 655.

¹⁰⁹Hanne Cuyckens, **Revisiting the Law of Occupation**, First Ed., Brill, Leiden, 2018, s. 70.

¹¹⁰Gökhan Albayrak, "Uluslararası İnsancıl Hukukta İşgale İlişkin Hukuki Meseleler", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2020, C. 28, S. 2, s. 452, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/suhfd/issue/54056>. e.t.: 09.09.2022.

¹¹¹Cuyckens, s.73.

La Haye Yönetmeliği Md. 42 hükmü temel alındığında, aslında işgal için önemli olan şeyin askeri unsurların veya belirli kamu görevlilerinin işgal bölgelerinde bulunması olmadığı, önemli olan şeyin, belirli bir süre aralığı içinde işgalci konumunda bulunan devletin, işgal ettiği topraklarda etkin bir kontrol sağlaması durumu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Etkin kontrol bakımından 1967 tarihli Arap-İsrail savaşı bu konu bakımından önemli bir örnektir. İsrail, savaşı kazanmasının ardından Filistin'in Gazze kentini işgal etmiş ve oraya bir duvar inşa ederek bölgeyi abluka altına almıştır. İsrail, bu bölgede çeşitli hukuksal düzenlemeler yapmış ve bölge halkı üzerinde etkin bir kontrol sağlamıştır. 2005 yılında İsrail askerlerinin bölgeden çekilmesine karşın Gazze Şeridi'nin yıkılmaması, kente giriş ve çıkışlarda hala İsrail hükümeti tarafından üst düzey bir denetim yapılması ve her türlü ambargonun uygulanması, işgalin devam ettiğinin göstergesidir.

Bir işgalin varlığının belirlenmesi için değinilmesi gereken diğer konu, direniş kavramıdır. Direniş, saldırgan devlete karşı yoğun veya zayıf bir biçimde tepki göstermek, saldırılara çeşitli yol ve araçlarla karşı koymaktır. Bir saldırıya karşı yoğun bir biçimde ve topyekün bir direniş gerçekleşmesi durumunda, saldırgan devlet, bölgede etkin bir kontrol sağlayamayacağından zaten işgalci statüsünde olmayacaktır ve düşman topraklarda bulunması istila olarak değerlendirilecektir¹¹². İşgalci devletin askerlerinin yenilmesi, toplu ve sistemli olarak geri çekilmeleri durumunda istila edilen topraklar işgal edilmiş sayılmayacaktır. Öte yandan işgalci devlete karşı küçük çapta başarılar elde etmiş olsa bile işgalci devletin bölgedeki gücünü ve etkisini kıramayan direnişler, işgal statüsünü değiştirmeyecektir¹¹³. İşgal eden gücün, uluslararası hukuk açısından statüsü de üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası hukukta işgal eden ancak bir devlet olmak zorundadır. Terör ve suç örgütlerinin, bir toprak parçasını yönetmeleri, orayı kontrol etmeleri işgal hukuku bakımından uygulama alanı yaratmayacaktır.

¹¹²Francoise Bouchet-Saulnier, **İnsancıl Hukuk Sözlüğü**, Selahattin Bağdatlı(çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 174.

¹¹³“International Criminal Tribunal, 31.03.2003, IT-98-34-T”, **United Nations International Residual Mechanism for Criminal Tribunals**, https://www.icty.org/en/case/naletilic_martinovic e.t.: 12.09.2022.

Yukarıda işgalci devletin, kontrolü yalnızca askeri unsurlar aracılığıyla sağlamak zorunda olmadığı belirtilmişti. İşgalci devlet işgal ettiği topraklarda yerel güçler üzerinde tam ve kesin bir hakimiyetle birlikte etkin kontrolü sağlayabilir¹¹⁴. Bu durumda kontrol, yerel güçlerdeyken işgalci statüsü, bu güçleri yöneten devlettedir. Coğrafi açıdan incelendiğinde işgal ancak askeri birlikler veya yerel yöneticiler aracılığıyla etkin olarak kontrol edilen yerle sınırlıdır. Son olarak işgalin sona ermesi konusuna gelince işgal, işgal edilen topraklardaki etkin kontrolün yitirilip yerini, o bölgedeki asıl egemen gücün alması ile sonlanır¹¹⁵.

1.5. İlhak Kavramı

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te; ekleme, bağlama, katma veya egemenliği altına alma¹¹⁶ gibi anlamları olan ilhak kavramı, uluslararası hukukta; bir devletin, kendisine ait olmayan bir toprak parçasını kendi egemenliğine katmasına denilmektedir¹¹⁷. Uluslararası hukuk açısından ilhak, topraklarının bütünü veya belirli bir parçası ilhak edilen devletin rızasıyla veya uluslararası toplumun, bu eylemi onaylamasıyla meşruiyet kazanır. İlhak edilen toprakların sahibi olan devletin rızası; cebir ve baskı altında, sessiz kalmak suretiyle veya uluslararası nitelik taşıyan bir sözleşme ile açıklanabilir. İlhak eden devlet, bu topraklar üzerinde resmi şekilde hakimiyet ilanında bulunur.

İlhak, fiilen el koymayı içeren bir kavramdır. İkili anlaşmalar veya satış ile el değiştirme gibi uluslararası sözleşmelere dayanmaz. İlhakta, fiili ve tek yanlı olarak bir toprak parçasına el konulur. Bu el koymanın meşruiyeti ise uluslararası hukuk süjeleri tarafından desteklenmesine veya tanınmasına bağlı kılınır. İlhakın, ilhak eden devlete kazandırdığı bazı haklar bulunmaktadır. Bunlar; kullanma, hariç tutma, ferağ, temlik ve kamu mülkiyeti haklarıdır¹¹⁸.

¹¹⁴Tristan Ferraro, "Determining the Beginning and End of an Occupation under International Humanitarian Law", **International Review of the Red Cross**, Vol. 94, No. 885, 2012, https://www.rulac.org/assets/downloads/Ferraro_-_Beginning_and_end_of_occupation.pdfs.158, e.t.:12.09.2022.

¹¹⁵Yutaka Arai-Takahashi, , **The Law of Occupation: Continuity and Change of In-ternational Humanitarian Law, and its Interaction with International Human Rights Law**, First Ed. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2009, s. 16.

¹¹⁶TDK, "İlhak", <https://sozluk.gov.tr/> e.t.: 14.09.2022.

¹¹⁷Rukiye Develi, **Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhakı**, İstanbul 2017, TDBP | Türk Dünyası Birlik Platformu s.4.

¹¹⁸Develi, s.4.

İlhak edilen bölgelerde yaşayan kimselerin bulunması halinde, orada yaşayanların bağılıklarının doğrudan ilhak eden devlete geçtiği kabul edilir¹¹⁹. Bununla birlikte ilhak edilen bölgedeki yerel kamusal düzen, ilhak eden devletin ulusal çıkarları ile ters düşmediği ölçüde varlığını sürdürebilir. Bu da ilhakı, işgalden ayıran en önemli etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte ilhak, sömürgecilik faaliyeti ile de karıştırılmamalıdır. Sömürgecilikte, sömürgeci devletin askeri, siyasi ve bürokratik unsurları sömürgeleştirilen devletin topraklarına fiili olarak girer, oralara yerleşir ve o bölgenin yönetimini fiili olarak sağlarlar. İlhakta ise ilhak eden devletin yurttaşlarının ilhak edilen toprakları işgal etmesine gerek yoktur¹²⁰. Ayrıca gerek bir devletin daha önce hiçbir devlet tarafından egemenlik iddiasında bulunulmayan bir toprağı kendi bünyesine katmasında gerekse bir başka devlete ait bir toprağı fiilen ele geçirdiğini ilan etmek suretiyle ilhak etmesinde; bölgede yaşayan halk kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olamayacaktır¹²¹.

İlhak, genel olarak bir istila sonrasında gerçekleşen uluslararası hukuk kavramıdır. Yukarıda da söz edildiği üzere istila, bir devletin, düşman olarak algıladığı diğer devletin ülkesine askeri unsurlarıyla girmesi, o bölgelerde kuvvet kullanmaya başvurmasıdır¹²². İstila, beraberinde işgali de getirir ve bunlar, o toprakların ilhak edilmesinin önünü açarlar. Ancak her ilhak bir askeri çatışmanın yaşanmasını gerektirmez. Örneğin 1938 yılında Almanya'nın, Avusturya'yı ilhak etmesi, askeri unsurların birbirleriyle mücadelesine bağlı kılınmamış; sıcak bir çatışma yaşanmadan ilhak gerçekleşmiştir¹²³. İlhak kavramı, öncelikle 1928 Briand-Kellogg Paktı ve sonrasında BM Antlaşması'nda düzenlenmiş olup kuvvet kullanma suretiyle gerçekleştirilen bir ilhakin, tamamen yasa dışı olduğu ve uluslararası hukukça meşru sayılmayacağı ifade edilmiştir. Sonuç olarak, kuvvet kullanılması yoluyla ülke kazanılması artık uluslararası hukuka aykırı olarak kabul edildiğinden¹²⁴ Rusya'nın Kırım'ı ilhakı da meşru kabul edilemeyecektir.

¹¹⁹Mesut Şöhret, "Kırım Sorununun Uluslararası Hukukta Devletlerin Kurulma Ve Sona Erme Şekilleri Bakımından İncelenmesi", **Karadeniz Araştırmaları**, 2017, C.14, S.53, s.2, <https://dergipark.org.tr/en/download/issue-file/56949> e.t.: 16.09.2022.

¹²⁰ Develi, s.4.

¹²¹ Develi, s.4.

¹²²"İstila", Oxford Dictionary, <https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/> e.t.:16.09.2022.

¹²³ Develi, s.4.

¹²⁴ Malcom, N. Shaw, **Uluslararası Hukuk**, Yücel Acer ve diğerleri(çev.) Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2018, s.830.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANMA YASAĞI

2.1. Genel Olarak

Savaş ve kuvvet kullanımı, 19. yy. sonlarına kadar uluslararası uyuşmazlıkların başlıca çözüm yolları olarak kabul edilmiştir. Uluslararası hukukun sükeleri olan devletler, egemenlikle ilgili sorunların çözümünde savaşı bir doğal hak olarak görmüşler¹²⁵ ve herhangi bir düzenlemeye tabi olmaksızın diledikleri zaman ve koşulda savaşa başvurmuşlardır. Bu durum, “haklı savaş” olarak adlandırılmış ve devletlerin, siyasi amaçlarına ulaşmak için kuvvet kullanımına başvurmalarının hangi durumlarda meşru kabul edilebileceğinin tespit edilmesine ve kuvvet kullanımının sınırlanmasına ilişkin bir kural haline gelmiştir¹²⁶. Bu kural ise iki ana başlıkta incelenmektedir.

Haklı savaşın ilk başlığı, savaşın nedeninin haklı olup olmaması durumu olan *jus ad bellum* (savaş yapma hakkı, kuvvete başvurma hakkı) ’dur. Bu kavram, birtakım kriterlere göre belirlenmektedir. Bunlar; savaşan tarafların hukuka uygun bir nedene dayanması, hukuka uygun bir devlet otoritesinin bulunmasıdır. Ayrıca savaşın, hukuka uygun bir amaca yönelik olması, ölçülülük ilkesine uyulması ve savaşın son çare olması haklı savaş kriterleridir¹²⁷. Bu kriterler sağlandığında savaşın, haklı olduğu ileri sürülür. Haklı savaş kavramının diğer başlığı ise *jus in bello*(savaş sırasında uyulması gereken çatışma kuralları) ’dur. *Jus in bello*, savaş sırasında başvuru olan kuvvet kullanımının haklı olup olmadığının belirlenmesi amacıyla gözetilen yöntemdir. Hugo Grotius tarafından ileri sürülmüş olan yönetime göre bir savaş sırasında kuvvet kullanmanın haklılığı için iki ana kriter vardır. Bunlar; sivillere zarar vermeme ve ölçülülük ilkesine uygun kuvvet kullanmadır¹²⁸. Antik Yunan’da ortaya atılan “haklı savaş” kavramı, Roma İmparatorluğu döneminde de tartışılmış ancak genel olarak kabul gördüğü dönem Orta çağ olmuştur.

¹²⁵Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019, s. 292

¹²⁶Fulya Aksu Ereker, “Haklı Savaş”, **Güvenlik Yazıları**, 2019, S.18, s.2, https://trguvenlikportal.com/wp-content/uploads/2019/10/HakliSavas_FulyaAksuEreker_v.1.pdf e.t:26.09.2022

¹²⁷Ereker, s.2

¹²⁸Ereker, s.2

Haklı savaş, 19. yy. ikinci yarısı ile birlikte uluslararası sorunların kuvvet kullanımının son çare olarak başvurulması gereken bir yol olduğu düşüncesinin yaygınlaşmasıyla uluslararası hukuka aykırı olarak görülmeye başlanmış ve devletlerin kuvvet kullanması, tarihsel süreç içerisinde önce sınırlanmış ardından yasaklanmıştır. Bu tarihsel süreç, aşağıda BM öncesi dönem ve BM dönemi olarak iki başlık altında incelenecektir.

2.1.1. BM Öncesi Dönem

Kuvvet kullanımına ilişkin hükümler; esas olarak BM Antlaşması ile uluslararası anlamda bağlayıcılık kazansa da bu husustaki düzenlemeler, daha eskiye dayanmaktadır. Uluslararası hukukun, silahlı çatışmaları kapsamı içine alması ilk olarak ve çok genel hatlarıyla 1856 *Paris Antlaşması (Treaty of Paris)*¹²⁹ ile olmuştur. İlk bölümde açıklanan Kırım Savaşı'nın ardından Karadeniz üzerindeki egemenlik sorununun çözülmesi zorunlu olmuştur. Bu nedenle, Karadeniz'de bir çatışmanın yaşanmaması için İngiltere ve Fransa'nın sürece katılmasıyla toplamda 31 maddeden oluşmuş Paris Antlaşması, 30 Mart 1856 tarihinde imzalanmıştır¹³⁰. Bu anlaşma deniz savaş ve çatışmalarına ilişkin dört adet kural ortaya koyarak silahlı çatışmalara ilişkin ilk uluslararası düzenlemeyi yapmıştır¹³¹. Antlaşmaya göre; 13 Temmuz 1841 tarihli Boğazlar Sözleşmesi hükümleri aynen uygulanmaya devam edecektir ve Karadeniz'deki güvenliğin sağlanması, savaş tehlike ve tehdidi yaratacak unsurların ortadan kaldırılacaktır¹³². Deniz çarpışmalarına ilişkin bu kurallar dışında, Paris Antlaşması'yla tarafların kuvvet kullanmadan önce arabuluculuk yoluna başvurmaları kararlaştırılmıştır.

Paris Antlaşması'nın ardından Avrupalı devletler, Kırım Savaşı'ndan ve Fransa ile İtalya'nın emperyalist eylemlerinden oldukça etkilenmiştir. Bunun üzerine savaş ve silahlı çatışmalara birtakım kurallar getirme kararı almışlardır. İlk olarak I. Cenevre Sözleşmesi (I. Geneva Convention) olarak adlandırılan, 22 Ağustos 1864 tarihli "*Kara Ordularına Mensup Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi*" (*Convention on the Improvement of the Condition of the Wounded Members of the Land Armies*) ile kuvvet kullanıma ilişkin kurallar ortaya konulmuştur¹³³. Söz konusu belgenin 1.

¹²⁹ Amy Tikkanen, "Treaty of Paris" **Britannica**, 2022, <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Paris-1856> e.t.:28.09.2022.

¹³⁰Bkz. üstteki dipnot.

¹³¹Özden Sav, **Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku**, 1.Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2015, s.17.

¹³²A.W. Ward, G.P. Gooch (Ed.), **The Cambridge History of British Foreign Policy**, Cambridge U.P., Cambridge, 1970, s. 390.

¹³³Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, 20. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2021, s. 549.

maddesine göre; askeri sağlık araç ve yapıları yansız olarak tanınacak ve savaşanlar tarafından korunacaktır¹³⁴. Md. 6’da da benzer bir hüküm bulunmaktadır. Sözleşme, 12 devlet tarafından imzalanarak taraf devletlerce bağlayıcı olarak uluslararası hukukun önemli belgeleri arasında yer almıştır.

I. Dünya Savaşı’nda yaşanan acı ve kayıpların ardından, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti (League Of Nations/MC)¹³⁵,nin kurucu Misakı’nda da kuvvet kullanımına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Misak’a taraf devletler; uluslararası barışın bozulmaması ve savaştan kaçınılması hususlarında anlaşmış ve bağıt devletlerin siyasi egemenlik haklarına saygı duymak konusunda mutabık kalmışlardır. Misak’ın Md. 10 “*Cemiyet Üyeleri, bütün Cemiyet üyelerinin ülke bütünlüklerine ve şimdiki siyasal bağımsızlıklarına saygı göstermeyi ve bunları dışarıdan gelecek herhangi bir saldırıya karşı korumayı yükümlenirler.*” hükmüyle bu durum açıkça ortaya konulmuştur¹³⁶. Misak’ın 11. maddesi uyarınca yukarıda söz edilen durum pekiştirilmiş ve taraf devletlere, kendilerinin bizzat tarafı olup olmadığına bakılmaksızın üye ülkelere karşı yapılacak bir saldırı, saldırı tehdidi veya savaş durumlarında gerekli önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır¹³⁷. Yine Misak’a göre üye devletlerarasında bir uyuşmazlık gerçekleşirse Konsey, uyuşmazlıkla ilgili açıklamalarını sunana kadar üyeler, savaşa başvuramazlar¹³⁸.

MC Misakı, üye olmayan devletler bakımından bağlayıcılığı bulunmayan bir uluslararası sözleşmedir. Her ne kadar böyle olsa da MC, kuvvet kullanma kavramına ilişkin ilk düzenlemelerden birini yapmış ve bu düzenlemeler, BM Antlaşması’ndaki hükmün temel halini oluşturmuştur.

¹³⁴Savaş Kanunları: Savaş Alanında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi (Kızıl Haç Sözleşmesi) md.1 https://avalon.law.yale.edu/19th_century/geneva04.asp; e.t.30.09.2022

¹³⁵Milletler Cemiyeti(Uluslar Topluluğu) veya Cemiyet-i Akvam. I. Dünya Savaşı’nın ardından uluslararası barışın sağlanması ve güvenliğin oluşturulması amacıyla; 26 maddelik Misak ile savaşın kazanan devletlerince Versay Antlaşması’nın yürürlüğe girdiği 10 Ocak 1920 tarihinde Cenevre/İsviçre’de kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti 18 Temmuz 1932 tarihinde Milletler Cemiyeti’nin üyesi oldu. ABD ve SSCB’nin Cemiyet üyesi olmaması, Cemiyet’in egemen Avrupalı devletlerin emperyal ve sömürgeci yaklaşımlarının çıkarına olması gibi nedenlerle işlerlik göstermemiş, uluslararası arenada ortaklık ve işbirliğini sağlayamamıştır. II. Dünya Savaşı’nın engellenmesi konusunda da yetersiz kalan Cemiyet 1946’da sona ermiştir. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cemiyet-i-akvam-milletler-cemiyeti-ve-turkiye/#:~:text=e.t.30.09.2022>

¹³⁶“The Covenant of the League of Nations”, UN, article 10. <https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/covenant> e.t.: 30.09.2022

¹³⁷The Covenant of the League of Nations, article 11.

¹³⁸The Covenant of the League of Nations, article 12.

MC Misakı'nın ardından uluslararası hukukta kuvvet kullanımının yasaklanması 16 Ekim 1925 tarihli Ren Misakı (Rhine Pact) ile olmuştur¹³⁹. Almanya, Belçika, Fransa, Büyük Britanya ve İtalya hükümetleri arasında İsviçre'nin Locarno kentinde yapılan görüşmeler sonucu 1 Aralık 1925'te yukarıdaki devletlerce imzalanan anlaşmayla aralarında yaşanacak sınır sorunlarında kuvvet kullanma yasaklanmıştır ve yaşanacak bir uyuşmazlıkta MC, hakem kılınmıştır¹⁴⁰.

Locarno Antlaşmaları'nın bir parçası olan Ren Misakı, yalnızca 5 devlet için bağlayıcılığı olan bir sözleşmeydi ve MC Misakı'nda yer alan hükümler, kuvvet kullanma kavramı açısından açık değildi. Bu nedenlerle; uluslararası toplum, savaşın önlenmesi ve kuvvet kullanımının engellenmesi için daha kapsayıcı ve özel düzenlemelere ihtiyaç duymaktaydı. Bu süreçte, Locarno Antlaşmaları'nın ardından Avrupa'daki konumunu korumaya çalışan Fransa, ABD ile ortak hareket etme kararı almış ve diplomatik ilişkilerini geliştirmeye yönelik bir dış siyaset politikası izlemiştir. Fransa, 6 Nisan 1927 tarihinde, Dışişleri Bakanı Aristide Briand'ın aracılığıyla ABD halkına, ABD ve Fransa'nın ikili ilişkilerinde, savaşı yasa dışı olarak kabul eden karşılıklı taahhütte bulunmaları önerisini bildirmiştir¹⁴¹. ABD yönetimi, Fransa'nın hükümet temsilcileri aracılığıyla ve uluslararası diplomatik teamüllere uygun yapılmayan bu önerisi üzerine Fransa'ya nota verdi¹⁴². ABD, notanın ardından anlaşmayı başka bir boyuta taşımış, savaşın yasa dışı olduğunu herkesin kabul etmesinin uluslararası barış ve güvenliğe yarar sağlayacağı gerekçesiyle Fransa'ya karşı bir öneride bulunmuştur. Yapılan müzakereler sonucunda ABD ve Fransa başta olmak üzere Locarno Antlaşması'nın üyeleri ve dönemin güçlü devletlerinin bir araya gelmesiyle 15 kurucu¹⁴³ üye tarafından "*Harbin Millî Siyaset Aleti Olarak Kullanılmaması Hakkında Umumi Muahede*" (*General Treaty for the Renunciation of War*) adıyla 27 Ağustos 1928'te, Paris'te imzalanmıştır.

¹³⁹Pazarıcı, 551.

¹⁴⁰"Locarno Antlaşmaları", **Kongreler Kütüphanesi**, , 2022, <https://www.loc.gov/item/2021667899/>, s.1. e.t.: 01.10.2022.

¹⁴¹"Papers Relating To The Foreign Relations Of The United States" **United States Of America Department Of State**, 1927, Cilt II, <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1927v02/d662> , e.t.:01.10.2022 .

¹⁴² Mehmet Sait Dilek, "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı" **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, C.10, S.37, 2013, s.147, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/540245>, e.t.:01.10.2022

¹⁴³"Kellog-Briand Pact", **Universty of Oslo**, 1928, https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-09/kellog_briand.xml.s.1, e.t.:03.10.2022

Paris Paktı veya *Briand-Kellogg Paktı* olarak da bilinen bu antlaşma, 24 Temmuz 1929 tarihiyle birlikte birçok devletin tarafı olduğu halen yürürlükte olan en önemli uluslararası hukuk belgelerindedir¹⁴⁴.

Briand-Kellogg Paktı Md. 1 ile “*Yüksek Sözleşmeciler Tarafından, kendi halkları adına, uluslararası anlaşmazlıkların çözümü için savaşa başvurmayı kınadıklarını ve birbirleriyle ilişkilerinde ulusal politikanın bir aracı olarak savaştan vazgeçtiklerini resmen beyan ederler.*” hükmüyle uyuşmazlıkların çözümünde savaşa başvurmayı ortadan kaldırmışlardır¹⁴⁵. Pakтын ikinci maddesinde de taraflar, aralarındaki uyuşmazlık ne olursa olsun ancak barışçıl yollarla çözmeye çalışacaklarını beyan etmişlerdir. Briand-Kellogg Paktı, savaşı yasaklamanın sınırlarını da belirlemiştir.

Savaşmanın zorunlu olduğu durumlarda bu yola başvurmak hukuka aykırı sayılmamıştır. Devletlerin meşru müdafaası, uluslararası nitelikteki zorlamalar, sözleşmeciler devletler ile taraf olmayanlar arasında gerçekleşebilecek savaş hali ve sözleşmeyi ihlal etme¹⁴⁶ durumlarında savaş, makul ve uygun kabul edilmiştir. İşte 1864’te imzalanan “*Kara Ordularına Mensup Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi*” ile başlayan kuvvet kullanmaya ilişkin düzenlemeler, MC bünyesinde yapılan çalışmalarla temel şeklini almıştır. Ardından Avrupalı devletlerce hazırlanıp kabul edilen Locarno Antlaşmaları’nın ve sonrasında katılımcı sayısı daha yüksek olan Briand-Kellogg Paktı’nın hükümleriyle savaş ve kuvvet kullanma kınanmıştır. Ancak yukarıda söz edilen uluslararası belgelerden hiçbiri kuvvet kullanmayı evrensel anlamda yasaklamamıştır. Bu küresel boyuttaki yasaklama ancak BM Antlaşması ile ortaya çıkmıştır.

2.1.2. BM Dönemi

I. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası antlaşmalara uyulmaması ve MC’nin görevini yerine getirememesi nedenleriyle II. Dünya Savaşı çıkmış, bu savaşta dünya ulusları, eşi benzeri görülmemiş acı ve kayıplar yaşamıştır. 1939’dan 1945 yılına kadar süren savaşta, dünyanın her yerinden 70 milyondan fazla asker ve sivil yaşamını yitirmiştir¹⁴⁷.

¹⁴⁴Funda Keskin, “BM ve Kuvvet Kullanma”, **Avrasya Dosyası**, C.8, S.1, 2002, s.152. <https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/149-174%20Funda%20Keskin.pdf> e.t.: 04.10.2022.

¹⁴⁵Kellogg Briand Paktı Md.1.

¹⁴⁶M. Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, **TBB Dergisi**, S.79, 2008, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-79-470>, s.254, e.t.:09.10.2022

¹⁴⁷AA, “İnsanlık tarihinin en büyük felaketi 2. Dünya Savaşı”, 01.09.2022.

19. yy. sonlarından itibaren savaşa, kuvvet kullanımına ve silahlı çatışmalara yönelik yapılan çalışmalar ve antlaşmaların, kurulan birlik ve örgütlerin, kuvvet kullanımını önleyecek nitelikte olmadığına anlaşılması üzerine bu tür büyük acıların yaşanmaması amacıyla bir örgütün kurulması gerekmektedir. MC'nin oluşturamadığı birlik ortamını sağlamayı amaçlayan 50 devlet; 26 Haziran 1945 tarihinde ABD'nin San Francisco kentinde bir araya gelerek BM Antlaşması'nı imzalamış ve BM Örgütü resmen kurulmuştur¹⁴⁸. Polonya'nın da BM Antlaşması'nı imzalamasıyla 51 devlet, kurucu üye statüsü kazanmış ve 24 Eylül 1945 tarihinde Antlaşma yürürlüğe girmiştir. BM Antlaşması 19 bölüm ve toplam 111 maddeden oluşmaktadır. Antlaşma'nın giriş bölümünde "savaş" kavramından söz edilmekle birlikte herhangi bir tanıma yer verilmemiştir. Savaşı, insanlığa tarif olunmaz acılar getiren bir felaket olarak görmüş ve gelecek kuşakları bu felaketten korumayı ana amaç edinmiştir¹⁴⁹.

Devamında sözleşmeciler taraflar "...ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını sağlayacak ilkeleri kabul etmeye ve yöntemleri benimsemeye, ..." karar verildiğini belirterek esas hedeflerini bildirmişlerdir¹⁵⁰. Antlaşma hükümleri içinde savaş terimine yer vermekten özellikle kaçınılmış, bunun yerine "kuvvet kullanma" kavramı tercih edilmiştir. BM Antlaşması'nın ilk bölümünde, BM Örgütü'nün amaç ve ilkeleri belirlenmiştir. Antlaşma'nın 1. maddesine göre; BM'nin amacı uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla barışı bozacak eylemler için önlemler alınmasını ve uluslararası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesini gerçekleştirmektir. Antlaşma'nın 2. maddesinde ise devletler, Md. 1'de belirtilen amaç ve ilkeler uyarınca davranacaklarını belirtmişler, uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yollara çözülmesi hususunda fikir birliğine varmışlardır. BM Antlaşması Md. 2/4 "*Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar.*" hükmüyle kuvvet kullanımını ve kuvvet kullanma tehdidini tümüyle ve açıkça yasaklamıştır.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/insanlik-tarihinin-en-buyuk-felaketi-2-dunya-savasi/2674182#:~:text=Nazi%20Almanya's%C4%B1'n%C4%B1n%201%20Eyl%C3%BCl,olay%C4%B1n%20C3%BCzerinden%2083%20y%C4%B1n%20ge%C3%A7ti> e.t.: 10.10.2022.

¹⁴⁸"Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye Uluslararası Teşkilat Künyesi," T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022, s.1, <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> e.t.:10.10.2022.

¹⁴⁹"UN Charter beginning", UN, <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> e.t.:14.10.2022

¹⁵⁰ UN Charter beginning.

Ancak iki durum, bu yasağın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu istisnalar; i) *Meşru Müdafaa (BM Antlaşması 51.madde)* ve ii) *BMGK Kararları Uyarınca Kuvvet Kullanma (BM Antlaşması 41 ve 42. madde)*'dir.

Kuvvet kullanma yasağının istisnalarına geçmeden önce kuvvet kullanma yasağı kapsamına giren fiiller aşağıda incelenecektir.

2.2.Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamına Giren Hukuka Aykırı Fiiller

Yukarıda da belirtildiği gibi, BM Antlaşması Md. 2/4 kuvvet kullanmayı yasaklarken “kuvvet kullanma tehdidi” ve “kuvvet kullanmadan” söz etmektedir. Ayrıca, uluslararası ilişkilerinde kuvvet kullanma yasağına aykırı bir şekilde kuvvet kullanmayı tercih eden ve bu eylemini aşağıda incelenecek kuvvet kullanma yasağının istisnaları içindeymiş gibi gösteren devletlerin diğer devletlere yönelik “müdahaleleri” de kuvvet kullanma yasağı kapsamında sayılmaktadır. Aşağıda bunlar tanımlanacaktır.

2.2.1.Kuvvet Kullanma Tehdidi

Kuvvet kullanma tehdidi; bir devletin, ortada kuvvet kullanımını meşru sayacak sebepler (silahlı saldırı, işgal) bulunmazken; öne sürdüğü taleplerinin kabul edilmemesi halinde, açık veya örtülü biçimde kuvvet kullanmaya başvuracağını belirtmesi olarak tanımlanabilir¹⁵¹.

Burada tehdiye yönelik davranış sözlü veya eylemsel olarak gerçekleştirilebilir¹⁵². Ancak kuvvet kullanma tehdidinin tam olarak kapsam ve sınırları BM Antlaşması veya bir başka uluslararası sözleşme ile belirlenmemiştir¹⁵³. Bu bakımdan tehdit sayılan sözlü ve yazılı açıklamaların veya fiillerin tehdit oluşturup oluşturulmadığı somut olayın niteliğine göre belirlenmelidir. Ayrıca kuvvet kullanma tehdidinin, hukuka uygun olup olmamasının belirlenmesi de yine somut olayın niteliğine göre saptanmak zorundadır. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs'taki Türklerin güvenliğini tehlikeye düşürmeleri halinde Rum tarafını kuvvet kullanmaya başvurmakla tehdit etmiştir. Ancak bu kuvvet kullanma tehdidi, uluslararası hukuka aykırılık oluşturmamıştır.

¹⁵¹Sertaç Hami Başeren, **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları** 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003, s.87.

¹⁵²Ahmet Hamdi Topal, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2005, s.92.

¹⁵³Topal, s.92.

*Garantörlük Antlaşması (Guarantee Agreement)*¹⁵⁴ uyarınca, kuvvet kullanma tehdidi Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hakkı olarak kabul görmüştür¹⁵⁵. Bir sözlü veya yazılı açıklamanın, bir eylem ya da hareketin kuvvet kullanma tehdidi olup olmadığının belirlenmesi; geleneksel uluslararası normlara göre belirlenmektedir. Yine tehdidin yapılaş biçimi, istem ve eylem ilişkisi ve netlik derecesi değerlendirilerek bunun gerçekten kuvvet kullanma tehdidi olup olmadığı ortaya konulmalıdır.

2.2.2.Kuvvet Kullanma

Kuvvet kullanma tehdidin bir sonraki aşaması olan “kuvvet kullanma” kavramıdır. Kuvvet kullanma kısaca, devletlerin birbirlerine karşı başvurduğu her türlü silahlı saldırı ve silahlı çatışmalar olarak açıklanabilir¹⁵⁶. Başeren, kuvvet kullanma biçimlerini yasağın kapsamı bakımından kategorize etmiş ve onları; *saldırı, silahlı saldırı, diğer fiiller ve müdahaleler* olarak dörde ayırmıştır.¹⁵⁷ Topal ise kuvvet kullanma yasağı kapsamında hukuka aykırı fiilleri *saldırı, silahlı saldırı ve müdahale*¹⁵⁸ olarak tanımlamıştır. Aşağıda bu kavramlardan saldırı, silahlı saldırı ve müdahale incelenecektir. BM Antlaşması'nın hazırlık aşamasında “saldırı” kavramı açıkça belirtilmemiştir.

SSCB ise “barışa yönelik tehditler” veya “barışı bozucu eylemler” ifadelerinin geniş yorumlanacağını, özel olarak “saldırı” kavramının, metin içerisinde yer almasını önermiştir¹⁵⁹. Bu öneri diğer devletlerce uygun görülmüş ve saldırı kavramı, BM Antlaşması'na eklenmiştir¹⁶⁰. Saldırı, BM Antlaşması Bölüm VII.'de Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler başlıklı 37. maddede yer alan; “*Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır.*” hükmüyle düzenlenmiştir.

¹⁵⁴Garanti Antlaşması, 1959, ayrıntı için bkz. http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-zurich_11-subat-1959_tr.mfa, e.t: 16.10.2022

¹⁵⁵ Başeren, s.88.

¹⁵⁶ Keskin, Avrasya Dosyası, s.150.

¹⁵⁷ Başeren, s.91.

¹⁵⁸ Topal, s.93.

¹⁵⁹Benjamin B Ferencz, Defining International Aggression: The Search for World Peace A Documentary'den aktaran Burak Çetin, “Birleşmiş Milletler Andlaşmasında Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası Olarak Bireysel Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2006 s.31.

¹⁶⁰Wilson Page, **Aggression, crime and international security: Moral, political and legal dimensions of international relations**, 1st.Ed., Routledge, New York 2009, s.70.

Ancak söz konusu madde saldırı kavramının ne olduğunu; tanımını, sınırlarını ve niteliğini belirtmemiş, ortaya bir tanım boşluğu çıkmıştır. Bu boşluğun kapatılması ise BM Genel Kurulu'nun 1974 Tarih ve 3814 (XXIX) Sayılı Kararı¹⁶¹ ile olmuştur. Bu kararın 1. Maddesinde “*Saldırı, bir Devletin diğer bir Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya işbu Tanımda belirtildiği üzere, Birleşmiş Milletler Antlaşması ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır*”¹⁶².” şeklinde tanımlamıştır. Ancak Karar’ın 3. maddesi saldırı kavramının içeriğini derinleştirmiş ve ayrıntılı bilgilere yer vererek bu maddede yer alan söz konusu fiillerin saldırı olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir¹⁶³. Buna göre aşağıdaki eylemler saldırı olarak tanımlanmıştır.

a) *Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhaki,*

b) *Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya o ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması*¹⁶⁴.

Böylece saldırı fiilinin anlamı somutlaştırılmaya çalışılmış, genel kapsam için bazı ölçütler belirlenmiştir. Ancak söz konusu eylemler “*numerus clausus*” yani sınırlı sayıda olan fiiller değildir. Saldırıya ilişkin fiiller, BM Genel Kurulunca veya Güvenlik Konseyi kararı uyarınca belirlenebilir. Yani BM’nin bu iki yetkili organı; yukarıda sayılmayan eylemleri de bu kapsam içerisine alma hakkına sahiptir. Saldırı ve silahlı saldırı, birbirlerine oldukça yakın iki kavramdır. BM Antlaşması’nda iki kavramın da tanımları yapılmamış, yalnızca Saldırının Tanımı Kararı’nda *saldırı* açıklanmış, silahlı saldırıya ilişkin ayrı ve özel bir tanımlama yapılmamıştır. Bu iki kavramın farklılığı, genel-özel ayrımında ortaya çıkmaktadır. Her silahlı saldırı eylemi, doğal olarak saldırı fiilini taşımaktadır.

¹⁶¹“Saldırının Tanımı Kararı”, T.C. Adalet Bakanlığı, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf e.t.: 16.10.2022.

¹⁶²Saldırının Tanımı Kararı md.1.

¹⁶³Sertaç Hami Başeren, *Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm Dünyada ve Türkiye’de Terör*, 1. Baskı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 2002. s.197.

¹⁶⁴“Definition Of Aggression Resolution(3314)”, *University Of Minnesota Human Rights Library*, <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/GAres3314.html#:~:text=Aggression%20is%20the%20use%20of,set%20out%20in%20this%20Definition.> e.t.: 15.09.2022.

Ancak bir fiilin silahlı saldırı olmasının tespiti için birçok etkenin değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin düzenli silahlı birliklerin küçük çaptaki sınır ihlalleri, kuvvet kullanma yasağına aykırıdır, ancak silahlı saldırı niteliği taşımamaktadır¹⁶⁵. Bununla birlikte uluslararası uyuşmazlıkların nihai çözüm yeri olan Uluslararası Adalet Divanı¹⁶⁶(International Court of Justice/ UAD), BM Genel Kurulu'na göre konuya daha geniş bir perspektiften bakarak bazı fiilleri de saldırı niteliğinde görmüştür. UAD'a göre yalnızca sınır ötesinde askeri birliklerce yapılanlar değil, bir başka devletin egemenlik sahasında yapılan eylemler de silahlı saldırı kavramı içinde yer almaktadır¹⁶⁷. Konuya ilişkin olarak UAD'ın 27 Haziran 1986 tarihinde vermiş olduğu Nikaragua kararını örnek göstermek mümkündür. Nikaragua¹⁶⁸, yirminci yüzyılın başlarından itibaren ABD'nin askeri, politik ve ekonomik açıdan baskı, zorlama ve tehditleri ile karşı karşıya kalmıştır. Bunların sonucunda, Nikaragua; 9 Nisan 1984'te, iç politikasını ilgilendiren her konuda ABD'nin, kuvvet kullanarak yaptığı müdahaleleri, UAD'a taşımıştır. Yapılan yargılama sonucu verilen kararda;

ABD tarafından Nikaragua'da veya Nikaragua'ya karşı askeri veya paramiliter etkinliklere ilişkin ileri sürülen, toplu meşru müdafaa gerekçesinin reddini ve ABD'nin uluslararası teamül hukuku uyarınca devletlerin işlerine müdahale etmeme, başka bir devlete karşı kuvvet kullanmama, başka bir devletin egemenliğini ihlal etmeme yükümlülüğüne aykırı davrandığını” belirtmiştir¹⁶⁹.

Ayrıca Mahkeme; ABD'nin eylemlerine derhal son vermesine ve eylemleri dolayısıyla tazminat ödemesine karar vermiştir¹⁷⁰. Bu karar; askeri ve paramiliter güçlerinin kullanılması yoluyla bir devletin, başka bir devletin ülkesel bütünlüğüne ve siyasi egemenliğine müdahalede bulunmasını saldırı fiili saymıştır.

¹⁶⁵ Berdal Aral, **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.17.

¹⁶⁶ International Court of Justice(ICJ)

¹⁶⁷ Cristine Gray, **International Law and the Use of Force, Foundations of Public International Law**, 3rd Edition, Oxford University Press, New York, 2008, s.178.

¹⁶⁸ Bir Orta Amerika ülkesi olan Nikaragua;1502 yılında, Kristof Kolomb'un ülkeyi keşfiyle birlikte; Avrupalılar tarafından sömürülmeye başlanmış, üç yüz yıl boyunca İspanyolların egemenliği altında bulunduktan sonra özerk-yarı bağımsız statü kazanmış ve 1838 yılında tam bağımsız bir ülke konumuna gelmiştir.

¹⁶⁹ Yazar tarafından vurgulanmıştır.

¹⁷⁰“Nikaragua Davası Özeti 1984”, **Uluslararası Adalet Divanı (ICJ)**, <https://www.icj-cij.org/en/case/70>, e.t.: 19.10.2022.

2.2.2.1.Müdahale

Uluslararası hukuk açısından müdahale; bir devletin egemenlik haklarını ve siyasi bağımsızlığını hedef alarak devletin iç-dış işlerine karışılmasıdır¹⁷¹. Meray'a göre ise müdahale bir devletin kendi emelleri doğrultusunda güç kullanmak suretiyle başka bir devletin işlerine ve eylemlerine karışması olarak tanımlanabilir¹⁷². Kuvvet kullanma yasağı kapsamında olan müdahale kavramı, BM Antlaşması öncesinde pek önemsenmemiştir. BM Antlaşması'na kadar olan düzenlemelerin çoğu silahlı çatışmaları ve onların yapıldığı sıradaki uyulması gereken kurallarla ilgili olmuştur. Ancak BM Antlaşması ile birlikte ülkesel hakimiyete saygı kavramına binaen oluşan¹⁷³ müdahale etmeme ilkesi uluslararası toplum tarafından kabul görmüş ve müdahale yasaklanmıştır. Yasağın yasal dayanağı olan BM Antlaşması Md. 2/1'de BM'nin, üye "*devletlerin eşit egemenliği*" anlayışı üzerine kurulduğu belirtilmiş Md. 2/7'de ise devletlerin, bir başka devletin iç yetkilerine müdahale edemeyeceğini açıklamıştır. Öte yandan 24 Ekim 1970 tarih ve 2625(XXV)¹⁷⁴ sayılı kararı uyarınca BM Genel Kurulu, hiçbir devletin, hiçbir nedenle başka bir Devletin iç ya da dış işlerine doğrudan ya da dolaylı bir şekilde müdahale edemeyeceğini belirtmiştir¹⁷⁵.

Müdahale konusuna ilişkin olarak yukarıda söz edilen Nikaragua kararı, uluslararası nitelik taşıyan en önemli belgelerden biridir. UAD; müdahale etmeme ilkesini, devletlerin yetki alanı içindeki işlerini, dıştan bir müdahale bulunmaksızın icra etme hakkı olarak tanımlamıştır¹⁷⁶. Karar'da UAD, ABD'nin Nikaragua'nın egemenlik sahasında yaptığı eylemler, giriştiği hareketler, ekonomik ve lojistik anlamda desteklediği grupların gerçekleştirdikleri eylemler dolayısıyla Nikaragua'nın iç işlerine müdahale ettiğini ifade etmiştir.

¹⁷¹ Oran R. Young, "Systemic Bases of Intervention", Law And Civil War In The Modern World (John Norton Moore ed., 1974'ten aktaran Abdullah Tunç, Uluslararası Hukukta Davetle Müdahale Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2015, s.23.

¹⁷²Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1965, s.395.

¹⁷³Shaw, s.837.

¹⁷⁴Birleşmiş Milletler Antlaşması Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusundaki Bildirge Ve Eki" **T.C. Adalet Bakanlığı**, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm_17.pdf e.t.:14.09.2022. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations)

¹⁷⁵Bkz. üstteki dipnot

¹⁷⁶Bkz. Nikaragua Davası, 202. Paragraf.

2.3.Kuvvet Kullanma Yasası Kapsamına Girmeyen Fiiller

BM Antlaşması ile devletlerin kuvvet kullanmaları yasaklanmıştır. Ancak iki durum, bu yasağın kapsamı dışında bırakılmıştır. BM Antlaşması'na göre; kuvvet kullanma yasağının istisnaları; i) *Meşru Müdafaa (BM Antlaşması 51.madde)* ii) *BMGK Kararları Uyarınca Kuvvet Kullanma (BM Antlaşması 41 ve 42. madde)*'dir. Aşağıda öncelikle meşru müdafaanın tanımı, türleri ve ilkelerinden söz edilecek ardından BM Güvenlik Konseyi kararları uyarınca kuvvet kullanımını anlatılacaktır.

2.3.1. Meşru Müdafaa

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı kapsamında üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan biri meşru müdafaa ya da yasal savunma hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölümün başında belirttiğimiz üzere devletler savaş ve kuvvet kullanımını hak olarak görmüşler ve bunlar; birçok devlet tarafından emperyalist hedefler, ekonomik çıkarlar, sömürgecilik faaliyetleri gibi nedenlerle sıklıkla başvurulmuş yollar olmuştur. İşte, özellikle devletlerin uluslararası politik ve ekonomik tutumlarının bir yansıması olarak başka devletlerin egemenliklerine müdahalede bulunmaları ve bunu kuvvet kullanarak yapmaları sonucunda saldırıya uğrayan devletin kendini ve halkını koruma sorumluluğu doğmaktadır. Bu sorumluluğun yerine getirilmesi yani yapılan bir saldırıya karşı tepki gösterilmesini meşru müdafaa olarak nitelemek mümkündür. Meşru müdafaa, gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi an meselesi olan ve başka bir biçimde kurtulma olanağı bulunmayan, haksız bir saldırının; saldırıya uğrayan devlet tarafından çeşitli yöntem ve araçlarla sonlandırılması, saldırının bertaraf edilmesi biçiminde açıklanabilir¹⁷⁷.

Bu hak, BM Antlaşması'nda düzenlenerek uluslararası hukukun bağlayıcı bir parçası haline gelmiştir. BM Antlaşması Md. 51'de "*İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırmaya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabii olan bireysel veya ortak meşru müdafaa hakkına hanel getirmez...*" şeklinde yer almıştır.

Meşru müdafaanın türlerine geçmeden önce; hakkın tarihsel sürecinden söz edilmesi yerinde olacaktır. Meşru müdafaa kavramı, BM Antlaşması'nın kabul edilmesinden önceki dönemde ortaya atılmış ve üzerine çeşitli tartışmalar yapılmıştır.

¹⁷⁷Cemil Bilsel, **Devletler Hukuku**, 1. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1941, s.304.

Uluslararası teamül hukukuna göre meşru müdafaanın tanımı “Caroline Olayı” sayesinde ortaya çıkmıştır¹⁷⁸. Caroline Olayı, “önleyici meşru müdafaa” kavramını gündeme getirmiş ve bu kavram üzerine “meşru müdafaa hakkı” bugünkü durumuna evrilmiştir. Bu nedenlerle meşru müdafaadan önce Caroline Olayı ve önleyici meşru müdafaadan söz etmek yerinde olacaktır. Caroline Olayı, 1837 yılında, bir İngiliz sömürgesi olan Kanada’da ABD ve İngiltere arasında yaşanmıştır. Bölgede yaşayan Fransızların, İngiliz yönetimine karşı ayaklanmasıyla İngiliz donanmasına ait gemilere saldırılar düzenlenmiştir¹⁷⁹. Caroline adlı bir gemiden gelen saldırılara karşılık İngilizler, gemiyi batırmışlardır¹⁸⁰. İngiliz hükümeti, olayı meşru müdafaa olarak tanımlayarak İngilizlerin kendini koruduklarını, ABD’li yetkililerin İngilizlere karşı yapılan saldırıları engelleme güçlerinin var olmasına rağmen buna kayıtsız kaldıkları ileri sürerek Caroline adlı gemiyi yasa dışı gemi olarak nitelendirmiştir.¹⁸¹ İngiltere’nin bu nitelendirmesinin ardından ABD, İngiltere’ye nota vermiştir. 24 Nisan 1841 tarihinde verilen bu nota ile uluslararası hukukta meşru müdafaa kavramının ana ilkeleri ortaya konulmuştur¹⁸².

Notaya göre ABD, İngiltere’nin eğer meşru müdafaayı gerekçelendirecek ani ve karşı konulması olanaksız bir neden varsa ve bu duruma başkaca bir yolla çözüm üretilemiyorsa bunları açıklamak ve ispat etmek zorunda olduğunu ileri sürmüştür¹⁸³. İngiltere, ABD’nin notasına cevabında meşru müdafaa hakkının zorunluluk, aciliyet ve orantılılık şartlarının varlığını kabul etmiştir ve Caroline olayındaki fiillerin meşru müdafaa hakkı kapsamında olduğunu beyan etmiştir¹⁸⁴. Caroline Olayında ilk kez gündeme gelen önleyici meşru müdafaayı, bir devletin gerçekleşmesini öngördüğü bir tehdit veya tehlikeye karşı, henüz ortaya çıkmadan verdiği tepki olarak tanımlamak mümkündür. Buna göre kendini tehdit altında gören devlet gerek diğer taraftaki devletin ülkesinde gerekse üçüncü bir devletin topraklarında meydana gelen olaylara karşı bir tepki göstermektedir.

¹⁷⁸Shaw, s. 824.

¹⁷⁹Çetin, s.20.

¹⁸⁰ABD limanında ateş verip ardından Niagara şelalesinden aşağı atmışlardır Olayda 2 ABD yurttaşı yaşamını yitirmiş ve bir İngiliz, ABD’li yetkililer tarafından tutuklanmıştır.

¹⁸¹Özhan Hancılar, “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara,2004, s.27.

¹⁸² D. W Bowett, **Self-Defense in International Law**, The Lawbook Exchange, New York. 2009, s.58

¹⁸³ Başeren, s.24. Dinstein, s. 244-245.

¹⁸⁴Hancılar, s.28.

Önleyici meşru müdafaa, BM Antlaşması Md. 51’de düzenlenen “meşru müdafaa” hakkının oldukça geniş bir biçimde yorumlanmasıyla uluslararası hukuka aykırı kabul edilecek eylem ve faaliyetlerin uluslararası hukukun kapsamı içerisinde kalmasının sağlanmasına yönelik bir kavramdır. Önleyici meşru müdafaa, BM Antlaşması’nda yer almadığından ve UAD’ın, meşru müdafaanın kapsam ve sınırlarının geniş yorumladığı bir kararı bulunmadığından, kuvvet kullanma yasağı kapsamında kabul edilecektir. Önleyici meşru müdafaa, başta ABD olmak üzere birçok egemen ve güçlü devletin kendi ulusal çıkarlarına uygun alanlar yaratma ve dünya siyasetinde etkin olma hedeflerini, hukuka uygun bir kılıfa uydurma aracı olarak kullanılmıştır. ABD’nin güvenlik stratejisi gereğince tehdit olarak gördüğü unsurlara karşı başka ülkelerde kuvvet kullanma politikası önleyici meşru müdafaaya dayandırılmıştır¹⁸⁵.

Bunun en iyi örnekleri Reagan ve Bush doktrinleridir. Reagen Doktrini, 1981’den 1989 yılına kadar ABD başkanlığı yapan Ronald Reagen’in adı özdeşleşmiş, ABD’nin antikomünist dış politika öğretisidir. Doktrin; Soğuk Savaş Dönemi’nde, SSCB’nin diğer ülkeler üzerindeki etkilerini önlemek ve komünizmin yayılmasını engellemek üzere oluşturulmuştur. ABD, bu doktrin kapsamında Afganistan başta olmak üzere SSCB’ye karşı direnen örgütlerin bulunduğu ülkelerin içişlerine karışmış hatta Nikaragua’daki eylemleri ve kuvvet kullanımı nedeniyle UAD’da yargılanmıştır. Bush Doktrini ise 2001’den 2009 yılına kadar ABD başkanlığı yapan George Walker Bush’un adıyla özdeşleşmiş, ABD’nin saldırgan dış politikasının temelini oluşturan doktrindir. Bush’un 1 Haziran 2002 tarihindeki sözleriyle biçimlenmiş olan “Birleşik Devletlerin Ulusal Güvenlik Stratejisi”¹⁸⁶(*The National Security Strategy of the United States*) ile ABD’nin tehdit veya düşman olarak gördüğü tüm unsurlara karşı, önceden müdahalede bulunması gerekliliği düşüncesi ulusal politika olarak kabul edilmiştir. Ancak ABD’nin hukuksal yapısını önleyici meşru müdafaa olarak ortaya koyduğu hiçbir faaliyeti yasal zeminde görülmemekte özellikle kuvvet kullanma yasağı kapsamında değerlendirilmektedir¹⁸⁷.

¹⁸⁵Ulaş Karadağ, “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na göre Meşru Müdafaa Hakkı”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.7 S.2, 2016, s.180, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/417836> e.t.:08.11.2022.

¹⁸⁶“The National Security Strategy”, **The White House**, 2002, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html> e.t.: 08.11.2022.

¹⁸⁷Örn: Murat Saraçlı (Ed.), ABD’nin Afganistan ve Irak’a saldırıları. Uluslararası Hukukta Güncel Sorun Alanları, s. 37.

2.3.1.1.Meşru Müdafanın İlkeleri

Yukarıda meşru müdafanın tanımı yapılmış ve devletlerin doğal bir hakkı olduğu belirtilmişti. Ancak meşru müdafaya başvuran devlet, bunu ancak belli ilkelere dayanarak ve belirli sınırlar içerisinde yapabilir. Bunlar; *gereklilik (zorunluluk)*, *ölçülülük (orantılılık)* ve *eşzamanlılıktır*. *Gereklilik/Zorunluluk İlkesi*, silahlı saldırıya uğrayan devletin, bu saldırıyı başkaca bir yolla defetme seçeneğinin bulunmamasını ifade etmektedir¹⁸⁸. *Ölçülülük/Orantılılık İlkesi*, saldırıya uğrayan devletin, silahlı saldırıyı ve onun etkilerini ortadan kaldıracak oranda güç kullanarak tepki göstermesidir¹⁸⁹. Yani ölçülülük, meşru müdafada kullanılan silahların ve askeri unsurların birbirleriyle denk düzeyde olması durumudur. *Eşzamanlılık İlkesi*, silahlı bir saldırıya karşı, beklenmeden, hemen kuvvet kullanılması durumudur. Silahlı saldırı ile tepki arasında uzunca bir zaman geçmişse meşru müdafaa hakkından söz edilmez. Ancak saldırıya uğrayan devlet, ivedi bir biçimde kuvvet kullanarak tepki göstereceğini açıkça belirtirse bu durumda, aradan uzunca bir süre geçmemek koşuluyla bu tepki, meşru müdafaa kapsamında değerlendirilecektir¹⁹⁰.

2.3.1.2.Meşru Müdafaa Türleri

Yukarıda tanımı yapılan meşru müdafanın iki türü bulunmaktadır. Bunlardan ilki, devletin kendisine karşı yapılan ani bir silahlı saldırıya karşı olarak ivedi bir şekilde kuvvet kullanmak suretiyle saldırıyı bertaraf ettiği *bireysel meşru müdafaa*dır. İkincisi ise meşru müdafaa hakkına başvuran devletin, durumu BM'ye bildirmesiyle BM'nin kuvvet kullanmaya müdahale ettiği *kolektif meşru müdafaa*dır. Aşağıda ilk olarak bireysel ardından kolektif meşru müdafaa anlatılacaktır.

2.3.1.2.1. Bireysel Meşru Müdafaa

Bireysel meşru müdafaa, saldırıya uğrayan bir devletin, saldırıyı diğer devletlerin desteği olmadan kendi başına bertaraf etmesi olarak ifade edilebilir. Ancak meşru müdafaa, devletin kendisini korumasına yönelik bir hak olmasına rağmen belirli ilkelere ve uluslararası hukukun temel prensiplerine göre başvurulmuş bir yol olmalıdır. Bu hakkın, kötüye kullanılmaması içinse BM Antlaşması'nın 51. maddesinde belirtilen “*silahlı saldırı*” ve “*BM Güvenlik Konseyi'ne bilgi verme yükümlülüğü*” koşullarına uyulması gerekmektedir. Bu kavramlar aşağıda açıklanacaktır.

¹⁸⁸ Topal, s.150.

¹⁸⁹ Pazarıcı, s. 572.

¹⁹⁰ Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler s.52.

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için silahlı saldırının varlığı aranmaktadır. Elbette buradaki ana sorun; silahlı saldırı kavramının ne olduğudur. BM Antlaşması'nda veya "Saldırının Tanımı" Kararı'nda silahlı saldırı açıklanmamış, doktrinde de tanım birliği bulunmamıştır. Meşru müdafaa hakkına başvurulması içinse kuvvet kullanma veya saldırının varlığı yeterli değildir, kesinlikle bir silahlı saldırı olmalıdır¹⁹¹. Silahlı saldırı, yalnızca silahlı güçlerle olan, daha dar kapsamlı bir olaydır ve bir devlete yöneldiğinde, o devlet meşru müdafaa hakkına sahip olarak saldırıyı def ve bertaraf edebilir¹⁹². Silahlı saldırıda bulunan devlet, ilk olarak ateş açan devlet kabul edilir ve bu ateş açma olayının yer, zaman ve niteliğinin belirlenmesi ise BM Güvenlik Konseyi'nin görevidir¹⁹³. BM Güvenlik Konseyi, silahlı saldırının kimin tarafından başlatıldığını ve yoğunluk düzeyini tespit eder. Buna göre meşru müdafaa başvuran taraf ancak ilk kez ve yoğunluk düzeyi yüksek silahlı saldırılara karşı kuvvet kullanabilir¹⁹⁴.

Burada dikkat edilmesi gereken diğer husus, saldırının gerçekleşmiş olup olmadığı durumudur. Yukarıda söz edilen Caroline Olayında İngiltere, meşru müdafaa hakkını kullandığını ileri sürerek yasal sorumluluktan kurtulmayı amaçlamıştır. Haklı olduğunu ise gerçekleşmesi pek muhtemel bir saldırıya karşı kendini korumaya almasına dayandırmaktadır. Öğretide bu konuyla ilgili görüş ayrımları bulunsa da BM Antlaşması Md. 51 hükmü açıktır. "*Silahlı bir saldırının hedefi olması halinde*" demek suretiyle, bir silahlı saldırının bulunması gerektiğini; üst düzey bir tehlikenin veya silahlı saldırıda bulunma ihtimalinin yüksek olmasının bağlayıcı olmadığını dile getirilmiştir. Silahlı saldırı eyleminin "*bir Devletin diğer bir Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı*" işlenmesi gerektiğini belirtilmiştir. Burada saldırı fiili, bir devletin ordusuna veya güvenlik birimlerine yöneltilebileceği gibi ülkede yaşayan sivil hakla karşı da düzenlenebilir¹⁹⁵. Bir devlet, silahlı saldırının yüksek bir yoğunlukta, ani ve başka türlü bertaraf edilememesi koşullarıyla meşru müdafaa hakkına başvurulabilir.

¹⁹¹ Hancılar, s. 40.

¹⁹² Taşdemir, s.141.

¹⁹³ Hancılar, s.55.

¹⁹⁴ Pazarıcı, s. 554.

¹⁹⁵ Aral, s.23.

Ayrıca meşru müdafaa hakkına başvurmak için saldırgan devletin, bir amacının olup olmadığını da tespiti gerekmektedir. Örneğin, bir devletin füzelerinin devletin isteği veya kontrolü dışında, başka bir devleti vurması durumunda meşru müdafaa hakkı doğmaz¹⁹⁶. BM Antlaşması Md. 51 “...Meşru müdafaa hakkını kullandığı iddiasında bulunan taraf devlet, durumu hemen BM Güvenlik Konseyi’ne bildirmekle yükümlüdür.”¹⁹⁷ hükmü, meşru müdafaa hakkına başvuran devleti, BM Güvenlik Konseyi’ne bilgi vermekle yükümlü kılmıştır. Meşru müdafaa hakkını kullanan devletin, bu hakka bağlı olarak aldığı önlemleri ve gerçekleştirdiği fiilleri, BM Güvenlik Konseyi’ne bildirmesinin ana gayesi Kolektif bir savunma ve iş birliği mekanizmasını harekete geçirmektir¹⁹⁸.

Bildirim yapılması, meşru müdafaa hakkını engellemez aksine bildirim, topyekün bir önlem alma ve durumun düzeltilmesi için yapılması gerekenleri ortaya koyma amacı güder¹⁹⁹. Eğer her iki devlet de birbirlerini haksız silahlı saldırı ile suçluyorsa bu kez, her iki taraf da meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia ederek BM Güvenlik Konseyi’ne haber vermek durumundadır²⁰⁰. Bildirimden sonra başvuru meşru müdafaa hakkının yerinde ve hukuka uygun olup olmadığını inceleme ve değerlendirilmesi BM Güvenlik Konseyi’nin görev ve yetkisi kapsamındadır²⁰¹.

Bu bildirim üzerine BM Güvenlik Konseyi şu kararlardan birini alabilir. i)Meşru müdafaa hakkını kullandığını ileri süren devletin haklı olduğunu belirtebilir. ii)Çatışan devletleri ateşkes davet edebilir. iii)Çatışan grupların, eskiden buldukları bölgelere geri gönderilmelerini isteyebilir. iv)Bildirim yapan devletin, bireysel önlem ve eylemlerini durdurmasını isteyebilir. v)Bildirimde bulunan devletin meşru savunmasını, uluslararası hukuka aykırı bulabilir²⁰². BM Güvenlik Konseyi’nin kararına dek, bildirimde bulunan devlet, aldığı önlemleri sürdürebilir.

¹⁹⁶ Kaya, s.126

¹⁹⁷ Başeren, s.139

¹⁹⁸ Başeren, s.139.

¹⁹⁹ Nikaragua Davası, Parag.235.

²⁰⁰ Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler s. 49.

²⁰¹ Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler s.49.

²⁰² Dinstein, s.207.

Ancak Konsey'in meşru müdafaaı gerektirecek bir durumun olmaması veya kolektif savunma uyarınca yeni tedbirlerin alınması hususunda karar vermesi durumunda, bildirimde bulunan devlet, aldığı önlemlere ve gerçekleştirdiği eylemlere ivedi bir biçimde son vermelidir²⁰³.

2.3.1.2.2.Ortak (Kolektif) Meşru Müdafaa

Ortak meşru müdafaa, saldırıya uğrayan devletin, bu saldırıyı bertaraf edebilmek için diğer devletlerle birlikte karşılık vermesi olarak tanımlanabilir. Bu kavram, BM Antlaşması ile uluslararası hukuktaki yerini almıştır²⁰⁴.

BM Güvenlik Konseyi, uyuşmazlıkları BM Antlaşması'nın Bölgesel Antlaşmalar" başlıklı Md. 52 hükümleri uyarınca bölgesel antlaşma veya kuruluşlarla iş birliği yaparak barışçıl yollarla çözmeye çalışır. Ancak sorunun bu şekilde çözülemeyeceği hallerde BM Antlaşması Md. 53' "*Güvenlik Konseyi, gerekirse kendi yetkisi altında alınan zorlayıcı önlemlerin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da kuruluşlardan yararlanır...*" hükmü uyarınca hareket edilebilir. BM Antlaşması Md. 54 hükmünde ise bölgesel anlaşma ve kuruluşların, bütün fiil ve faaliyetlerinin BM Güvenlik Konseyi'nin gözetim ve denetimi altında olduğu açıklanmıştır. Bölgesel anlaşmalar genellikle belirli politik ve coğrafi yakınlık gösteren devletlerin bir araya gelerek imzaladıkları ve sonucunda ortak bir güvenlik örgütü kurdukları uluslararası sözleşmelerdir. Örneğin NATO, kolektif meşru müdafaa kapsamında Güvenlik Konseyi'nin iş birliği yaptığı bir bölgesel anlaşma örgütüdür. Bu gibi anlaşmalara göre, bir tarafa yapılan saldırı örgütün bütün üyelerine yapılmış bir saldırı olarak kabul edilmektedir.²⁰⁵

Ortak meşru müdafaa tıpkı bireysel meşru müdafaa gibi BM Güvenlik Konseyi'nin kararına ihtiyaç duyulmadan yapılır. Ortak meşru müdafaanın koşulları, amacı ve nedeni bireysel meşru müdafaa hakkı ile aynıdır. Ancak ortak meşru müdafaada silahlı bir saldırıya karşı koymak için kuvvet kullanma yoluna başvurmada bireysel meşru müdafaadan farklı yöntem izlenir. Buradaki ayrım, saldırıya uğrayan devletin yardım isteminde bulunması hususudur. Bu koşulun gerekliliği UAD tarafından Nikaragua Davası'nın hükmünde belirlenmiştir²⁰⁶.

²⁰³ Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler s.50.

²⁰⁴ Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler s.56.

²⁰⁵ Shaw, s. 836.

²⁰⁶ Pazarcı, s.558.

UAD, ortak meşru müdafaa hakkının teamül hukukunda var olduğunun altını çizmiş; fakat bu hakka başvurulmasının, silahlı bir saldırının mağduru olan devletin saldırıdan hemen sonra bunu bildirmesine ve yardım istemesine bağlı olduğunu açıklamıştır²⁰⁷.

2.3.2. BM Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanma

Yukarıda ifade edildiği üzere uluslararası barış ve güvenliği koruma görevi, BM'ye verilmiştir ve BM, bu görevi, Antlaşma'nın Md. 24 hükmüyle kurulmuş Güvenlik Konseyi aracılığıyla yürütmektedir. Güvenlik Konseyi, barışın korunması ve güvenliğin sağlanması amacıyla BM Antlaşması ile çeşitli yetkilerle donatılmıştır. BM Güvenlik Konseyi'nin görev ve yetkileri, BM Antlaşması'nın VII. Bölümünde düzenlenmiştir.

Konsey, Md. 39 uyarınca barışın bozulduğu veya tehdit edildiğini ve bir saldırının olduğunu tespit etmesi durumunda, devletlere tavsiyelerde bulunup 41. ve 42. maddeler uyarınca alınacak önlemleri kararlaştırır ve gerekirse kuvvet kullanma kararı verebilir. Bunlar; *barış tehdidi, barışın bozulması ve saldırıdır*.

Barış Tehdidi, herhangi bir uluslararası antlaşma, sözleşme veya belgede açıklanmamıştır²⁰⁸. Bu durumda barış tehdidinin ne olduğunun saptama görevi BM Güvenlik Konseyi'ne aittir ve Konsey'in bu konuda geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır.²⁰⁹ Ancak BM Güvenlik Konseyi'nin barış tehdidi ile ilgili verdiği bir karar ya da öğretide kabul edilen herhangi bir uygulaması bulunmamaktadır²¹⁰. *Barışın Bozulması* kavramına ilişkin bir tanımlama da söz konusu değildir. BM Güvenlik Konseyi, barışın tehdidinde olduğu gibi bu konuda da geniş çapta bir takdir yetkisi ile donatılmış durumdadır. Konsey, geçmişte yalnızca birkaç durumda barışın bozulmasına ilişkin kararlar alıp harekete geçmiştir. Bunlardan ilki Kuzey Kore'nin, Güney Kore'yi işgal etmesi ardından alınan karardır²¹¹. Bu kararda BM Güvenlik Konseyi, işgalin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini belirtmiş ve Kuzey Kore'nin askeri birliklerini hemen geri çekmesini istemiştir²¹².

²⁰⁷ Shaw, s.836.

²⁰⁸ Keskin, Avrasya Dosyası s.161.

²⁰⁹ Enver Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3.Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.25.

²¹⁰ Bozkurt, s.25.

²¹¹ Keskin, Avrasya Dosyası, s.162

²¹² "Kore Savaşı ve BM", **BM Kore Anıtsal Mezarlığı**, https://www.unmck.or.kr/tur/03_war/?mcode=0603010200 e.t.:10.11.2022.

Yine 1990 tarihli Körfez Krizi olarak adlandırılan çatışma için BM Güvenlik Konseyi 5 Nisan 1991 tarih ve 688 Sayılı Kararla BM Antlaşması Md. 39 gereğince barışın bozulduğunu tespit ederek müdahalede bulunma talimatı vermiştir²¹³. Konsey'in kuvvet kullanımına ilişkin olmayan, yalnızca tavsiyelerde bulunduğu iki olay bulunmaktadır. Bunlar; 1968'de Rodezya'ya ve 1977'de Güney Afrika'ya yönelik tedbirlerin uygulanması kararlarıdır²¹⁴.

Saldırı kavramından yukarıda ayrıntılı bir biçimde söz edilmişti. BM Güvenlik Konseyi de tıpkı devletler gibi ancak silahlı saldırı eylemlerinin var olduğunu saptadıktan sonra müdahale kararı alabilir. Uyuşmazlığa göre sorunun çözümü için tavsiyelerde bulunabileceği gibi ilgili hükümler gereğince bazı tedbirlere de başvurabilir. Bu tedbirler, BM Md. 40-43 arası hükümler ile 52. ve 53. maddede düzenlenen Bölgesel Antlaşmalar aracılığıyla geçici ve zorlayıcı tedbirler olarak karşımıza çıkmaktadır.

BM Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması Md. 40 uyarınca geçici önlemlere ve Md. 41-42 gereğince zorlayıcı önlemlere başvurabilir. Md. 40'a göre Konsey, olayın niteliğine göre uyuşmazlığın taraflarını uygun gördüğü geçici önlemleri almaya çağırabilir. Geçici önlemlerin uyuşmazlığın çözümünde etkisi olmadığında BM Güvenlik Konseyi, zorlayıcı önlemlere başvurur. BM Antlaşması Md. 41'de "*Güvenlik Konseyi, ... silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir.*" Şeklinde düzenlenmiştir Burada belirtilen önlemler daha çok askeri nitelik taşımayan silahlı bir kuvvet kullanımına başvurulmayan önlemlerdir. Burada özellikle ekonomik yaptırımlar söz konusudur. Yani saldırgan devletin yapmış olduğu haksız saldırının, mali açıdan cezalandırılması söz konusudur. Örneğin BM Güvenlik Konseyi, 1965 yılında Güney Rodezya'nın, bağımsızlık bildirgesi üzerine mevcut yönetimle ekonomik ilişkilerin kesilmesini üye devletlerden istemiştir²¹⁵. Bununla birlikte uluslararası ulaşım ve iletişim ağının kesilmesi de önleyici tedbir niteliğinde yaptırımlardır.

²¹³Turgut Tarhanlı, "Güvenlik Konseyi'nin 688 Sayılı Kararı Çerçevesinde Bazı Uluslararası Hukuk Sorunları", *MHB Yıl 10*, S. 1-2, 1990, s.175. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99702> e.t.:10.11.2022.

²¹⁴ Keskin Avrasya Dosyası, s.162

²¹⁵ Dinstein, s. 207.

BM Antlaşması Md. 42 hükmü ise Güvenlik Konseyi'nin, Md. 41'de aldığı önlemlerin yetersiz kaldığı durumlarda kuvvet kullanımını düzenlemiştir. Burada artık tam bir kuvvet kullanma durumu söz konusudur. BM Güvenlik Konseyi, Md. 53 uyarınca Bölgesel Antlaşmalar ile kurulmuş, uluslararası örgütlerin yardımı ile meşru müdafaa hakkına sahip devletin yanında, saldırgan devlete karşı hava, kara ve deniz yoluyla müdahalede bulunabilecektir. BM Güvenlik Konseyi, uluslararası silahlı saldırı durumlarında, meşru müdafaa hakkına başvuran devletin, bireysel kuvvet kullanma yoluna başvurmasını öngörmüş ve sorumluluğu saldırıya maruz bırakılan devletin üzerine bırakmıştır²¹⁶

2.4. Kuvvet Kullanılmasını İçeren Diğer Tedbirler

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana yeryüzünde çokça savaş, soykırım, genel itibarıyla insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Sömürgecilik faaliyetleri ile I. ve II. Dünya Savaşlarının olağanüstü yıkıcı etkileri henüz bitmişken, devletlerin; kendi halkına veya başka devletlerin halklarına karşı insan hakları ihlalleri günümüzde de son bulmamıştır. Bu nedenlerle BM, bazı olaylara müdahale etmek zorunda kalmıştır²¹⁷. Bu müdahalelerin uluslararası kamuoyunca makul görülmesiyle artık müdahale etmeme ilkesinin keskinliğinin esnetilmesi gerektiği şeklinde görüşler ortaya çıkmıştır²¹⁸. Aşağıda müdahalenin meşru olduğu ileri sürülen ve kuvvet kullanmanın çeşitli görünümüleri olan *İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Çağrı Üzerine Müdahale* kavramları özetlenecektir.

2.4.1. İnsani Müdahale

BM'nin kurulması ve uluslararası anlayışın değişmesi nedeniyle insan hakları ve insancıl hukuk kavramı önem kazanmaya başlamıştır. İnsan hakları evrensel nitelik taşıdığından bunların ihlali, bir devletin egemenlik sınırları içinde gerçekleşse dahi diğer devletleri ilgilendiren bir husus haline gelmiştir. Bu kapsamda insani müdahale ise uluslararası hukuk bağlamında bir devletin, kendi yurttaşlarına zulmeden başka bir devlete karşı o insanları korumak amacıyla, kuvvet kullanması olarak tanımlanabilir²¹⁹.

²¹⁶ Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler s.63.

²¹⁷Bkz. BM Somali Operasyonu, <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unosom1backgr2.html> e.t:16.09.2022; BM Sierra Leone Operasyonu, <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unamsil/> e.t:23.10.2022.

²¹⁸ Keskin s.107

²¹⁹ Başeren, s. 174.

Türkmen'e göre ise "insani müdahale", insan haklarının ağır şekilde ihlal edilmesi dolayısıyla ihlalleri yapan devlete karşı, bir başka devletçe başvurulmuş kuvvet kullanımıdır²²⁰. İnsani müdahalede, müdahale eden devlet kendi vatandaşlarını değil, insan hakları ihlalleri yapan devletin vatandaşlarını koruma amacı gütmektedir. Bu kapsamda yapılan insani müdahale, yukarıda yer verilen BM Antlaşması 2/7 ve 39. maddelerdeki hükümler ışığında kullanılmalıdır. Örneğin 1992 yılında Somali'de, 1994 yılında Haiti'de ve 1992-1993 Bosna-Hersek'te yapılan müdahaleler, Güvenlik Konseyi'nin kararıyla yapıldığından insani kabul edilmektedir²²¹.

Burada önemli olan BM Güvenlik Konseyi'nin karar almadığı durumlarda ne yapılacağı hususudur. BM Güvenlik Konseyi, her uluslararası barışı ihlal eden duruma karşı aynı tutum ve davranışı sergilememiştir. Konsey üyesi büyük devletlerin birbirleriyle olan çıkar çatışması sonucu ya yanlı kararlar verilmiş ya da karar alma mekanizmaları işletilmemiştir. Bununla birlikte insani müdahale kavramı açısından BM Güvenlik Konseyi'nin kararı olmaksızın NATO tarafından yapılan Kosova Müdahalesi oldukça önemlidir.

1999 yılında yaşanan Kosova Krizi, insani müdahaleyi net bir biçimde gündeme getirmiştir²²². Yugoslavya'da Sırp tarafında Arnavut kökenlilere karşı yapılan etnik, kültürel ve toplumsal baskılar 1993 yılından itibaren artmaya başlamış 1998 yılında ise oldukça şiddetlenmiştir. Olaylar, uluslararası toplum tarafından dikkate alınmış ve bir insani müdahalenin yapılması gerekliliği gündeme gelmiştir. Ancak BM Güvenlik Konseyi, Çin ve Rusya'nın olumsuz yöndeki görüşüyle, insan hakları ihlali yapan Sırbistan'a karşı bir insani müdahale kararı alamamıştır²²³. BM Güvenlik Konseyi tarafından bir karar alınmaması üzerine; özellikle İngiltere'den tepki gelmiştir.

²²⁰Fusun Türkmen, **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, 1. Baskı, Okumuş Adam Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 24.

²²¹BMGK, 28 Ağustos 1992 tarih ve S/RES/775(1992) sayılı ve 3 Aralık 1992 tarih ve S/RES/794(1992) sayılı Kararlar (Somali); 31 Temmuz 1994 tarih ve S/RES/940(1994) sayılı Karar (Haiti); 13 Ağustos 1992 tarih ve S/RES/770(1992) sayılı, 9 Ekim 1992 ve S/RES/781(1992) sayılı ve 31 Mart 1993 tarih ve S/RES/816 (1993) sayılı Kararlar (Bosna)

²²² Shaw, s.845.

²²³"Resolution 1244 (1999)", UN Security Council, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990610_SCR1244%281999%29.pdf s. e.t.: 22.09.2022.

İngiliz Savunma Bakanı George Robertson; uluslararası hukukta, istisnai durumlarda ve insani bir felaketin önüne geçmek için, askeri müdahale yapılabileceğini ve bu müdahalenin, hukuksal açıdan meşru olduğunu dile getirmiştir²²⁴. Bu gelişmelerin ardından NATO, Kosova'daki krize “insani müdahale” adı altında müdahale ederek Sırbistan güçlerinin faaliyetlerine yönelik operasyon yapmıştır. Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın yapılan bu operasyonlar, BM Genel Kurulu'nda görüşülmüş birçok devlet, NATO'nun operasyonlarını yerinde ve meşru gördüklerini ifade etmiş ve ileride bu olayın BM Antlaşması'na aykırılığının tartışılmaması gerektiğini dile getirmiştir²²⁵. Bu kapsamda BM Güvenlik Konseyi de 26 Mart 1999 tarihindeki toplantıda NATO'nun Kosova'daki müdahalesini kınayan bir kararı, üçe karşı 12 oyla reddetmiştir²²⁶. Bundan anlaşılana, daimi üyelere Rusya ve Çin dışındakiler ve geçici üyelerin ezici bir çoğunluğu, NATO'nun müdahalesini uluslararası hukuk açısından meşru saymışlardır.

İnsani müdahale, öğretilerdeki kimi yazarlara göre BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan ya da meşru müdafaa kapsamı dışında meşru bir kuvvet kullanma şeklidir²²⁷. Bu kişilere göre BM Antlaşması Md. 2/4 uyarınca kuvvet kullanma ancak toprak bütünlüğüne, siyasal bağımsızlığa ve BM ilkelerine aykırılık oluşturan durumlarda yasaklanmış bir kavramdır. Bu sebeple soykırım vb. insan hakları ihlallerine karşı yapılan bir müdahale, BM Antlaşması'na aykırılık oluşturmayacaktır ve bu nedenle de insani müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğu kabul edilmelidir.

Doktrinlerdeki diğer bir görüş ise BM Antlaşması Md. 2/4'e göre BM Antlaşması'nda sınırlı sayıda belirtilen durumlar dışında kesinlikle kuvvet kullanılamayacağını ifade ederek “insani müdahale” kavramını kuvvet kullanmanın meşru olduğu ileri sürülen bir kapsama almamıştır²²⁸.

²²⁴ Simon Lufi, “The Kosovo War In The British Parliament Talks In 1999”,12016, **European Scientific Journal**, <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/7622> e.t.:24.10.2022.

²²⁵Funda Keskin, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s.60.

²²⁶“S/PV.3989, 1999” **UN Security Council**,<https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/kos-spv3989.php> e.t.:25.10.2022.

²²⁷Martha Brenfors, Malene Maxe Petersen, “The Legality of Unilateral Humanitarian Intervention: A Defence”, **Nordic Journal of International Law**, C. 4, S. 69 s. 449-499'den aktaran.Abdullah Tunç& Hamdi Fırat Büyük, “Kosova Ve Kırım Vakalarının Uluslararası Hukuk Perspektifinden Karşılaştırmalı Bir Analizi” **International Crimes and History**, 2016, Issue. 17 s.143.

²²⁸ Tunç, s.143.

Bu iki görüşün dışında ise insani müdahalenin bir uzlaşısı kapsamında hukuka uygun olduğunu ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Buna göre insani müdahalenin meşru sayılması için i) ağır insan hakları ihlallerinin bulunması, ii) müdahalenin, bu ihlalleri sonlandırmak için yapılması, iii) müdahalenin son çare olması ve ölçülülük ilkesine uygun olması ve son olarak iv) uluslararası kamuoyuna danışılması, koşullarının bir arada olması gerekmektedir. Tüm bu koşullar sağlanırsa insani müdahale hukuka uygun kabul edilebilir²²⁹. Ancak insani müdahalenin meşru sayılması ya da belirli koşullar altında hukuka uygun olabileceği görüşleri yalnızca doktrinseldir. BM Antlaşması kapsamında veya çok taraflı diğer uluslararası belgelerde insani müdahalenin meşru sayılmasına yönelik bir hüküm bulunmamaktadır.

İnsani müdahalenin meşru olup olmadığı sorunu, Kosova müdahalesinin ardından uluslararası kamuoyunun gündemine gelmiştir. İnsani müdahalenin BM Güvenlik Konseyi onayı olmadan da kullanılabilir olması, büyük devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda, çeşitli nedenler ileri sürerek (bir ülkede yaşanan iç karışıklıklar veya büyük toplumsal eylemler gibi) daha küçük devletlerin BM Antlaşması'na aykırı biçimde siyasal ve ülkesel bütünlüğünü ihlal edebileceği tartışmasını başlatmıştır. İşte bu nedenle bir devletin sınırları içerisinde yaşanan ağır insan hakları ihlallerine karşı uluslararası toplumun müdahil olması için yeni bir kavram olarak “koruma sorumluluğu” gündeme gelmiştir.

2.4.2.Koruma Sorumluluğu

Koruma Sorumluluğu, ilk olarak 2001 yılında BM nezdinde oluşturulan Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS) tarafından hazırlanan raporla birlikte dünya kamuoyunun karşısına çıkmıştır²³⁰. Bu rapor, Kanada hükümetinin, BM Genel Sekreteri Annan'ın 54. Genel Kurul toplantısındaki konuşması üzerine harekete geçip Kosova müdahalesi ve Ruanda'da yaşananlara binaen öncülük ettiği çalışmadır²³¹. ICISS'in, 2001'de hazırlanan raporunda; devletlerin egemenlik hakkının yalnızca yetki vermediğini, aynı zamanda yurttaşlarını koruma sorumluluğuna da yol açtığı açıkça ifade edilmişti.

²²⁹ Tunç, s.143.

²³⁰ Ümmühan Elçin Ertuğrul, “Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 2, 2016, s. 442, https://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/20_2_13.pdf e.t.: 25.10.2022.

²³¹ Ertuğrul, s.442.

Buna göre koruma sorumluluğunu yerine getiremeyen devletin, bu sorumluluğu yerine getiren başka bir devlete karşı müdahale edilmeme hakkını yitireceği belirtilmiştir²³². Koruma sorumluluğu hususu, Kofi Annan tarafından BM Yüksek Hiyerarşili Grup'a sunulmuş ve reform sürecine alınmıştır²³³. Söz edilen rapor 2005 yılında BM Genel Kurulu'na sunulmuş ve kabul edilmiş ve resmîyet kazanmıştır²³⁴.

Yine 2005 yılındaki BM Genel Kurul toplantısında, 150'den fazla üye devletin imzaladığı Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138-139. Paragrafları koruma sorumluluğunun tanımını yapmış ve bu kavram BM'nin resmi belgesi olmuştur²³⁵. 138-139. Paragraflarda üye devletlere; *katliam, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar* yönünden halklarını koruma sorumluluğu yüklerken, bunun yerine getirilemediği hallerde uluslararası kamuoyunu, BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla tepki göstermekle sorumlu kılmıştır²³⁶.

Koruma sorumluluğuna ilişkin bir başka gelişme 2009 yılında yaşanmıştır. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un öncülüğünde hazırlanan "*Koruma Sorumluluğunun Uygulanması Raporu*" (*Implementing the Responsibility to Protect*) ile ICISS'ın hazırladığı Koruma sorumluluğu raporunun nasıl uygulanması gerektiği açıklanmıştır²³⁷. Buna göre öncelikle devletlere, egemenlik alanı içinde yaşayan insanları yukarıda sayılan suçlar yönünden koruma sorumluluğu verilirken uluslararası topluma da bu konuda destek verme görevi yüklemektedir. Bu durumun da sonuç vermemesi halinde son çare olarak uluslararası topluma BM Güvenlik Konseyi aracılığıyla müdahale etme görevi yüklenmiştir. Koruma sorumluluğu, üç ana sorumluluk altında uygulanmaktadır. Bunlar; *önleme, tepki(reaksiyon) ve barışın yeniden tesisi (inşası)dir. Önleme sorumluluğu, koruma sorumluluğunun önceliği askeri bir müdahaleden çok önleyici tedbirlerle bir ülkede yaşanan krizleri ve iç karışıklıkların engellenmesidir.*

²³²"The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty" 2001, <https://www.globalr2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/> e.t.:25.10.2022.

²³³ A. Füsün Arsava, "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu" *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.15, S.1, 2011, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48119/608523> s.106, e.t.:27.10.2022.

²³⁴ Menent Savaş Cazala "Koruma Sorumluluğu'nun Normatif Statüsü" *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, C. 13, S. 50, 2018, s.67 "<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/527785> e.t.: 27.10.2022

²³⁵Tarık Şentuna, "Libya Askeri Müdahalesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğu ve Koruma Sorumluluğu Kavramı Çerçevesinde Meşruiyeti", *The Turkish Yearbook of International Relations*, C. 50, 2019, s.217 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1642398> e.t.: 01.11.2022.

²³⁶Şentuna, s.219.

²³⁷ A63/677, UN, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N09/206/10/PDF/N0920610.pdf?OpenElement> e.t.: 27.10.2022.

Önleme sorumluluğu kapsamında devletlerin egemenlikleri bakımından sorumlulukları hatırlatılmakta, vatandaş olsun olmasın ülke içindeki tüm sivil halkın soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçları gibi önlenebilir saldırılardan korunmasının devletin öncelikli görevi olduğu belirtilmektedir.

Tepki (Reaksiyon) Sorumluluğu, bir devletin sınırları içerisinde yaşanan, temel insan haklarını ihlal eden durumlara karşı uluslararası toplumun bu devlete yardım ve desteği olarak ifade edilebilir. Koruma Sorumluluğu Raporunda, önleme sorumluluğu kapsamında engellenemeyen çatışmalara ilişkin olarak hangi tepkilerin verilebileceği belirlenmiştir. Bu ölçüde kuvvet kullanmaya varmayan askeri, ekonomik, politik ve diplomatik reaksiyonların verilmesi mümkündür. Ancak tepki sorumluluğu, olayların, insanlığa karşı büyük tehdit oluşturması ve büyük felaketlerin yaşanmasına neden olabilecek durumlarda, müdahaleyi de kapsamaktadır²³⁸. Tepki sorumluluğu kapsamında müdahalenin, uluslararası hukuk bakımından meşru sayılması için belirli ilkelere uyulması oldukça önem taşımaktadır. *Haklı neden, doğru amaç, son çare, orantılılık, olumlu beklentiler ve doğru yetki* ilkelerine uyulmadan yapılan müdahaleler hem uluslararası hukuka aykırılık teşkil edecek hem de telafisi çok zor ve büyük çapta zararlara sebebiyet verebilecektir. *Haklı neden*, müdahalenin, ancak olağanı aşan insan hakları ihlalleri yaşanması durumunda yapılması durumudur.

Doğru amaç, müdahalenin amacının, insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmak veya oluşmadan engellemek olmasıdır.²³⁹ *Son çare*, müdahaleye, önleme sorumluluğu içindeki tüm tedbirlerin yetersiz kalması durumunda başvurulmasıdır. *Orantılılık*, müdahalenin, insan haklarının korunmasıyla sınırlı olmasıdır. Buna göre müdahalenin yapılış biçimi; etki sınırları, müdahalede kullanılan araç, yöntem ve yolların tümü, müdahalenin ama amacına uygun, belirli bir ölçü ve sınırdaki gerçekleştirilmelidir²⁴⁰. *Olumlu Beklentiler*, müdahalenin öngörülebilir neticelerinin, müdahale etmemeden daha olumsuz olmamasıdır. Olayların düzelmesine ilişkin beklentiler nazara alındığında eğer müdahalenin başarısızlıkla sonuçlanacağı ihtimali varsa eyleme geçilmemelidir²⁴¹. Bu durumda müdahale, meşruiyetini yitirecektir.

²³⁸Mustafa Çeven, "Uluslararası Hukuk ve Rusya'nın Kırım Müdahalesi" **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2019, s.66.

²³⁹Ertuğrul, s.453.

²⁴⁰Fixdal&Smith, s.304'ten aktaran Gül Seda Acet, "Uluslararası Hukukta İnsani Müdahalenin Kaynakları ve Sorunları: Libya ve Suriye Örnekleri" **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2017, s. 77.

²⁴¹Ertuğrul, s.454.

Doğru Yetki (Otorite), kavramından anlaşılması gereken müdahalenin, meşruiyetini kazandıracak otoritenin ne olduğudur. BM Antlaşması gereğince BM üyesi ülkeler uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında ana sorumluluğu BM Güvenlik Konseyi'ne bırakmışlardır²⁴². Verilen bu sorumlulukla, üye ülkeler Güvenlik Konseyi'nin kendi adlarına hareket ettiğini kabul etmiş sayılmaktadırlar. Güvenlik Konseyi, BM Antlaşması'nın çizdiği sınırlar içerisinde özellikle 40. maddeye dayanarak belirlemelerde bulunur ve alınacak önlemlere ilişkin kararlar verir ve uygular. Bu bağlamda müdahalede doğru otorite, BM Güvenlik Konseyi'dir. Tepki sorumluluğunun daha iyi anlaşılması için bu kapsamda yapılan *Libya Müdahalesine* değinmek yerinde olacaktır. Tepki sorumluluğuna ilişkin ilk askeri müdahale olayı Libya Müdahalesi olmuştur²⁴³. Muammer Kaddafi'nin 1969 yılında bir askeri darbe sonucu yönetimini ele geçirdiği Libya'da, Batı karşıtı dış politikalar ve komşularla yaşanan sorunlar dolayısıyla uluslararası ilişkiler açısından hep problemler yaşanmıştır. Bir diktatör olan Muammer Kaddafi'nin baskıcı yönetimi altında birçok insan hakları ihlalleri yaşanmış ve Libya, uluslararası toplumdan kendini soyutlamıştır. Arap Baharı olarak adlandırılan ve 2010 yılında Tunus'ta başlayan halk isyanları, kısa sürede yakın coğrafyayı sarmıştır. 2011 yılının Şubat ayı ortalarında Bingazi'de de halkın büyük çoğunluğu mevcut yönetime karşı ayaklanmaya başlamıştır. Bingazi'de başlayan gösteriler başlarda silahsız bir ayaklanma iken muhalif kesimin bir kısmı silahlı mücadeleye başlamıştır. Kaddafi önderliğindeki rejim güçleri ise ayaklanmalara oldukça sert biçimde karşılık vermiştir. Kısa süre içerisinde Kaddafi yönetimi ülkenin büyük bir kısmında kontrolü yitirmiştir. Libya, rejim ve rejim karşıtlarının kurduğu Ulusal Geçiş Konseyi arasında ikiye ayrılmıştır. Bu durumda rejim, şiddetin dozunu arttırmış ve ağır silah ve savaş araçlarıyla muhaliflerin yoğunlukta olduğu birçok yeri bombalamıştır. Rejim güçlerinin saldırısı sonucu yüzlerce milis ve sivil yaşamını yitirmiştir. Yaşanan olaylar sonucunda, AB, Arap Ligi, Afrika Birliği Barış ve BM, Libya'yı kınamıştır²⁴⁴.

²⁴²BM Ant. Md. 24.

²⁴³Orkun Sürücüoğlu, "Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme", **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi** C.19. S.4, 2017 s.616. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deusosbil/issue/36393/412249> e.t.: 01.11.2022.

²⁴⁴Mehrdad Payendeh, "The United Nations, Military Intervention and the Regime Change in Libya" **Virginia Journal of International Law**, Vol. 52, No. 2, 2012 p.375-376 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1930993, e.t.:01.11.2022.

Libya’da yaşanan insan hakları konusu BM Güvenlik Konseyi gündemine de gelmiş ve Konsey, 26 Şubat 2011 tarihinde bir karar almıştır. BM Güvenlik Konseyi 1970 Sayılı bu kararıyla silahlı çatışmaların sonlandırılmasını ve Libya yönetimine karşı silah ambargosunun uygulanmasını istemiştir²⁴⁵. Uluslararası kuruluşların tepkileri ve BM Güvenlik Konseyi’nin kararı ile geri adım atmayan Kaddafi, muhalifleri Bingazi’de köşeye sıkıştırmıştır ve teslim olmayanlara acınmayacağını bildirmiştir²⁴⁶. Bunun üzerine Batılı devletler silahlı müdahale çağrısı yapmış ve BM Güvenlik Konseyi 17 Mart 2011’de yeni bir karar almıştır. 1973 Sayılı bu kararla Konsey, Libya hava sahasını uçuşa yasak bölge ilan etmiş, ateşkes çağrısında bulunmuş ve insan hakları ihlallerinin devam etmesi halinde gerekli tüm önlemlerin alınmasına karar vermiştir²⁴⁷. Bu durum ise askeri bir müdahaleye zemin hazırlamıştır²⁴⁸. 1973 Sayılı karar uyarınca NATO, 19 Mart 2011’de Libya’da askeri operasyona başlamış ve muhaliflerin Trablus’u almasına yardımcı olmuştur. NATO’nun bu operasyonu 31 Ekim’de sonlanmıştır.

Koruma sorumluluğu açısından değerlendirildiğinde NATO’nun, Libya’ya müdahalesinin meşru sayılabileceği ve sayılamayacağı durumların birlikte olduğu göze çarpacaktır. Yukarıda müdahalenin meşru sayılması için altı koşulun gerektiğinden söz edilmişti. Libya örneğinde, müdahale BM Güvenlik Konseyi’nin 1970 ve 1973 sayılı kararları uyarınca bir bölgesel antlaşma örgütü olan NATO aracılığıyla yapılmıştır.

Bu kapsamda müdahale doğru yetki unsuru açısından meşrudur. Haklı neden unsuru açısından birçok sivilin toplu olarak öldürülmesi, haksız yere tutuklanıp ölüm cezalarına çarptırılması, müdahaleyi meşru kılan bir diğer husustur. Keza olumlu beklentiler unsuru açısından müdahale, kısa sürede etki sağlaması nedeniyle meşru kabul edilebilir. Ancak doğru amaç ve son çare unsurları açısından müdahalenin meşru olup olmadığı tartışmalıdır. Amacın çatışmaları önlemek, kısımları engellemek ve insan hakları ihlallerine son vermektен çok mevcut devlet başkanının devrilip rejimin değişmesi amacı taşıdığı ileri sürülebilir.

²⁴⁵“Resolution1970(2011)”, **United Nations Security Council**, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement> e.t.:01.11.2022.

²⁴⁶Payendeh, s.376

²⁴⁷“Resolution1973(2011)”,**UnitedNationsSecurityCouncil**<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement> e.t.:01.11.2022.

²⁴⁸Yıldırım Sak, “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi** C.11, S.44. 2015 s.121 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/44548/552594> e.t.:01.11.2022.

Ayrıca NATO, tarafsız bir şekilde olayları sonlandırmak yerine muhaliflere açıkça destek vererek başkentin ele geçirilmesine ön ayak olmuştur. Son olarak koruma sorumluluğunun asıl amacı kuvvet kullanma yoluna gitmeden önce önleme sorumluluğu kapsamında alınabilecek tüm önlemleri almaktır. Kuvvet kullanma eylemi son çare olarak görülür. Burada BM Güvenlik Konseyi'nin ambargo ve uçuş yasağı tedbirlerinden başka önleme sorumluluğuna ilişkin bir tedbir almaması, müdahalenin meşruiyetine gölge düşürmektedir.

Koruma sorumluluğunun üçüncü ve son alt sorumluluğu olan *Barişın Yeniden Tesisi (İnşası)*, BM Güvenlik Konseyi'nin kararıyla tepki sorumluluğunun uygulanmasının ardından müdahale edilen ülkedeki yeni durumun eskisinden kötü olmamasıdır. Bu nedenle müdahalede bulunan devlet, müdahale ettiği devletin egemenlik sınırlarındaki alanlarda, gerekli bariş ortamını oluşturmalı, anlaşma ve uzlaşma zemini hazırlayarak çatışma nedenlerini ortadan kaldırmalı, oluşan zararları gidermelidir²⁴⁹.

2.4.3. Çağrı Üzerine Müdahale

Müdahalenin uluslararası hukuka uygun olduğu ileri sürülen bir başka türü ise çağrı üzerine müdahaledir. Buna göre bir ülkede yaşanan iç karışıklıklardan dolayı bir başka devletten müdahale talep edilmesi mümkündür. Bir devlet eğer iç karışıklıkların yarattığı krizi engelleyemiyor ya da bu krize son veremiyorsa yetkili merciler aracılığı ile başka bir devlete, olayları bastırması için müdahale çağrısında bulunabilir. İşte bu çağrı sonucunda, BM Antlaşması Md. 2/4 hükmünün dar yorumlanması ile yabancı devletin, çağrıda bulunan devletin bağımsızlığını ve egemenlik haklarını ihlal etmeyen müdahalesini meşru sayılabileceği ileri sürülmektedir²⁵⁰. Ayrıca BM Genel Kurulu tarafından 2001 yılında kabul edilen “*Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerde Devletlerin Sorumluluğu (Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts)*” Kararı Md. 20’de belirtilen; bir eylemin bir devlet tarafından işlenmesi, diğer devletin rızası sınırları içerisinde gerçekleştiği ölçüde hukuka aykırılık oluşturmayacağı hükmüyle çağrı üzerine müdahalenin meşru olduğu savunulmaktadır²⁵¹.

²⁴⁹The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty s.11.

²⁵⁰ M.K.Nawaz, “Intervention by Invitation and the United Nations Charter”, *International Studies*, (1959), s.3’ten aktaran Çeven, s.72.

²⁵¹“Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts” UN, 2001, art. 20. https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf e.t.:06.11.2022.

Elbette burada önemli olan çağrı ve çağrıda bulunan merciin buna yetkili olup olmadığıdır. Bir devlet, kendi egemenlik alanı içerisinde kuvvet kullanılması çağrısında bulunmuşsa bu durumun, hukuka uygun olduğu ileri sürülmektedir²⁵². Çağrı üzerine müdahaleyi savunanlar, bu durumun belirli sınırlar çerçevesinde olması gerektiği dile getirmektedir. Bu bağlamda yapılacak çağrının açık ve örtülü olması önem taşımamaktadır. Ancak çağrının bağımsız ve özgür bir biçimde verilmesi gerekmektedir²⁵³. Bir zorlama ve tehdit altında bulunulacak çağrının geçerliliği olmayacaktır.

Çağrı kavramının üzerinde durmakta yarar vardır. Yapılan müdahalenin hukuka uygun olması için çağrının meşruiyetinde sorun olmamalıdır. Öncelikle çağrıda bulunan devletin uluslararası hukuk anlamında tanınan bir varlığı olmalıdır ve bu devletin hükümet etme iradesi bulunan bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Etkin kontrol mekanizması olarak da adlandırabileceğimiz ölçüt bakımından devletin tümünü veya çok büyük çoğunluğunu yönetme erkini elinde bulunduran siyasal hükümetin çağrıda bulunması gerekmektedir²⁵⁴. Yapılacak çağrının zamanı da önemli bir konudur. Kuvvet kullanımının meşruluğunun sağlanması için çağrının bir belirli zaman diliminde yapılması gerekmektedir. Olaylar son bulmuş, çatışmalar bitmişken veya herhangi bir nedenle müdahalede bulunulduktan sonra yapılacak çağrının meşruiyeti yoktur. Bunların yanı sıra çağrı uluslararası hukuk ilkelerine de aykırılık göstermemelidir zira bu durumda meşru sayılmayacaktır²⁵⁵. Çağrı üzerine müdahalede bulunma konusunda ABD ve kendi döneminde SSCB'nin etkin olduğu görülmektedir. SSCB 1956 yılında Macaristan'a, 1968 Çekoslovakya ve 1979 Afganistan'a çağrı üzerine müdahalede bulunmuştur. ABD ise 1958'de Lübnan'a ve 1983 yılında Grenada'ya çağrı üzerine müdahale etmiştir²⁵⁶.

²⁵²M. Yusuf Eren, "Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları Versiyon" **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.3 S.2 2012 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/208277> s. 253, e.t.:06.11.2022.

²⁵³Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, s. 123.

²⁵⁴Şahin Eray Kırdım, "Uluslararası Hukukta Davet ile Müdahale Konsepti Çerçevesinde Bir Örnek Olay İncelemesi: Rusya'nın Suriye Müdahalesi" **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.1, 2017, s. 6, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksos/issue/39693/469977> e.t.:06.11.2022.

²⁵⁵Kırdım, s.7.

²⁵⁶Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, s.122.

Çağrı üzerine müdahalenin, hukuka aykırı olup olmadığı, uluslararası mevzuat ve doktrinde netlik kazanmamıştır. BM Antlaşması Md. 2/4'ün dar yorumlanması ve *Uluslararası hukuka aykırı eylemler için Devletlerin sorumluluğu Kararı* Md. 20 uyarınca meşru sayılabilecek olan bu müdahalenin, hukuka aykırılık oluşturup oluşturmayacağıın belirlenmesinde, somut olaylara ve devletlerin uluslararası denge ve güç politikalarına göre belirleneceği öne çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUKTA KENDİ KADERİNİ TAYİN ETME HAKKI

3.1. Genel Olarak

Kendi kaderini tayin etme hakkı (Bundan sonra KKTEH olarak anılacaktır.), uluslararası siyasetin başat konularından biri olarak zaman ve koşullara göre farklı biçimlerde algılanmış, özellikle güçlü devletlerin; kendi uluslararası çıkarlarına uygun olarak yorumladığı, bir uluslararası hukuk kavramı olmuştur. KKTEH kavramının genel geçer ve herkesçe kabul görmüş bir tanımı olmadığı gibi bir uluslararası hukuk ilkesi mi yoksa bir hak olarak hukuk tarafından tanınan bir yetki mi olduğu konusu da hep gündemde olmuştur. Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla bu bölümde ilk olarak KKTEH'nin tanımından ve türlerinden söz edilecektir.

KKTEH'nin tanımı ile ilgili bir uzlaşma söz konusu değildir. Özellikle nüfus bakımından sayıca çok yabancı halkı içinde barındıran veya uluslararası çıkarları bu kavramla örtüşmeyen birçok devlet için KKTEH, oldukça dar yorumlanmış, doğal olarak ortak bir fikirde birleşilememiştir. TDK'de “Öz belirtim²⁵⁷” olarak adlandırılmış KKTEH, bir ülkede yaşayan halkın kendi yönetim şeklini hür iradesiyle belirleyebilmesidir²⁵⁸. Yine benzer bir tanım olarak KKTEH, bir devlette yaşayan halkın kendi hükümetlerini seçme hakkı olarak ifade edilebilir²⁵⁹. Rosalyn Higgins ise KKTEH'yi, genellikle kabul edilmiş siyasi bir üniteye yaşayan çoğunluğun, gücü kullanma hakkı olarak tanımlamıştır²⁶⁰.

Yapılan bu tanımların netleşmesi ve konunun daha iyi açıklanması için KKTEH'nin türlerinden söz edilmesi yerinde olacaktır. Her ne kadar gerek BM Antlaşması ve ilgili BM kararlarında gerekse UAD'ın kararlarında bir ayırım yapılmış olmasa da KKTEH, siyaset literatüründe içsel ve dışsal olarak ikiye ayrılmıştır²⁶¹. Bu ayırım, yatay olmayıp hiyerarşik bir düzlemde kendisini göstermektedir.

²⁵⁷“Self Determinasyon (KKTEH)” TDK Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> e.t.: 14.11.2022.

²⁵⁸Michla Pomerance, **Self Determination in Law and Practice, The New Doctrine in the United Nations**, 1st Ed., Martinus Nijhof Publishers, Leiden, 1982, s.37.

²⁵⁹Daniel P. Moynihan, **Pandaemonium; Ethnicity in International Politics**, 1st Ed., Oxford University Press, Oxford, 1993, s.69.

²⁶⁰Rosalyn Higgins, **The Development of International Law Throug thePolitical Organs of the United Nations**, 1st Ed., Oxford University Press, London, 1963, s.73.

²⁶¹Arsava, Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı, s. 392.

Kendi kaderini tayin etme hakkı, halkların bağımsızlığını ilgilendiren *dışsal kendi kaderini tayin etme* ve iç egemenliklerini ilgilendiren *içsel kendi kaderini tayin etme* olarak iki ayrılmaktadır.

Dışsal KKTEH; bir halkın, başka bir devletin güdümünde olmadan, kendi kaderini belirleyen bağımsız bir güç olarak statüsünü uluslararası kamuoyuna bildirmesi anlamına gelmektedir²⁶². Dışsal KKTEH, BM Genel Kurulu'nun 1514, 1541 ve 2625 Sayılı kararları uyarınca sömürgeciliğin ortadan kaldırılması ve sömürge altında yaşayan halkların bağımsız olması arzusuyla biçimlendirilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan, Soğuk Savaş'ın ortalarına kadar olan süreçte, yukarıda belirtilen kararların da etkisiyle birçok halk, sömürge olmaktan kurtulmuş ve dışsal KKTEH kapsamında bağımsızlıklarına kavuşmuştur²⁶³.

Ortak bir gelecek ülküsünü benimseyen bir topluluğun bulunduğu coğrafya içerisinde kendi hükümet etme biçimini özgür ve serbest bir irade ile belirlenmesine **İçsel KKTEH**²⁶⁴ denmektedir. İçsel KKTEH, bir devletin içişleriyle ilişkili bir konu olup tanımında da ifade edildiği üzere bir halkın kendi yönetim biçimini özgürce belirlemesidir. İçsel ve dışsal KKTEH bir bakıma birbirleriyle iç içedir. Çünkü bu hakkın içsel yönden kullanılmasının birincil koşulu, dışsal kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olmaktır. Çünkü ancak diğer devletlerce bir zorlamaya veya baskıya maruz kalmayan bir halk, kendi yönetim biçimini özgürce seçerek içsel tasarruflarına kendisi karar verebilir.

3.2. Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihsel Gelişimi

Kendi kaderini tayin etme hakkı, bir norm olarak 1900'lü yıllarda uluslararası hukukun parçası haline gelmiş olsa da hakkın gelişim süreci, 16. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Aşağıda bu hakkın tarihsel gelişim süreci, bir uluslararası siyaset ilkesi olarak görüldüğü *BM Öncesi Dönem* ve uluslararası hukukun en önemli kavramlarından biri haline dönüştüğü *BM Dönemi* başlıkları altında incelenecektir.

²⁶²Erol Kurubaş, Kuzey Irak'ta Olası bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.59, S.3, 2004, s.152 https://www.academia.edu/22097643/KUZEYIRAKTA_OLAS%C4%B1_BİR_AYR%C4%B1MANIN_ME%C5%9ERUIUGU_VE_SEİF-OETERMİNASYON_SORUNU e.t.: 14.11.2022.

²⁶³Örnek: Gana (1957), Ürdün (1946), Kenya (1963)

²⁶⁴Kurubaş, s. 152.

3.2.1.BM Öncesi Dönem

Kendi kaderini tayin etme kavramı, ilk olarak Felemenk Cumhuriyeti²⁶⁵ Meclisi'nin, 1581 yılında aldığı bir kararla, Felemenk üzerinde egemenlik kurması nedeniyle İspanya Krallığı'na karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi ile ortaya çıkmıştır²⁶⁶. Ancak bu mücadele sonucu kazanılan bağımsızlık uluslararası ilişkiler ve söz konusu kavram bakımından önemli bir yer tutmamıştır. Kendi kaderini tayin etme kavramının önem kazandığı asıl gelişmeler Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali olmuştur²⁶⁷. Amerikan Bağımsızlık Savaşı; 1775 yılında, Britanya İmparatorluğu tarafından Amerika'nın sömürgeleştirilmesi amacıyla kurulan 13 ayrı koloninin, kendi imparatorluklarına karşı isyan etmesiyle başlayan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin kurmasıyla sonuçlanan uluslararası olaydır²⁶⁸. Savaş sonunda koloniler; 4 Temmuz 1776 tarihinde Amerikan Bağımsızlık Bildirisi²⁶⁹ ile bağımsızlıklarını ilan etmiş ve bu ilanın hukuka uygun olduğunu göstermek amacıyla kendi kaderini tayin etme kavramını ileri sürmüşlerdir²⁷⁰.

Bu Bildiride; bir ulusun, başkaca bir ulus tarafından kendisini bağlayan siyasi bağları koparmaya ve dünya devletleri arasında bağımsız ve eşit bir biçimde var olmaya hakkı olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Tanrı tarafından verilen yaşam, özgürlük ve mutluluk haklarının mevcut yönetimlerce ihlal edilmesi durumunda halkın, o yönetimi değiştirmek veya bu haklara riayet edecek bir başka yönetimi oluşturmak için ortadan kaldırmak hakkına sahip olduğu bildirilmiştir²⁷¹. Bildiride bir hak olarak kendi kaderini tayin etme hakkından söz edilmemesine rağmen anlam olarak bu kavram, bütünüyle karşılanmıştır. Bu Bildirinin ardından yapılan 1782 tarihli Versay Antlaşması ile de Britanya İmparatorluğu ABD'yi tanımıştır²⁷².

²⁶⁵Avrupa'da 1581-1795 yılları arasında varlığını sürdüren bir Cumhuriyet. Ardılları Batavya Cumhuriyeti ile Hollanda Birleşik Krallığı ve son olarak da modern Hollanda Krallığı'dır.

²⁶⁶“Hollanda”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hollanda> e.t.: 14.11.2022.

²⁶⁷Kütükçü, s.263.

²⁶⁸Vladimir Potyemkin, **Uluslararası İlişkiler Tarihi 1 Diplomasi Tarihi**, Atilla Tokatlı(çev.), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2015, s.299.

²⁶⁹“Declaration of Independence”, **National Archives**, <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript> e.t.:14.11.2022.

²⁷⁰ Mustafa Şahin, İnsan Haklarının Topluluk Hakları Kategorisinden Kendi Kaderini Tayin Hakkının Uluslararası Hukuktaki Yeri, **Yeni Türkiye**, C. 2. S. 22, 1998, s.1325. <https://yeniturkiye.com/insan-haklari-ozel-sayisi/> e.t.:14.11.2022.

²⁷¹Declaration of Independence, prg.1

²⁷²“Contract Between the King and the Thirteen United States of North America”, **Yale Law School Library**, https://avalon.law.yale.edu/18th_century/fr-1782.asp e.t.: 17.11.2022.

Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nin ardından Fransız İhtilali'nin fikri altyapısını oluşturan yaklaşımların yer aldığı, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen)²⁷³ de bu kavrama yer vermiştir. Bildirinin 3. maddesi, dolaylı yoldan halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkına vurgu yapmaktadır. Buna göre “*Egemenlik ilkesi esas olarak ulustadır. Hiçbir kuruluş veya hiçbir birey açıkça ulustan kaynaklanmayan bir yetkiyi kullanamaz.*” hükmü ile egemenliğini; halktan, halkın özgür iradesinden almayan, hakimiyetini halka dayandırmayan hiçbir güç, halkın yönetiminde ve geleceğinin belirlenmesinde rol oynayamayacaktır. Akabinde bu yaklaşım, Fransız Anayasası'nın bir parçası olmuş ve Milliyetler İlkesinin²⁷⁴ gelişimine katkı sağlamıştır.

KKTEH, birçok devletin yıkımına ve parçalanmasına yol açan I. Dünya Savaşı ve bu savaş sırasında gerçekleşen, kuvvet kullanma yasağı bölümünde de değindiğimiz Bolşevik İhtilali ile ivme kazanmıştır. Bolşevik İhtilali'nin önderi olan Lenin de KKTEH açısından Rus dünyasında bir çığır açmıştır. KKTEH, 1903'te, Lenin tarafından Sosyal Demokrasi Partisi'nin ana programına dahil ettirilmiştir²⁷⁵. Lenin'e göre bu hak, Çarlık Rejimini devirmek ve sosyalizmi egemen kılmak için kullanılacak bir araç olarak görülmektedir²⁷⁶. Bu nedenle Bolşevik İhtilali sırasında; Rusya'da yaşayan bütün halkların eşit olduğu, Rusya'daki halkların ayrılma ve bağımsız olma hakkını da kapsayan kendi kaderini tayin etme haklarının bulunduğu, bu halklara özerklik verilmesi gerektiği hususları ilan edilmiştir²⁷⁷.

²⁷³“The Declaration Of The Rights Of Man And Of The Citizen”, Elysee, <https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen#:~:text=History-.The%20Declaration%20of%20the%20Rights%20of%20Man%20and%20of%20the,with%20a%20declaration%20of%20principles>. e.t: 17.11.2022.

²⁷⁴Milliyetler İlkesi: Bir toprak parçasının hangi Devlete verileceğinin, o bölgede yaşayan halkın milliyetine göre tayin edilmemesi, her milli topluluğun bir Devlet halini almasının sağlanması yaklaşımıdır. Seha L. Meray, Devletlerarası Hukukta Milliyetler Prensibi **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** 1947, C. 2, S.3, s.29 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3240/45229> e.t.:17.11.2022.

²⁷⁵Fusun Arsava, “Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihiçesi Ve Günümüzde Getirdiği Problemler”, **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi**, Cilt 8, Özel Sayı, 2013, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179438> s.392 e.t.: 22.11.2022.

²⁷⁶ Lenin'in halkların kendi kaderini tayin hakkı ilkesi hakkındaki görüşleri için bakınız: Vlademir Lenin, **Ulusların Kendi Yazgılarını Belirleme Hakkı**, Kenan Somer (Çev.), 2. Baskı, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 2014, Vlademir Lenin, **Ulusal Sorun ve Ulusal Kurtuluş Savaşları**, Yurdakul Fincancı (Çev.), 2. Baskı, Sol Yayınları Ankara, 1993.

²⁷⁷ Fusun Arsava, “Self-Determination Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aaland Adaları Sorunu”, **Seha L. Meray'a Armağan**, Cilt I, Ankara1981 s.59'dan aktaran Kütükçü, s.260.

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen önce, ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından ortaya atılan ve uluslararası anlamda büyük etki yaratmış Wilson İlkeleri (The Fourteen Points)²⁷⁸ doğrudan olmasa da KKTEH'ye vurgu yapmıştır²⁷⁹. 14 ayrı ilkeden oluşan Wilson İlkelerinin içerisindeki bazı hükümler, bu hakla oldukça ilgilidir. Örneğin 5. maddede, sömürge altındaki halkların isteklerinin, sömürgeci devletlerle eşit düzeyde ve tarafsızlık içinde değerlendirilmesinin gerektiği vurgulanmıştır²⁸⁰. Yine 10 ve 12. maddelerle Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan farklı uluslara mensup kimselerin özerk devletler kurmasına imkan verilmesi bu ilkelerin, doğrudan KKTEH ile ilişki olduğunu ve bu hakkın gelişimine katkı sağladığını ortaya koymaktadır.

KKTEH, I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Milletler Cemiyeti'nde de gündeme gelmiştir. Ancak ABD Başkanı Wilson'ın ileri sürdüğü ilkelerin, birçok güçlü devletin uluslararası etkisinin azalmasına ve özellikle Avrupa'nın, sömürgelerini kaybetmesine neden olabilecek nitelik taşıması nedeniyle, zaten Avrupalı devletlerce kurulan Cemiyet'in içinde bu hak, kabul görmemiştir. Ancak MC Misakı'nın 22/1 hükmüyle "kendilerini daha önce yöneten Devletlerin egemenliği altından çıkmış olan ve modern dünyanın zorlu koşulları altında henüz kendi başlarına ayakta duramayan halkların refahı ve gelişiminin sağlanması" konusunda bu halklara yardımcı olunması konusunda mutabık kalınmıştır²⁸¹. Bu hükmün geniş yorumlanmasıyla, ileri tarihlerde kendilerini idare edebilecek bir duruma gelen manda devletlerin kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde bağımsızlıklarını ilan edebilecekleri düşünülmektedir²⁸².

MC döneminde, Cemiyet'in çözmesi için önüne getirilen ve kendi kaderini tayin kavramı ile birincil derecede bağlantılı olan uluslararası uyuşmazlıklardan biri Aaland Adaları sorunudur. Bolşevik İhtilali'nin başarısının ardından Çarlık Rusya, fiili ve resmi olarak ortadan kalkmış ve Lenin'in öncülüğünde SSCB kurulmuştur.

²⁷⁸"The Fourteen Points", **The National WWII Museum And Memorial**, <https://www.theworldwar.org/learn/peace/fourteen-points> e.t.:17.11.2022.

²⁷⁹Abdullah Uz, "Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 2007, C.3, S.9, s.71. aktaran Doğan Kılınc, "Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi" **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, S.1-2, 2008 Ankara, s.960 https://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_36.pdf e.t.:18.11.2022.

²⁸⁰The Fourteen Points, Article 5.

²⁸¹"The Covenant Of The League Of Nations", UN, <https://www.un Geneva.org/en/about/league-of-nations/covenant> e.t.:22.11.2022.

²⁸²Şahin, s.1328

Yukarıda söz edildiği üzere Lenin'in, Rusya'nın egemen olduğu topraklardaki farklı halklara özerklik ve bağımsızlık hakkı tanınması neticesinde Çarlık Rusya'ya bağlı Finlandiya, kendi kaderini tayin ederek bağımsız bir devlet statüsüne erişmiştir. Ancak fiili olarak hala Rus hakimiyeti Finlandiya üzerinde hissedilmektedir.

Aaland Adaları sorunu, Finlandiya'nın egemenlik sınırları içerisinde yer alan bu bölgedeki yoğun İsveç nüfusunun hem Rusya'dan hem de yeni bağımsız olmuş Finlandiya'dan ayrılma istekleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Birleşik Krallık sorunu çözmesi için 19 Haziran 1920'de uyuşmazlığı MC'ye taşımıştır²⁸³. Finlandiya, konunun kendi iç hukukunu ilgilendiren bir olay olduğunu, uluslararası nitelik taşımadığını ve bu nedenle MC'nin uyuşmazlığın çözümünde yetkili olamayacağını bildirmiştir. Yapılan bu itirazın üzerine 12 Temmuz 1920'de MC, Hukukçular Komisyonu adlı üç kişilik bir çalışma grubunu, bu sorunun yalnızca Finlandiya'yı ilgilendiren bir iç hukuk meselesi mi yoksa uluslararası nitelikteki bir konu mu gibi sorulara yanıt vermesi için yetkili kılmıştır²⁸⁴. Komisyon verdiği kararda; uyuşmazlığın iç hukuk meselesi olmadığını, Finlandiya'nın henüz kesin olarak kurulmuş bir devlet statüsüne sahip olmadığını belirtmiştir.

Hatta bu durumun aksine, uyuşmazlığın halkların kendi kaderini tayin ilkesine dayanan adalar halkının ayrılma isteğinin Finlandiya'nın Rusya'dan ayrılmasından kaynaklandığını belirterek konunun uluslararası bir sorun olduğunu ortaya koymuştur²⁸⁵. Bu karar üzerine MC, sorunla ilgili görüşlerini bildirmek üzere Raportörler Heyeti'ni yetkilendirmiştir²⁸⁶. Raportörler Heyeti, Aaland Adaları halkının önemli bir çoğunluğunun İsveç kökenli olmasına karşın hem bu nüfusun hem de adaların kapladığı alanın Finlandiya'nın çok küçük bir kısmına karşılık geldiğini ve adada yaşayan halkın bu durumda bir ulus sayılamayacağını ifade etmiştir²⁸⁷.

²⁸³Arsava, Aaland Adaları Sorunu, s.64

²⁸⁴Arsava, Aaland Adaları Sorunu, s.61.

²⁸⁵"Of the International Committee of Jurists Entrusted by the Council of the League of Nations with the Task of Giving an Advisory Opinion upon the Legal Aspects of the Aaland Islands Question"**League of Nations Report**, s.15 <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup10/basicmats/aaland1.pdf>, e.t.:23.11.2022, Arsava, Aaland Adaları Sorunu, s.65.

²⁸⁶Cumhur Yüce, "Uluslararası Hukukta Self-Determination İlkesi ve Günümüz Uygulamaları", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Trabzon 2008, s.13; Cassese, s.29.

²⁸⁷Report Presented to the Council of the League of Nations by the Commission of Rapperteurs, (Commission of Rapperteurs) **League of Nations Report**, <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup10/basicmats/aaland1.pdf>, e.t.: 23.11.2022.

Bundan anlaşılın, devlet kurma kapasitesi ve örgütlenmesine sahip olmayan, bir halk olarak değerdendirilebilmesi mümkün bulunmayan küçük bir insan topluğu veya azınlığın kendi kaderini tayin etme hakkı kapsamında ayrılma ve bağımsızlık ilan etme hakkının bulunmayacağıdır. Sonuç olarak her ne kadar sorunun uluslararası olduğu, Aaland Adaları'ndaki demografik çoğunluğun İsveç kökenli kişilerde olduğu saptanmış ise de bir ulus olarak tanımlanma özelliklerine sahip bulunmayan azınlığın, Finlandiya'dan ayrılma isteği uluslararası toplumca yerinde görülmemiştir.

3.2.2.BM Dönemi

I. Dünya Savaşı'nın bitiminden yalnızca 21 yıl sonra, ilkinden çok daha büyük çapta olan II. Dünya Savaşı çıkmıştır. MC, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında yetersiz kalmış ve önemini yitirmiştir. MC'nin önemini yitirmesiyle Müttefik Devletler ittifak kurmuş ve uluslararası konularda birlikte hareket etmişlerdir. Bu açıdan KKTEH'nin gündeme geldiği bir başka yer Atlantik Bildirisi²⁸⁸ olmuştur. Atlantik Bildirisi, ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ve Birleşik Krallık Başbakanı Winston Churchill tarafından imzalanan ve Ağustos 1941 tarihinde Newfoundland'da Birleşik Krallık ve ABD'nin savaşıla ilgili amaçlarını ve savaş sonrası düzeni geniş biçimde açıklayan uluslararası bildiridir. Sekiz maddeden oluşan bu bildirin 2. ve 3. maddeleri, KKTEH açısından önem taşımaktadır. 2. maddeye göre; II. Dünya Savaşı'nın ardından, bir ülkede yaşayan halkın rızası alınmadan toprak değışikliğinin yapılamayacağı belirtilmiş, 3. maddeyle ise halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip oldukları açıklanmıştır²⁸⁹. Bu bildiri ile birlikte ABD, I. Dünya Savaşı sırasında, halkların kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olmasını uluslararası bir norm olarak kabul ettirme düşüncesini yeniden gündeme getirmiş ve Avrupa'nın en büyük güçlerinden birini, buna ikna etmiştir.

KKTEH, nihayet 26 Haziran 1945'te kurulan BM'nin kurucu Antlaşması ile bir uluslararası hukuk kuralı haline gelmiştir. SSCB'nin önerisi üzerine KKTEH, BM Antlaşması'nın 1. ve 55. maddeleriyle düzenlenmiştir²⁹⁰.

²⁸⁸“The Atlantic Conference & Charter, 1941”, Office of the Historian, <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf> e.t.: 24.11.2022.

²⁸⁹“The Atlantic Charter, art. 3.

²⁹⁰“United Nations Charter”, UN, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> e.t.:26.11.2022.

Antlaşma'nın "Özerk Olmayan Ülkelere İlişkin Bildirge" başlıklı XI. Bölüm 73. ve "Uluslararası Vesayet Rejimi" başlıklı XII. Bölüm, 76. Maddesinde de KKTEH'den üstü kapalı biçimde söz edilmektedir. BM Antlaşması'nı imzalayan devletler arasında "kendi kaderini tayin etme" kavramının hukuksal niteliğine ilişkin görüş aykırılıkları bulunmaktaydı. Özellikle Birleşik Krallık ve Fransa gibi birçok sömürgesi olan yayılcı devletler, sömürgeleri altında bulunan halkların, KKTEH'ye dayanarak özerk veya bağımsız bir statüye kavuşmalarını istemiyordu. Buna karşılık olarak SSCB gerek kendi sınırları gerekse başka devletlerin sınırları içinde yaşayan, farklı milletten olan halkların özerklik ve bağımsızlıklarını savunuyordu²⁹¹.

Bu nedenlerle Antlaşmada hüküm altına alınmış kendi kaderini tayin etme kavramının, bir ilke mi yoksa bir hak mı olduğu konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Kendi kaderini tayin kavramı, uluslararası kamuoyunca kabul edilmiş ancak uygulanması açısından fikir birliği oluşmamıştır. Durum böyleyken kavramın, hukuksal niteliği, BM Genel Kurulu kararlarına göre belirlenmiştir. Aşağıda konuyla ilgili bazı Genel Kurul kararlarından söz edilecektir.

Konuyla ilgili BM'nin ilk Kararı 9 (1) Sayılı Kararıdır. BM Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte BM Genel Kurulu'nun ana gündem maddelerinden biri, kendini yönetemeyen halkların geleceği sorunu, olmuştur. Yukarıda belirttiğimiz BM Antlaşması'nın "Özerk Olmayan Ülkelere İlişkin Bildirge" başlıklı bölümünde yer alan 73. maddesi ve "Uluslararası Vesayet Rejimi" başlıklı bölümündeki 76. maddeleri kendini yönetemeyen halkların sorunlarına dikkat çekmiştir. BM Genel Kurulu, Dokuz Şubat 1946 tarihinde "*Non-self-governing peoples*" konusu ile bir araya gelerek bu sorunların belirlenmesinin uluslararası barış ve güvenlik açısından önemli olduğu ortaya koymuştur. Karar'da, özerk olmayan ve vesayet rejimi altında yaşayan halklar; kendini yönetemeyen halklar statüsüne sokulmuş ve bu bölgelerde yaşanan gelişmelerin Genel Sekterliğe bir rapor olarak sunulmasına karar verilmiştir²⁹². BM Antlaşması'nın 73. Maddesinin uygulamadaki karşılığı olan bu Karar'a Genel Kurul'da bir itiraz olmamış ve Karar, oy birliğiyle alınmıştır.

²⁹¹SSCB'nin, KKTEH kavramını BM Antlaşması'na dahil etmek istemesinin nedeni; sömürge altında yaşayan halkların bağımsızlıkları elde etmeleri, dolayısıyla Batılı devletlerin güç kaybetmesi düşüncesiydi. Bu düşünce ise özellikle 1960'lı yıllarda karşılık buldu. Sömürgeciliğin Tasfiyesi Dönemi ile birlikte birçok devlet, sömüren devletten ayrılarak bağımsızlık ilan etmiştir.

²⁹²A/RES/9(1), "Non Self-Governing Peoples" **United Nations General Assembly**, <https://digitallibrary.un.org/record/209578> e.t.: 26.11.2022.

Ek olarak aynı oturumda Birleşik Krallık'ın mandası olan Ürdün, bağımsız bir devlet statüsüne kavuşmuştur²⁹³. Hem oy birliği ile alınması hem de aynı oturumda, vesayet altında yaşayan bir halkın bağımsızlığa kavuşması nedenleriyle bu karar ilke niteliğinde olup kendi kaderini tayin etme hakkının önemini ortaya çıkarmıştır.

BM'nin ikinci Kararı 217 (3) Sayılı Kararı (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi)'dir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, BM Antlaşması'nın Başlangıç kısmında belirtilen insan hakları ile ilgili görüşlerinin geliştirilmesi ve yeniden gündeme getirilmesi amacıyla BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanmış ve 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulunca oy birliği ile kabul edilmiştir²⁹⁴.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, insan hakları konusunu kapsayıcı bir biçimde açıklamanın yanında, KKTEH'ye de değinmiştir. Beyanname'nin 21. maddesi; herkese, temsilcileri aracılığıyla yönetime katılma ve kamu hizmetlerinden eşit bir biçimde yararlanma hakkını tanımıştır. Akabinde *halk iradesinin hükümet otoritesinin temel kaynağı olduğuna* vurgu yapılarak, halkların kendi geleceklerini tayin etme hakkına sahip bulduklarını üstü kapalı bir biçimde dile getirmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin açıklanmasından sonra, BM Genel Kurulu, Beyanname 'de KKTEH'ye ilişkin açıklığı yeterli görülmeyen hususların üstü kapalı değil, açıkça ifade edilmesine karar vermiştir²⁹⁵. Buna ilişkin hamleler, BM Genel Kurulu'nun 4 Aralık 1950 tarihli 421(5) sayılı Kararı²⁹⁶ ile başlamıştır. Karar'da, İnsan Hakları Komisyonu'ndan kendini yönetemeyen halkların, kendi kaderlerini tayin etme haklarının güvence altına alınması istenmiştir²⁹⁷. Komisyon da bu talebe uygun olarak, hazırladığı raporda insan haklarının geliştirilmesi amacıyla İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde halkların kendi kaderini tayin hakkının yer alması gerektiğini vurgulamıştır²⁹⁸.

²⁹³ A/RES/9(1).

²⁹⁴“Universal Declaration of HumanRights” UN, [http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217\(III\).pdf](http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217(III).pdf) e.t.: 26.11.2022.

²⁹⁵“A/RES/545(6), Inclusion in the International Covenant or Covenants on Human Rights of an Article Relating to the Right of Peoples to Self-determination”, **United Nations General Assembly**, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/545\(VI\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/545(VI)) s.36, e.t.:26.11.2022.

²⁹⁶“A/RES/421(5)” **United Nations General Assmbly** <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/060/19/IMG/NR006019.pdf?OpenElement> s.43, e.t.:27.11.2022.

²⁹⁷ A/RES/421(5), s.43.

²⁹⁸“A/RES/545(6), Inclusion in the International Covenant or Covenants on Human Rights of an Article Relating to the Right of Peoples to Self-determination”, **United Nations General Assembly**, <https://digitallibrary.un.org/record/210795> e.t.:27.11.2022.

BM'nin üçüncü Kararı ise 637(7) Sayılı Karardır. BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1952 tarihinde aldığı bu Karar, kendi kaderini tayin kavramından bir ilke değil, bir hak olarak bahsedilmesi ve insan haklarının geliştirilmesi için kendi kaderini tayin hakkının kabul edilmesinin, birincil ölçüt olarak belirlenmesi açısından oldukça önem arz etmektedir²⁹⁹. Yukarıda söz edildiği üzere dünya siyasetinde etkin rol oynayan büyük devletler, egemenlik alanlarının daralmaması ve uluslararası güçlerini kaybetmemek için kendi kaderini tayini bir hak olarak görmüyorlardı. Zaten I. Dünya Savaşı'ndan sonra Wilson İlkeleri'nin uygulanmaması, bunun açık bir ifadesi olmuştur. Avrupalı devletler, sömürgeleri üzerindeki hakimiyetlerini kaybetmemek için vesayet altında yaşayan halkların kendi kaderini tayin etmesine karşı çıkmış ve bunu, devletlerin iç işlerine müdahale edilmesi olarak ifade etmişlerdir. Ancak bu durum, 637(7) Sayılı Karar'ın alınmasını engelleyememiştir³⁰⁰.

Bu kararla birlikte artık uluslararası kamuoyu, kendi kaderini tayin etmenin bir hak olduğunu kabul etmiştir ve kendi kaderini tayin etme hakkı, uluslararası hukukun oldukça önemli bir parçası haline gelmiştir³⁰¹.

BM'nin dördüncü Kararı 1514 (XV) Sayılı Karardır. Sömürgeciliğin Tasfiyesi Dönemi olarak tabir edilen 1960'lar dönemi, BM'nin 1514 Sayılı kararı ile başlamış sayılabilir. SSCB'nin bastırmasıyla sömürge altında yaşayan ve özerk konumda bulunan Cumhuriyetlerdeki insanlara yönelik kendi kaderini tayin etme hakkının tanınması hususu, BM Genel Kurulu'nda görüşülmüş; 14 Aralık 1960 tarihinde *Sömürge İdaresi Altındaki Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples)* kabul edilmiştir³⁰². 90 üye devletin oyuyla kabul edilen ve hiç ret oyu çıkmayan kararda; Birleşik Krallık ve Fransa gibi sömürgeci devletler çekimser kalmışlardır³⁰³.

²⁹⁹“A/RES/637(7)”, **United Nations General Assembly**, s.26 <https://digitallibrary.un.org/record/666117> e.t.:28.11.2022.

³⁰⁰Higgins, s.91.

³⁰¹ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s. 689.

³⁰²“United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples”, **UN Human Rights Office High Commissioner** <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples> e.t.:28.11.2022.

³⁰³Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk / Konu Anlatımı - Temel Belgeler -Örnek Kararlar**, 1. Basım, Beta Yayın-Basım, İstanbul 2014, s.452.

Alınan Karar sonrasında, sömürge altındaki ülkelerde yaşayan halkların kendi kaderlerini tayin etme haklarını kullanmalarına yönelik çalışmaların başlatılması ve yürütülmesi amacıyla ivedilikle bir komite kurulmuştur³⁰⁴. Kararın hemen ardından daha önce BM Genel Kurulu'nun gündemini oluşturan ancak herhangi bir karar alınamayan Cezayir konusu çözülmüş oldu. 19 Aralık 1960 tarihinde Genel Kurul, Cezayir'in başvurduğu kendi kaderini tayin etme hakkını tanıdı³⁰⁵. 1514 Sayılı Karar ile halkların kendi kaderlerini tayin etme haklarının kullanımı kolaylaşmış ve Karar, BM Antlaşması'nda değişiklik olmadan yapılan bir devrim olarak kabul edilmiştir³⁰⁶. Bildirinin ilk maddesi halklar üzerinde; yabancıların baskı ve zorlamasını, egemenliğini ve sömürsünü, temel insan haklarına, BM Antlaşması'na aykırı olarak görmüştür³⁰⁷. Bildirinin ikinci maddesi ise “*Bütün halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etme hakkı vardır.*” ifadesine yer vererek KKTEH'yi bir hak olarak tanımıştır.

Bildiri Md. 5'te ise vesayet altındaki ve özerk olmayan ülkelere veya bağımsızlıklarını henüz elde edememiş olan diğer ülkelerin bağımsızlık hareketlerine destek verilmesi gerektiği açıklanmıştır. Buna karşılık Bildirinin 6. maddesinde ise “*Bir ülkenin milli birliğinin ve ülke bütünlüğünün kısmen veya tamamen bozulmasını amaçlayan herhangi bir teşebbüs Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkeleri ile bağdaşmaz.*” demek suretiyle KKTEH'ye başvurma hakkı sınırlandırılmıştır³⁰⁸.

1514 Sayılı kararın değerlendirilmesi yapıldığında, KKTEH'nin kapsamı konusunda net bir ifadeye rastlanılmamaktadır. İlk madde sömürgeciliği kesin olarak yasaklamış; ikinci maddeyse bütün halkların KKTEH'ye sahip olduğunu açıklamıştır. Öte yandan son maddelerde, kuvvet kullanma ve içişlerine müdahale yasağı ile ulusal birlik ve toprak bütünlüğü hususlarına aykırı bir durumun yaşanmaması gerektiği açıklanmıştır.

³⁰⁴Gündüz, s.452.

³⁰⁵“Question of Algeria 1960”, UN Digital Library, <https://digitallibrary.un.org/record/205864>, s.3. e.t.: 28.11.2022.

³⁰⁶Şahin, s.1332.

³⁰⁷“Sömürge İdaresi Altındaki Ükelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri” **BM Genel Kurulu**, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095937bm_38.pdf e.t.: 28.11.2022.

³⁰⁸ United Nations Human Rights Office Of The High Commissioner Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, article. 5-6.

Kararın adı ve amir hükümleri incelendiğinde, esasen KKTEH'nin yalnızca sömürge altında yaşayan halklara tanınmış olduğu³⁰⁹; bağımsız bir devlet içinde yaşayan ancak çeşitli açılardan o devletin sayıca hakim durumundaki halkıyla aralarında farklılıklar bulunan azınlıklar ve yerli gruplara KKTEH'nin tanınmamış olduğu sonucuna ulaşılacaktır. Bu Bildirinin ardından sömürgecilik faaliyetleri hızlı bir biçimde sonlandırılmış, BM Genel Kurulunca kurulan Komite, ilgili ülkelerle temaslarda bulunarak sürecin tamamlanması için çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Kararın alınmasından sonraki yıllarda 60 sömürge ülkesi bağımsızlığına kavuşarak BM üyesi olmuştur³¹⁰.

BM'nin beşinci Kararı 1541(15) Sayılı Karardır. BM Genel Kurulu, 1541(15) Sayılı Karar'ın alınmasından bir gün sonra, 15 Aralık 1960 tarihinde, BM Antlaşması XI. Bölüm Md. 73/e gereğince bir halkın, kendi kendini yönetebilen statüsünde olup olmadığının saptanması için BM üyesi ülkelere yol gösterecek esasları içeren 1541(15)³¹¹ Sayılı Karar'ı almıştır. Bu Karar, sömürge idaresi altında yaşayan halklara verilmiş KKTEH'nin kapsamında oluşacak karışıklıkların önüne geçilmesi için alınmıştır. Bu Karar ile "*Tuzlu Su Sömürgeciliği*"³¹² yaklaşımı kabul edilerek yalnızca vesayeti altında bulunduğu devletle aralarında denizaşırı bir mesafe olan sömürge halklarının kendi kaderini tayin etme hakkından yararlanabileceği ortaya konulmuştur. Karar, 12 ilkeden oluşmaktadır ve ilk ilkesi, bu Karar'ın BM Antlaşması XI. Bölümde belirtilen türdeki sömürgelerde uygulanacağını ifade etmektedir³¹³.

³⁰⁹ Naz Çavuşoğlu, **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, 2. Baskı, Su Yayınları, Ankara 2001, s.70-71; Kütükçü, s.268.

³¹⁰"Birleşmiş Milletler'in 60 yılda 60 başarısı" https://unic.un.org/aroundworld/unics/comm-on/documents/publications/60ways/ankara_60Ways_Turkish.pdf e.t.: 29.11.2022.

³¹¹"General Assembly Resolution 1541(XV)" **Online Burma/Myanmar Library**, <https://www.burmalibrary.org/en/general-assembly-resolution-1541-xv-principles-which-should-guide-members-in-determining-whether-or> e.t.: 29.11.2022.

³¹²1541(15) Sayılı Karar'ın dördüncü ilkesinde Kendisini yöneten ülkeden coğrafi olarak ayrı ve etnik ve/veya kültürel bakımdan farklı topraklar için KKTEH zorunlu niteliktedir. Coğrafi olarak ayrı olma kriteri de kolonizasyon sürecini Avrupa Devletleri tarafından yönetilen ülkelerle sınırladığından bu "tuzlu su teorisi" olarak adlandırılmaktadır. Bu teoriye göre yöneten devletle özerk olmayan ülke arasında uzak deniz mesafesi olması gerekmektedir. bkz. Taşdemir ve Özer, s.22.

³¹³Resolution 1541 (XV), Principle 1.

Karar'a göre BM Antlaşması 73/e uyarınca Kendi Kendini Yönetmeyen Bir Bölgenin, aşağıda belirtilen yollarla tam bir özyönetim ölçüsüne ulaştığı söylenebilir: i) Egemen bağımsız bir Devlet olarak ortaya çıkma. ii) Bağımsız bir Devlet ile serbest ilişki. iii) Bağımsız bir Devlet ile entegrasyon³¹⁴. Bu Karar'a göre bir yönetim bölgesindeki halkın, kendi kendini yönetebilecek konuma ulaşmasına kadar bölgelerin yönetiminden sorumlu olan BM üyesi ülkeler, o halkın çıkarlarını her şeyden üstün tutarak hareket etmek zorundadırlar³¹⁵. BM üyesi devletler; bunu yaparken BM Genel Sekreterliği'ne düzenli olarak o bölgede yaşayan halkın etnik, kültürel ve sosyal durumlarına ilişkin bilgi verme yükümlülüğü altındadır³¹⁶. Bu karar 1514(15) Sayılı Karar'ın açıklanmasında önemli bir rol oynaması ve kendi kaderini tayin etme hakkının sınırlarının netleştirilmesi açısından oldukça önem taşımaktadır³¹⁷.

BM'nin altıncı Kararı 2625(25) Sayılı Karardır. *Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Bildirisi (Declaration of Principles of International Law on Friendly Relations and Cooperation between States)* adlı, 24 Ekim 1970 tarihinde oybirliği ile alınan bu karar, BM Antlaşması'nın temel yapıtaşlarını esas alan ve açıklayan bir karar olması nedeniyle oldukça önemli bir yere sahiptir³¹⁸. Oybirliği ile alınmasının yanı sıra, sömürge altındaki halklar dışındaki topluluklar için de hükümlere yer vermesi açısından ilk uzlaşma niteliğindedir³¹⁹. Bildiri, devletlerin; kendi kaderini tayin etme hakkını kullanmak isteyen halklara karşı, kuvvet kullanma, baskı ve zorlamalarda bulunmalarını yasaklamıştır. Bunların temel insan haklarına aykırılık olduğunu ve talep halinde BM'nin yardım edebileceği konulardan olduğunu açıklamıştır³²⁰. Yine bu karar ile halkların; kendi kaderini tayin etme hakkını diledikleri biçimde kullanabilecekleri, yalnızca bağlanma yoluyla değil bağımsız bir devlet kurma amacıyla da bu haktan yararlanabilecekleri ifade edilmiştir³²¹.

³¹⁴Resolution 1541 (XV), Principle 6.

³¹⁵BM Antlaşması Md. 73/1.

³¹⁶Resolution 1541 (XV), Principle 2-3.

³¹⁷Pomerance, s.12.

³¹⁸Gündüz, s.131

³¹⁹Enver Beşir Hasani, "Self Determination, Territorial Integrity and International Stability: The Case of Yugoslavia" **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2001, s.55.

³²⁰2625(XXV) S. Karar, **BM Genel Kurulu**, s.121 https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf e.t.:29.11.2022.

³²¹Ayşe Füsün Arsava, **Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara 1993, s.78.

Bildiri, yalnızca KKTEH'den söz etmemiştir. Bu hakla doğrudan doğruya ilgili olan kuvvet kullanma, içişlerine karışmama ve müdahale yasağı da söz konusu hakla birlikte anılarak bunların birbirleriyle ilişkisi ortaya konulmuştur.

KKTEH ile ilgili BM Kararları yanında ayrıca çok taraflı Sözleşmeler de vardır. Bunlar 1966 Tarihli İnsan Hakları Sözleşmeleri (İkiz Sözleşmeler)'dir. BM Genel Kurulu Kararları başlığında bahsedilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden sonra uluslararası anlamda insan haklarının gelişimi hızlı bir biçimde ivme kazanmış; özellikle BM İnsan Hakları Komisyonu'na, 1949 yılında çalışmaları başlayan ve 1954 yılında tasarıları hazırlanan Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme³²² (ICCPR)³²³ ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme³²⁴ (ICESCR)³²⁵, BM Genel Kurulu'nda uzunca bir süre tartışıldıktan sonra 1966 yılında kabul edilmiştir. Bu iki Sözleşme, aynı tarihte kabul edilmeleri, ortak hükümler taşımaları ve birbirini tamamladıklarından İkiz Sözleşmeler olarak adlandırılmıştır. (Bundan sonra İkiz Sözleşmeler olarak anılacaktır.) İkiz Sözleşmelerin hazırlanması sırasında, fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Bu süreçte de sömürgeci devletler, sömürgelerini kaybetme niyetinde değildiler. Ancak SSCB'nin gerek kendi ülkesinde gerekse dünyanın her yerinde yaşayan bir halkın, kendi hükümet etme biçimini kendisinin belirlemesi gerektiği yaklaşımı diğer devletlerce olumlu karşılanmıştır.

Sömürgeci devletler, KKTEH'nin iki taraflı sözleşmelerle yani sömürgeci devlet ile sömürge altında ya da manda ve himaye ile yönetilen halk arasında düzenlenmesini isterken SSCB, uluslararası bir sözleşmeyle bu hakkın tanımı, koşulları ve kapsamının düzenlenmesini önermiştir. SSCB'nin yaklaşımı, BM Genel Kurulu'nda kabul görmüş ve KKTEH, uluslararası belgelerde düzenlenerek taraf devletler için bağlayıcı bir duruma getirilmiştir. İkiz Sözleşmeler'in birinci maddeleri ortaktır ve kendi kaderini tayin etme hakkına ilişkin hükümleri aşağıdaki gibidir.

1. Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir.³²⁶ Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler.

³²² Bundan sonra MSHS anılacaktır.

³²³“Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Milletlerarası Sözleşme” T.C. Adalet Bakanlığı, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf e.t.:29.11.2022.

³²⁴ Bundan sonra ESKHS olarak anılacaktır.

³²⁵ “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme”, T.C. Ombudsmanlık Kurumu, <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/3507--Ekonomik%2C-Sosyal-ve-Kul-turel-H-aklara-Iliskin-Uluslararasi-Sozlesme.pdf> e.t.:29.11.2022.

³²⁶Yazar tarafından vurgulanmıştır.

2. *Bütün halklar uluslararası hukuka ve karşılıklı menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bir halk sahip olduğu maddi kaynaklardan hiç bir koşulda yoksun bırakılamaz.*

3. *Kendini Yönetemeyen ve Vesayet altındaki Ülkelerden sorumlu olan Devletler de dahil bu Sözleşmeye Taraf bütün Devletler, kendi kaderini tayin hakkının gerçekleştirilmesi için çaba gösterir ve, Birleşmiş Milletler şartının hükümlerine uygun olarak bu hakka saygı gösterir.*

Madde hükümlerine göre KKTEH, aynı zamanda kişisel hak ve özgürlüklerin kullanımının ön koşulunu oluşturmaktadır. Çünkü kendi kaderini belirleyemeyen bir topluluğun parçası olarak birey; hak ve özgürlüklerini dilediğince kullanamayacak, bunlardan yoksun kalacaktır. Bu yüzden KKTEH, temel hak ve hürriyetlerin korunması için elzemdir. Bu zorunluluk gereği ise 1. fıkranın ilk tümcesindeki ifadeyle KKTEH yalnızca sömürgelere değil bütün halklara tanınmıştır³²⁷. İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin ardından, tüm üyelerce kabul görmüş İkiz Sözleşmelerin ilk maddelerinin ortak olması ve bu haktan söz etmeleri kendi kaderini tayin etme hakkını, en önemli insan hakkı haline getirmiştir³²⁸. Maddenin 3. fıkrası ise özerk olmayan ve vesayet altında bulunan ülkelere bağımsız olma veya bağımsız bir devletle birleşmeye karar verme hakkının tanınması anlamına gelmektedir³²⁹. Ancak KKTEH'nin kullanımı açısından BM Antlaşmalarına ve uluslararası sözleşmelere riayet edilmesi gerekmektedir. Sözleşmelerin diğer maddelerinden de anlaşılacağı üzere bu sözleşmelerin asıl amacı, aşağıda ayrıntılı olarak söz edilecek olan içsel KKTEH'nin kullanımınıdır. Yani burada, halkların hepsinin bağımsız olup ayrı bir devlet kurmasından değil, içinde buldukları devlet içerisindeki temel hak ve hürriyetlerin genişletilmesinden bahsedilmektedir. Nitekim MSHS'nin "Maddi Haklar" başlıklı III. Bölümünde düzenlenen haklar incelendiğinde bağımsız bir devlet kurmak yerine, mevcut devletin daha demokratik, daha çoğunlukçu bir durumu dönüştürülmesi arzulanmıştır. Bu durum ise İkiz Sözleşmelerin dışsal değil, içsel KKTEH'ye hizmet ettiğini göstermektedir³³⁰. Sözleşmelerin ilk maddesinde bütün halkların KKTEH'den yararlanabileceği belirtilmiş ancak bu halk kavramının bütünsel tanımı yapılmamıştır. Aşağıda KKTEH'nin süjelerinde daha ayrıntılı bir biçimde açıklanacağı üzere azınlıklar konusu da hep kafa karışıklığı yaratmaktadır.

³²⁷Arsava, Azınlık Kavramı, s.34. Ancak buradaki KKTEH "içsel KKTEH" olarak anlaşılmalıdır.

³²⁸Arsava, Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı, s.387.

³²⁹Cassase, s.23.

³³⁰Kütükçü, s.269.

Sözleşmenin ilk maddesinde ayrıca azınlıklar ifadesine yer verilmemiştir. Ancak MSHS'nin 27. maddesi yalnızca azınlık haklarını düzenlemiştir. Azınlıklarla ilgili olarak ayrı bir düzenleme yapılması ise onların birinci maddede belirtilen “halk” kavramı kapsamında olmadığını ve KKTEH'den yararlanamayacağını ortaya koymuştur.

3.3. Kendi Kaderini Tayin Hakkının Süjeleri

Yukarıda anlatıldığı üzere kendi kaderini tayin etme hakkının tanımı ne BM Antlaşması'nda ne de çok taraflı uluslararası antlaşmalarda yapılmıştır. Kavramın tanımı, alınan kararlar ve devletlerin uluslararası uygulamaları ekseninde gelişmiş ve değişiklik göstermiştir. Bu durum da hakkın süjeleri açısından tartışma yaratmaktadır. BM'deki tanım sorunu, bununla da sınırlı değildir. BM Genel Kurulu'nun birçok kararında; halkların kendi kaderlerini tayin edebileceklerinden söz edilmiş ancak halkın ne olduğu açıklanmamıştır. O yüzden halk kavramını açıklama görevi doktrine düşmüştür. Halkı, belli bir dönemde yaşamakta olan bireyler olarak tanımlamak mümkündür³³¹. Halk, millet kavramından farklı olarak geçmiş ve geleceği kapsamaz; bir dönemde, bir bölgede yaşayan insan topluluğunu ifade eder. Bunun yanı sıra halk; ortak ırksal veya etnik bir kimlik, ortak dil, inanç ve tarih; ortak bir aidiyet ve yurt sevgisi olan insan topluluğu olarak tanımlanabilir³³². Halk kavramının tanımı konusunun yanı sıra, devletlerin uluslararası politikaları ve küresel nitelikteki siyasi-ekonomik olaylar, kendi kaderini tayin etme hakkının, halk kapsamında kim için uygulanması gerektiği konusunda tartışmalara yol açmıştır. Açıkçası BM Genel Kurulu'nun 1541(15) Sayılı Kararı başta olmak üzere; BM kararları ve devlet uygulamaları yönünden, sömürge idaresi altında yaşayan halkların bu hakka açık biçimde sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sömürgeciliğin tasfiyesi döneminde birçok sömürge halkı, bu hakka dayanarak kendi ülkelerinin bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bu bağımsızlık ilanlarının yansıması geniş olmuş, dünyadaki birçok yerde, “azınlık” olarak nitelendirilen gruplar, kendi kaderini tayin etme hakkına başvurarak bağımsız olma isteklerini dile getirmeye başlamışlardır. Bu kapsamda, aşağıda kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olma açısından *sömürge altında yaşayan halklar* ile *azınlık* kavramları özetlenecektir.

³³¹Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 89.

³³²Kütükçü, s.261.

3.3.1. Sömürge Altında Yaşayan Halklar

Kendi kaderini tayin etme hakkının çıkış noktası, sömürge altında yaşayan halkların; ekonomik, siyasal ve sosyal zincirlerini kırıp kendi yönetim biçimlerini bağımsız olarak belirlemeleridir. Bu halkların kimler olduğu hususu, BM Genel Kurulu'nun 637(7) *Muhtar Olmayan Ülkeler ve Vesayet Altındaki Ülkeler* kararında açıklanmıştır. KKTEH'nin nasıl uygulanması gerektiği ise 1541(15) Sayılı Karar ile ifade edilmiştir. KKTEH'nin bir sömürge bölgesinde uygulanması, coğrafi sınırlara göre olmuştur. Yani sömürge altında yaşayan halkın sosyokültürel ve sosyoekonomik yapısı gözetilmeksizin, sömürgeci devletlerin belirlediği sınırlar içinde yaşayan halk bu haktan yararlanabilmiştir³³³. Sömürge halklarının KKTEH konusunda “neye sahipsen ona sahip kal” (Uti Possidetis) anlamına gelen, var olan sınırların korunması ve daha fazla toprak elde edilmemesi ilkesine uyması gerekmektedir. Uti Possidetis ilkesi; Roma özel hukukundaki bir taşınmazın zilyetliğinin kime ait olduğunun belirlenmesi ve zilyetlik sınırlarının aşılması³³⁴ kuralının uluslararası hukukta mevcut sınırların korunması biçimindeki görünümüdür. Bu ilkeye göre sömürge altında yaşayan halklarca kurulmuş yeni devlet, daha önceden sömürgeci devletçe belirlenmiş iç yönetim sınırları içerisinde varlık kazanacaktır ve egemenliği bu sınırlar üzerinde olacaktır³³⁵. Bu ilke uyarınca KKTEH, o bölgedeki halkın tümüne eş zamanlarda uygulanır; bu hakka yalnızca bir kez başvurulabilir, sonrasında bağımsızlığını ilan eden halkın içindeki azınlık gruplarının da ayrı olarak kullanabileceği bir hak niteliği taşımamaktadır³³⁶. Bu konu aşağıda açıklanmıştır.

3.3.2. Azınlıklar

TDK'ye göre “*Bir toplulukta kendine özgü nitelikler bakımından ayrı ve ötekilerden sayıca az olanlar, azlık, ekalliyet, çoğunluk karşıtı.*”³³⁷ olarak açıklanan azınlık kavramının uluslararası açıdan genel anlamıyla kabul edilen bir tanımı yoktur³³⁸.

³³³Marc Weller, “The Self determination Trap”, *Ethnopolitics*, C.4, S.1, Oxfordshire 2005, <https://tamilnation.org/selfdetermination/trap.pdf> s.11 e.t.:30.11.2022.

³³⁴Bardo Fassbender ve Anne Peters (Ed.) *The Oxford Handbook of the History of International Law* Oxford University Press, Oxford 2012 ,1029-1030.

³³⁵Tuğrul Çakır, Uti Possidetis (Mevcut Sınırların Korunması) İlkesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Antalya 2022 C. 12, S. 2, s. 597 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2674856> e.t.: 30.11.2022.

³³⁶Mustafa Koçak, Self Determinasyon Hakkı Ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri, *DÜHFD*, Diyarbakır, 2018, C. 23, Sayı: 38, s.99. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/475415> e.t.:30.11.2022.

³³⁷“Azınlık”, *TDK Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/> e.t.: 02.12.2022.

³³⁸Çavuşoğlu, s.35.

Ancak uluslararası hukuk kapsamında en çok kabul görmüş tanım; Copotorti'nin³³⁹, “Yurttaşı oldukları devletin nüfusuna göre sayıca az olan, hakim durumda olmayan, üyelerinin; nüfusun geri kalanından farklı etnik, inançsal veya dilsel özellikleri olan ve bu farkları korumak için üstü örtülü de olsa dayanışma duygusu gösteren grup veya gruplar.” tanımıdır. Tanımlardan anlaşılacağı üzere azınlık, bir halk değil halkın bir parçası olarak genel çoğunluktan farklı özellikleri olan bir gruptur. İkiz Sözleşmeler ve diğer BM kararlarında KKTEH'ye başvurma hakkı açıkça bütün *halklara* tanınmıştır. Bu nedenle, hiçbir azınlık, dışsal KKTEH'yi kullanarak bağımsız bir devletten ayrılıp kendi devletini kuramaz³⁴⁰. Bu durum, uluslararası huzur ve istikrarın bozulmasına yol açacağından uluslararası hukuk tarafından hoş görülmez. Uluslararası hukuk açısından bağlayıcı karar, bildiri ve belgelerde KKTEH ile azınlıklara yönelik haklar hep farklı başlıklar altında kendilerine özel maddelerde düzenlenmiştir. İkiz Sözleşmelerin yanı sıra 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'nde de bu iki kavram ayrı olarak düzenlenmiştir³⁴¹. Azınlıkların, kendi kaderini tayin etme hakkı kapsamındaki durumu ancak içsel KKTEH anlamında makul kabul edilebilir³⁴². Bunun dışında, gerek yukarıda sözü edilen BM kararları gerekse devlet uygulamaları azınlıklara dışsal KKTEH tanımamaktadır. Sonuçta azınlıkların, kendi kaderini tayin etme hakkı uluslararası barış ve güvenliği tehdit ve istikrarı bozma olasılığı nedeniyle uygulamada ve doktrinde kabul görmemiştir.

3.4. Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Hukuksal Niteliği

Cassese'nin, örf ve adet hukukunun yorumu için bir “genel ilke” olarak değerlendirdiği³⁴³ kendi kaderini tayin etme hakkının, bugünkü hukuksal niteliği, yukarıda söz ettiğimiz üzere, uzunca bir dönemi kapsayan tarihsel bir süreç sonucunda ortaya çıkmıştır.

³³⁹BM İnsan Hakları Komisyonu Raportörü Francesko Copotorti.

³⁴⁰Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk**, s.142.

³⁴¹OSCE, **Helsinki Final Act**, 1975, <https://www.osce.org/helsinki-final-act> e.t.: 02.12.2022.

³⁴²Mustafa Şahin, **Avrupa Birliğinin Self Determination Politikası**, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2018, s.37.

³⁴³Antonio Cassese, **Self Determination of Peoples a Legal Reappraisal**, 1st Ed., Cambridge University Press, Cambridge, 1995, s.127.

KKTEH, BM öncesi dönemde, Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız İhtilali'ne değin uluslararası siyasetin bile bir parçası olamamıştır. BM Dönemi'nde uluslararası hukukun en önemli kavramlarından biri haline gelmiştir.

BM Dönemi öncesinde; MC, Alaand Adaları sorununa çözüm getirirken bu kavramın bir siyasi terim olduğunu ifade etmiş, kavrama hukuksal bir nitelik yüklememiştir³⁴⁴. UAD'ın 16 Temmuz 1966 tarihli Güney Batı Afrika Kararı ile kendi kaderini tayin etme kavramının uluslararası bir ilke olduğu kabul edilmiştir³⁴⁵.

İkiz Sözleşmelerin ortak birinci madde hükümleriyle de bu kavram; bir uluslararası ilke olarak kabul edilmiş ve insan haklarının korunması açısından elzem olduğu belirtilerek tam bir hak statüsüne erişmiştir³⁴⁶. Öğretide ise KKTEH'nin ayrı, dört normatif seviyesi olduğu belirtilmektedir. Bunlar; *İnsan hakkı*, *jus cogens erga omnes* ve *egemenlikle birleşmedir*³⁴⁷. Bu seviyeler aşağıda açıklanacaktır.

İnsan Hakkı Bağlamında KKTEH, İkiz Sözleşmelerin ortak 1. maddesinde, kendi kaderini tayin etme hakkı, bir insan hakkı olarak ifade edilmiştir. Buna göre; kendi kaderini tayin etme hakkının bulunmadığı bir yerde, insan haklarından söz etmek mümkün değildir. Yabancı bir devletin egemenliği altında yaşayan bir halk, o devletin çıkarlarına uygun düştüğü ölçüde insan haklarına sahip olacaktır. Örneğin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde belirtilen, herkesin yalnızca insan olduğu için sahip olduğu eşit ve devredilmez hakların kullanımında, sömürge altında yaşayan bir halkın üyeleri için eşitsizlikler olmaktadır. KKTEH'nin bulunmadığı bir ortamda insanlar; renk, ırk, dil ve din ayrımcılığına maruz kalabilir, yasalar önünde diğerlerinden farklı bir muamele görebilir. Ayrıca toplumdaki sosyal hakların kullanımı da kısıtlanabilir. Keza KKTEH'nin kullanımı için de sosyal hakların oluşması gerekmektedir. Sonuçta KTEH, temel hak ve özgürlüklerin var olmasıyla bütünleşmiştir. İnsan haklarının amacı bireysel hakları evrensel anlamda korumakken; KKTEH'nin amacı ise topluluk haklarının

³⁴⁴ Bkz. s.

³⁴⁵“Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) notwithstanding Security Council Resolution 276, 1970”, **International Court Of Justice**, <https://www.icj-cij.org/en/case/53> e.t.:03.12.2022.

³⁴⁶Yaşar Ehtibarlı, **Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık Ankara, 2016, s.123.

³⁴⁷Fatma Taşdemir ve Adem Özer, **Uluslararası Hukuk Perspektifinden, Self- Determinasyon ve Ayrılma**, 1. Baskı, Hukuk Yayınları, Ankara 2017, s.36

devletler düzeyinde korunmasıdır³⁴⁸. İnsan hakları ile KKTEH'nin bütünleşmesi temel hak ve özgürlüklere kolektiflik kazandırmıştır.

Jus Cogens Bağlamında KKTEH, tıpkı özel hukukta sözleşme serbestliğine getirilen sınırlama gibi uluslararası hukukta da sözleşmelere bazı sınırlamalar getirmektedir. Bilindiği gibi, özel hukukta kişilere sözleşme yapma serbestisi hakkı tanınmıştır. Özel hukuk gerçek veya tüzel kişileri istedikleri zamanda birbirleriyle özgürce, içeriğini kendi aralarında belirledikleri sözleşmeler yapabilirler. Ancak bu sözleşmeler, yasalara aykırı ve kamu düzenini bozacak, herkesin kabul ettiği temel uluslararası hukuk normlarını ihlal edecek nitelikte düzenlenmemelidir. İşte özel hukuktaki bu hakkın karşılığı olarak uluslararası hukuk; devletlere de sözleşme yapma özgürlüğü tanımaktadır. Ama tıpkı özel hukukta olduğu gibi bu sözleşmelerin de bir sınırlama alanı olması kaçınılmazdır. Devletlerarası sözleşmeler, uluslararası düzeni bozacak, uluslararası sözleşmeleri ihlal edecek şekilde düzenlenmemelidir.

1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi³⁴⁹, bu konuya açıklık getirmiş ve bazı hususların “üstün hukuk” normu olduğunu ileri sürmüştür. Jus Cogens(Buyruk Kural) olarak adlandırılan bu hükümler, sözleşmelerin kendilerine aykırı olamayacağını ifade etmektedir. Daha açık bir anlatımla jus cogens niteliğindeki hususlara aykırı yapılan sözleşmeler, uluslararası hukuk açısından geçersiz kabul edilecektir. Bu durum, adı geçen Sözleşme'nin “*Bir anlaşma yapıldığı sırada milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır...*” ifadesiyle 53. maddesi ile açıklanmıştır³⁵⁰. KKTEH'nin bir jus cogens niteliği taşıması konusunda öğretide pek bir tartışma bulunmamaktadır. Ancak yaklaşımlar konusunda ayrımlar söz konusudur. Birinci yaklaşıma göre KKTEH, jus cogens statüsündedir. İkinci yaklaşıma göre ise ancak sömürge altında yaşayan veya yabancıların egemenliğinde bulunan halklar için geçerlidir. Her ne kadar ilk yaklaşımla ilgili olarak devletlerin büyük çoğunluğu görüş birliğine ulaşmış olmasalar da sömürge halkları açısından KKTEH'nin, jus cogens niteliğinde olduğu uluslararası hukuk uyarınca kabul görmektedir.

³⁴⁸ Ehtibarlı, s.147.

³⁴⁹“Vienna Convention on the Law of Treaties 1969” UN, https://1egal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf e.t.: 03.12.2022.

³⁵⁰ Vienna Convention Art. 53.

Jus cogens niteliği dışında KKTEH'nin *erga omnes niteliği* de bulunmaktadır. Erga omnes, herkese karşı hüküm doğuran, geçerli olan anlamına gelmektedir³⁵¹. Yalnızca ilgilileri değil, tüm tarafları etkileyen bir eylem, karar veya hüküm olarak ifade edilmektedir³⁵². Bir haktan ziyade sorumluluk veya yükümlülük olarak tanımlanabilir. Daha çok objektif statü yaratan ve bu nedenle de imzacı tarafları dışındaki üçüncü taraflar için de hukuksal etki doğuracağı varsayılan anlaşmalar için kullanılır.³⁵³ Bu kavram, devletlerin korunması veya sağlanması gerekli olan bir hakka ilişkin olarak üzerine düşen yükümlülüklerini yerine getirmesini ifade etmektedir. Ragazzi, bir tanım yapmak yerine erga omnesin içeriği olan dört başlıktan bahsetmektedir. Buna göre erga omnes; dar kapsamlıdır, yasaklama ve yükümlülük getirmektedir ve kaynağını genel uluslararası hukuk normlarından almaktadır³⁵⁴.

UAD, Barcelona Traction Davasında³⁵⁵, bütün uluslararası topluma karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerden erga omnes olarak söz etmiştir. Bunlar; tıpkı jus cogens kurallar gibi diğer uluslararası kuralların üstünde yer alan uluslararası hukuktaki normlar hiyerarşisinde en tepede kalan kurallardır. Bu ifadeler ışığında KKTEH bir erga omnes norm olarak kabul edilmektedir. UAD'ın 30.07.1995 tarihli Doğu Timor hakkındaki Danışma Görüşünde ve 2004 yılındaki İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Danışma Görüşünde³⁵⁶ bu hakkın erga omnes niteliği açıkça belirtilmiştir. Hatta Doğu Timor kararında erga omnes niteliğinin kesin olduğu ve tersinin iddia edilemeyeceği ifade edilmiştir³⁵⁷.

KKTEH, egemenlik kavramı ile ayrılmaz bütünlük oluşturur. KKTEH, sömürgeciliğin ortadan kaldırılması aşamasında, sömürge altında yaşayan halklar tarafından bağımsız olma arzusuyla ileri sürülen bir hak olmuştur.

³⁵¹ Pazarıcı, s.

³⁵²“Erga Omnes”, **European Commission DG trade**, <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/glossary/erga-omnes> e.t.: 03.12.2022.

³⁵³ Pazarıcı, s. 94.

³⁵⁴Kemal Başlar, “Uluslararası Hukukta “Erga Omnes” Kavramı”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, 2002, C.22 S. 2, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhmhohb/issue/9369/117297> s.82 e.t.:02.12.2022.

³⁵⁵“Barcelona Traction at 40: The ICJ as an Agent of Legal Development” **ICJ**, <https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law/article/abs/barcelona-traction-at-40-the-icj-as-an-agent-of-legal-development/832229B5681999C27276109A922BEEC9> e.t.: 03.12.2022.

³⁵⁶“The Qestion Of Palestine Separation wall/ICJ Advisory Opinion – GA ESS debate – Verbatim record” **UN**, <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-180798/> e.t.: 03.12.2022.

³⁵⁷“100. Case Concerning East Timor”, **UN**, <https://www.un.org/law/icjsum/timor.htm> e.t.: 03.12.2022.

Bu hakkın, egemenlik ve toprak bütünlüğü hususları ile bir karşılık içinde olması öteden beri gelen bu uluslararası teamüllerle çelişmiştir. Ancak KKTEH kapsamında bir halkın, geleceğini belirleme yetkisine sahip olması, kendi yönetimini kendisinin seçmesi, halk egemenliğini oluşturmakta, dolayısıyla devlet egemenliğini meşru ve güçlü kılmaktadır³⁵⁸. Bu nedenle halkın KKTEH’yi kullanarak istikrarlı bir yönetim oluşturması, KKTEH’nin egemenlik ile birleşmesi hususunda önemli bir unsur oluşturmuştur³⁵⁹.

3.5. Ayrılma Hakkı

3.5.1. Tanım ve Nitelik

Kendi kaderini tayin etme hakkının uygulama alanı ile ilgili olarak en çok üzerinde durulması gereken hususlardan biri de ayrılma hakkıdır. Ayrılma hakkı, BM Genel Kurulu’nun almış olduğu kararlarda veya uluslararası sözleşmelerde tanımlanmamıştır³⁶⁰. Uluslararası hukuk çerçevesinde ayrılma hakkı “*eski egemen devletin rızası olmaksızın kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi ile yeni bir devletin kurulması*³⁶¹” ya da “yeni bir devlet kurmak için var olan bir devlete ait toprağın geri alınmasıdır.³⁶²” ifadeleriyle tanımlanmıştır. Buchanan’a göre ise ayrılma; bir grubun, müzakere süreci bitiminde veya anayasal hükümlere göre rızaya dayalı olarak ya da bu durumun aksine, müzakere veya anayasal hükümler bulunmaksızın mevcut devlete ait toprakların bir bölümünde kendi tek yanlı egemenliğini ilan etmesi biçiminde açıklanmıştır.³⁶³

³⁵⁸Matthew Saul, “The Normative Status of Self Determination in International Law: A Formula for Uncertainty in the Scope and Content of the Right?”, **Human Rights Law Review**, C.11, S.4, 2011, s.631, <https://corteidh.or.cr/tablas/r27634.pdf> e.t.:03.12.2022.

³⁵⁹ Çeven, s.108.

³⁶⁰Fatma Taşdemir, “Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini Ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.18, S.3, 2009, s. 649 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/286722> e.t.: 04.12.2022.

³⁶¹James Crawford, **The Creation of States in International Law**, 1st Ed., Oxford University Press, Oxford 2006, s.375

³⁶²Glen Anderson, “Secession in International Law and Relation: What Are We Talking About?”, **Loy. L.A. Int’l & Comp. L. Rev.**, v. 35, 2013, s.344 <https://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol35/iss3/1/> . e.t.:04.12.2022.

³⁶³Allen Buchanan, **Justice, Legitimacy, and Self-Determination**, 1st Ed., Oxford University Press, Oxford, 2004 s. 338.

Öğretide Buchanan'ın tanımı yaygın görüş olarak kabul edilir ve konuya ilişkin sınıflandırmalar da bu tanıma uygun olarak yapılır. Burada da ayrılma hakkı rızaya dayalı ve tek taraflı olarak iki ana başlıkta incelenecektir.

3.5.2. Ayrılma Türleri

3.5.2.1. Rızaya Dayalı Ayrılma

Rızaya dayalı ayrılma, karşılıklı görüşmeler sonucunda ortak bir düşünce birliği ile ayrılmayı ifade eder. Burada ayrılmak isteyen topluluk ile kendisinden ayrılmak istenilen devlet, bir müzakere sürecine girer ve sürecin sonunda çift yanlı bir karar alınır. Bu tür ayrılmada kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinin varlığından söz edilemez. Tümüyle tarafların özgür iradelerinin uyuşması sonucunda gerçekleşen bir ayrılma türüdür. Rızaya dayalı ayrılma, kendi içinde anayasal ayrılma ve müzakereler sonucu ayrılma olarak ikiye ayrılmaktadır.

Anayasal ayrılma, tarafların müzakereleri sonucunda veya önceden anayasada var olan hükümlerce uygulanan bir ayrılma türüdür. Bu ölçüde eğer tarafların karşılıklı görüşmeler sonucunda ortak bir karara vararak ayrılmak konusunda hemfikir olunursa burada anlaşmalı anayasal ayrılmadan söz edilecektir. Anlaşmalı anayasal ayrılma, mevcut devletin ülkesinin bir kısmının yasal biçimde ayrılabilmesi için müzakereler sonucu anayasada ayrılma hakkına ilişkin düzenlemelerin hayata geçirilmesidir³⁶⁴. Ayrıca devletler anayasalarını yaparken ayrılma hakkına ilişkin hükümlerini hazırlık aşamasında belirleyip anayasalarında önceden bu hakka yer verebilirler. İşte bu durumda da açık anayasal ayrılmadan söz edilecektir. Buna, çoğu zaman yönetimi bölgelere ayrılmış (federasyon) devletlerin anayasalarında rastlanır.

Örneğin; 1947 tarihli Burma Birliği, 1968 Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti, 1974 Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ve 1977 SSCB anayasalarında ayrılma hakkına yönelik açık hükümler bulunmaktadır³⁶⁵. Sovyet Anayasası Md. 72'de her Birlik Cumhuriyetinin SSCB'den özgürce ayrılma hakkının saklı olduğu belirtilmiştir³⁶⁶.

³⁶⁴Taşdemir&Özer, s.93.

³⁶⁵Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, İskender Savaşır (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2007, s.352.

³⁶⁶Mark Weller, "Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments". **European Journal Of International Law**, 2009, V. 20, I.1 <https://academic.oup.com/ejil/article/20/1/111/444727> s.155. e.t.:04.12.2022.

Müzakere ile ayrılma tıpkı anayasal ayrılma gibi rızaya dayalıdır. Bu ayrılma türünde anayasada bir hüküm yoktur. Bununla birlikte bir kuvvet kullanımı söz konusu değildir. Ayrılmak isteyen topluluk ile mevcut devlet arasında siyasi görüşmeler yapılarak ayrılma gerçekleşir. Tarihsel açıdan örnek vermek gerekirse; 1905 yılında Norveç halkının neredeyse tümünün onayıyla, Norveç'in İsveç'ten ayrılması, SSCB'nin dağılması sonucu eski üye devletlerin birlikten ayrılarak bağımsız devletler kurmaları bu tür ayrılmadır. 1993 yılında ise Çekoslovakya, Çek Cumhuriyeti (sonradan Çekya) ve Slovakya olarak ayrılmıştır³⁶⁷.

3.5.2.2. Tek Yanlı Ayrılma

Yukarıda açıklanmaya çalışılan ayrılma türlerinden farklı olarak tek yanlı ayrılmada, bir kuvvet kullanımı veya kuvvet kullanma tehdidi vardır. Ayrılmaya ilişkin anayasal bir hüküm ve müzakereler sonucu uzlaşmayı burada görmek mümkün değildir. Ancak bu süreçlerin başarısızlığı sonucunda tek yanlı ayrılmanın ortaya çıkması olasıdır³⁶⁸. Tek yanlı ayrılmada, ayrılmak isteyen taraf, siyasal açıdan egemen ve bağımsız bir devletin topraklarının bir kısmı üzerinde egemenlik kurmayı amaçlar. Bu amaç doğrultusunda rızası olmayan mevcut devlet ile ayrılmak isteyen taraf arasında bir çıkar çatışması ve hatta kuvvet kullanımı yaşanır. Bu çıkar çatışması sonucunda çözüm yolu olarak kendi kaderini tayin etme hakkına başvurulur³⁶⁹. Tek yanlı ayrılma hakkı, KKTEH kapsamında değerlendirildiğinde BM Genel Kurulu'nun 1514 S. Kararı ile sömürge altında bulunan halklar yönünden uygulanabilir. Bu karara göre yalnızca; halk olarak tanımlanabilecek bir topluluğun bir yerdeki tüm halkı meydana getirmesi durumunda KKTEH'ye başvurup bağımsızlığına kavuşabileceği belirtilmiştir³⁷⁰.

Bir devletin "halk/millet" unsurunu oluşturan grup içinde farklı etnik/dini yapıdaki alt grupların tek yanlı ayrılma hakkı, devletler tarafından hoş karşılanan bir durum değildir. Öncelikle uluslararası hukukun en önemli ilkelerinden olan toprak bütünlüğü ve ulusal birlik kavramlarına tümüyle zıttır. Böyle bir durum devletlerin var olan egemenlik sınırlarını değiştirecek olması nedeniyle ağır insan hakları ihlalleri, işkenceler, sistematik ve toplu işlenen suçlar dışında devletlerin pek tasvip edilmez.

³⁶⁷Anderson, s.353.

³⁶⁸Anderson, s.345.

³⁶⁹Taşdemir, Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, s. 649.

³⁷⁰Bkz.s.78.

3.5.3. Ayrılma Hakkı Örnekleri

Yukarıda tanımını ve türlerini açıkladığımız ayrılma hakkı, birçok halkın KKTEH çerçevesinde başvurulmuş, kimi uluslararası hukuk tarafından meşru görülmüş kimi ise BM üyeleri tarafından tanınmamıştır. Bu başlıkta, Anayasal bir ayrılma sonucu bağımsızlık ilan eden “Güney Sudan” ile Rusya’nın, Kırım’ın ilhakına uluslararası hukuk açısından emsal gösterdiği Kosova’nın tek yanlı ayrılması olayları işlenecektir.

Güney Sudan Örneği

Dışsal kendi kaderini tayin etme hakkı kapsamında ayrılma hakkının kullanımına en iyi örneklerden biri Güney Sudan olacaktır. Çünkü 2011 yılında ilan ettiği bağımsızlığı ile uluslararası kamuoyunca tanınan en genç ülke statüsündedir³⁷¹.

Sudan, 1 Ocak 1956’da bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsız bir devlet olduktan sonra, ülkenin kuzey ve güney bölümlerindeki etnik, dini, kültürel ve ekonomik ayrışmalar, devletin bir istikrar sağlayamamasına neden olmuştur. Bununla birlikte ülkedeki ekonomik gelişmişlik eşitsizliği, ayrışmaları derinleştirmiştir³⁷². Bağımsızlığın kazanılmasının hemen ardından, yaklaşık yarım yüzyıl sürecek bir iç çatışma patlak vermiştir. Özellikle ülkenin kuzeyinde yaşayan halkın Müslüman Arap, güneyinde yaşayan halkın Hıristiyan olması çatışmaların sürekliliğinde etkili olmuştur.

Bağımsızlıktan 16 yıl sonra 1972’de Addis Ababa Anlaşması³⁷³ ile çatışmalar bir süreliğine durmuştur. Bununla birlikte Sudan Halk Kurtuluş Hareketi’nin kurulması ile ülkenin güney ve kuzey kesimleri arasındaki kavga, daha şiddetli biçimde yeniden başlamıştır. 2002 yılına kadar süren çatışmalar sonucunda 20 Temmuz 2002’de “Machakos Protokolü³⁷⁴” imzalandı. Bu protokolde, taraflar, güç ve varlık paylaşımı, insan hakları ve ateşkes konularında görüşmeleri sürdürmek konusunda anlaştılar. Protokolün en önemli konusu ise Güney Sudan halkının, KKTEH’nin tesisi konusunda uzlaşılmasıdır³⁷⁵.

³⁷¹The Daily Guardian, “5 Youngest countries in the world” 29.03.2023. <https://theguardian.com/5-youngest-countries-in-the-world/> e.t.: 06.12.2022.

³⁷²Fatma Taşdemir, Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, s.60.

³⁷³“Addis Ababa Agreement”, UN Peacemaker, <https://peacemaker.un.org/sudan-addisababa-southsudan72> e.t.:07.12.2022.

³⁷⁴“MachakosProtokolü”UNPeacemaker, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SD_02_0710_MachakosProtocol.pdf e.t.: 07.12.2022.

³⁷⁵“Machakos Protocol Summary”, UN Peacemaker, <https://peacemaker.un.org/sudan-machakos-protocol2002> e.t.:07.12.2022.

Bu Protokolün imzalanmasından sonra Sudan Hükümeti ile Sudan Halkın Kurtuluş Hareketi arasında 31 Aralık 2004 tarihinde mutabakata varılmış, ardından 9 Ocak 2005 tarihinde Kenya'nın başkenti Nairobi'de kapsamlı bir Barış Anlaşması imzalanmıştır³⁷⁶. *Kapsamlı Barış Anlaşması*, Sudan'ın bağımsızlığından bu yana süre iç çatışmalarını sonlandırmış, ülkenin güney ve kuzey kısmı arasında gücün ve varlıkların paylaşılması konusunda devrim niteliğinde yeni bir yapı oluşturmuş, en önemlisi Güney Sudan halkına KKTEH'yi vermiştir³⁷⁷.

Anlaşmanın imzalanmasından altı yıl sonra Sudan'ın güneyinde, Sudan Halk Kurtuluş Hareketi'nin önderliğini yaptığı halk, KKTEH'ye başvurarak Ocak ayında yapılan referandum sonucunda 9 Temmuz 2011 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Güney Sudan, uluslararası kamuoyunca tanınarak BM'ye üye 193'üncü devlet olmuştur. Güney Sudan halkının, kendi kaderini tayin etme hakkına başvurarak, Sudan'dan ayrılması iç savaşlar, ağır insan hakları ihlalleri veya bir ihtilal sonucu olmamıştır. Güney Sudan, Sudan'dan bir anlaşma sonucu ayrılmıştır ve bağımsız olmuş bir devlettir³⁷⁸.

Kosova Örneği

Kosova; Sırbistan, Karadağ ve Arnavutluk ile komşu olan bir Balkan ülkesidir. Ülkenin yüzölçümü 10.908km²'dir ve 1.739.825 milyon nüfusa sahiptir³⁷⁹. Nüfusunun %92'sini Arnavutlar, %5'ini Sırlar geri kalanını Türkler ve Boşnaklar başta olmak üzere, farklı milletlerden insanlar oluşturmaktadır³⁸⁰. Halkın çoğunluğu Müslümandır, Hıristiyanlar azınlıktadır. Kosova, 550'li yıllarda Slavların bölgeye gelmesiyle bir yerleşim bölgesi haline gelmiş, ardından Alanların, Avarların ve Sırların istilasına uğramıştır³⁸¹. 1200'lü yıllarda Sırp Krallığı'nın ve 1455'ten sonra Osmanlı Devleti'nin bir parçası haline gelmiştir. 30 Mayıs 1913 tarihinde Kosova, Londra Antlaşması ile bağımsızlığını yeni kazanmış olan Sırbistan'a bırakılmıştır³⁸².

³⁷⁶“No:6 -;8 Ocak 2005,;Sudan Hükümeti ile Sudan Halkın Kurtuluş Hareketi Arasında 9 Ocak 2005 Tarihinde İmzalanacak olan Barış Anlaşması Hk.” **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, https://www.mfa.gov.tr/no_6--8-ocak-2005_sudan-hukumeti-ile-sudan-halkin-kurtulus-hareketi-arasinda-9-ocak-2005-tarihinde-imzalanacak-olan-baris-an-lasmasi-hk-.tr.mfa e.t.:07.12.2022.

³⁷⁷ Taşdemir, Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, s.660.

³⁷⁸Bkz. s.660.

³⁷⁹“Kosova Ülke Künyesi“, **T.C. Dışişleri Bakanlığı**, <https://www.mfa.gov.tr/kosova-kunyesi.tr.mfa> e.t.:07.12.2022.

³⁸⁰ Bkz. yukarıdaki dipnot.

³⁸¹ “Kosova”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova> e.t.:08.12.2022.

³⁸² Bkz. yukarıdaki dipnot.

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenliği sonlanınca 1918'te kurulan Yugoslavya'nın etki alanına giren Kosova, I. ve II. Dünya Savaşları arasında oldukça büyük sosyolojik değişimlere uğramıştır. Müslümanlar bölgeden göçe zorlanmış, bölgeye Hristiyan aileler getirilmiştir. Demografik yapı hızla tersine döndürülmeye başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden 23 yıl sonra 1968'te, Kosova Öğrenci Gençlik Birliği'nin (Rinia Studentore e Kosovës) Priştine'de toplanarak Yugoslavya sınırları içerisinde yer alan bir Kosova Cumhuriyeti kurulmasını istemesi ve Yugoslavya Devlet Başkanı Mareşal Josip Broz Tito'nun desteği ile 1974 Anayasasıyla Kosova'ya özerklik verildi³⁸³. Her ne kadar Kosova'ya bir Cumhuriyet statüsü verilmiş olmasa da bu özerklik geniş kapsamlıydı. Buna göre Kosova, anayasa yapabilecek, meclis kurup yasama, mahkemeler aracılığıyla yargı ve kamu kurumları eliyle yürütme görevlerini kendi başına gerçekleştirebilecekti ancak bunca ayrıcalığa karşın, söz konusu anayasada Kosova'nın ayrılma hakkına ilişkin bir ifadeye yer verilmemiştir³⁸⁴.

Tito'nun 1980 yılında ölmesinin ardından, Yugoslavya bir istikrarsızlık dönemine girmiştir. Özellikle Cumhuriyetler arası gelir ve gelişmişlik eşitsizliği, milliyetçi Sırpların, diğer milletler üzerindeki baskısını arttırmış ve bir Cumhuriyet statüsüne kavuşamayan Kosovalı Öğrenciler'in isyanları, bölgede kaos yaratmıştır. 1981 yılında Priştine'de başlayan öğrenci olaylarının ardından bu kaos, gitgide yayılmış, 1987 yılına gelindiğinde Sırbistan Komünist Partisi önderi Slobodan Miloseviç'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle Sırp milliyetçiliği devletin ana politikası haline gelmiştir. Hükümet, bilinçli olarak Kosova'da yaşayan Arnavutlara yönelik dışlama politikası yürütmüştür. Bununla birlikte Kosova'nın özerklik yetkilerinin kısıtlanması amacıyla yeni bir anayasanın hazırlanması çalışmaları gündeme gelmiştir.

Nihayet 28 Mart 1989 tarihinde, Kosova'nın özerkliği Yugoslavya Anayasası'ndan kaldırılmıştır³⁸⁵. Özerklik statüsünün kaybının ardından Kosova'daki Arnavutlar toplu olarak başkaldırıda bulundular. 26 Haziran 1990 tarihinde Sırbistan Meclisi tarafından "geçici önlemler" adı altında Kosova'daki Arnavutların bilim ve sanat özgürlüklerinin kısıtlanmasına yönelik bir karar açıklandı.

³⁸³ Bkz. Kosova TDV.

³⁸⁴ Fatma Taşdemir& Pınar Yürür, "Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme", **G.Ü. İBF Dergisi**, C.3 S.99. s.142 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287995> e.t.:08.12.2022.

³⁸⁵ Taşdemir&Yürür, Kosova Sorunu, s.143.

Buna karşı olarak Kosova Meclisi'nin önderliğinde Arnavutlar, Sırp milletvekilleri ve aldıkları kararı protesto ettiler ve Kosova'nın, Yugoslavya içinde eşit ve bütün olduğunu bildiren bir karar aldılar³⁸⁶. Bu karar sonucu, Sırp, Kosova Meclisi'ni dağıtmıştır. Bunun üzerine Arnavut milletvekilleri, 7 Eylül 1990 tarihinde Kaçanak adlı yeni anayasayı ilan ettiler³⁸⁷. Sırp, bu olaya da karşılık vererek 28 Eylül 1990'da anayasa değişikliği yaparak Kosova'nın özerklik statüsünü ortadan kaldırdılar. Arnavutlar, mücadelelerinden vazgeçmeyerek 28 Eylül 1991 tarihinde bir halkoylamasıyla, Kosova'nın bağımsız olduğunu ilan ettiler ancak bu Yugoslavya'nın yasadışı saydığı, tek yanlı ayrılmaya dayanan ilan hukuken geçerlik kazanmadı. 1991 ile 1997 yılları arasında çok fazla iç çatışmanın yaşanmadığı Kosova'da, 1997 Ekim ayıyla birlikte, üniversite öğrencilerinin Sırp iktidara karşı yaptığı protestolara halk tabanı da destek vermiş, eylemler ulusal çapta bir hal almıştır. 27 Kasım 1997 tarihinde ise Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) kurulmuş, bu hareket, Kosova'nın bağımsızlığı için silahlı mücadeleye başlayacağını bildirmiştir³⁸⁸. UÇK'nin kuruluşunun ardından, Sırp güçleri Kosova'daki baskılarını arttırdılar. 1999 yılında 15 Ocak günü Kosova'nın Reçak köyünde 45 Arnavut'un, Sırp güçleri tarafından katledilmesinden sonra AB, Kosova'daki Arnavutlar ve Sırp arasında anlaşmaya varılmasını sağlamaya çalışmış ancak başarılı olamamıştır. Bu süreçte Sırp, Kosova'daki zulümlerini daha da çoğaltıp yüzbinlerce kişinin yurtlarını terk etmelerine neden oldu.

Artık Sırp'ların yaptığı eylemler insan hakları ile bağdaşmayan bir boyuta ulaştığında, BM Güvenlik Konseyi'nin müdahale konusunda Rusya ve Çin'in vetosu nedeniyle bir karar alamaması karşısında NATO askeri birlikleri 24 Mart 1999'da Yugoslavya'ya karşı askeri bir hareket başlattı³⁸⁹. 78 gün süren hareket, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 Sayılı Kararı³⁹⁰ üzerine sonlandırılmıştır³⁹¹. NATO'nun müdahalesi ile bölgedeki etnik temizlik sona ermiş, UÇK ve Sırp güçleri arasındaki çatışmalar bitmiş ve Haziran ayında Sırp güçleri Kosova'dan ayrılmıştır.

³⁸⁶ Taşdemir&Yürür, Kosova Sorunu, s.143.

³⁸⁷ Hugh Poltan, **Balkanlar, Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler**, çev. Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1993 s.88.

³⁸⁸ Kosova, TDV İslam Ansiklopedisi.

³⁸⁹ İrfan Kaya Ülger, Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi, **Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi**, Kocaeli 2016, S.31. s.40 <https://dergipark.org.tr/pub/kosbed/issue/25688/271100> e.t.:08.12.2022.

³⁹⁰ "Resolution1244(1999)"UN Security Council, <https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244> e.t.:03.12.2022.

³⁹¹ Ülger, s. 49.

BM Güvenlik Konseyi, 1244 Sayılı Kararıyla, geçici bir hükümetin kurulmasına karar vermiştir. Silahlı tüm güçlerin Kosova'dan çekilmesini, güvenliğin Kosova Barış Gücü (The Kosovo Force- KFOR) tarafından sağlanması ve hükümet etme görevinin BM Kosova Misyonu (United Nations Mission of Kosovo- UNMIK) tarafından yerine getirilmesini kabul etmiştir³⁹². UNMIK'in, Sırp-Arnavut sorununun çözümüne kadar Kosova'da özerk bir yapı oluşturmak, demokratik bir yönetim oluşturmak, sınırlar içindeki barışı sağlamak gibi görevleri bulunmaktaydı. Sırp ve Arnavutlar arasındaki çatışmazlık durumu 2004 yılına kadar sürebilmiştir. Çatışmaların yeniden başlaması UNMIK'e olan güvenin sorgulanmasına yol açmıştır. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi tekrardan tarafları bir araya getirerek uzlaşma sağlamaya çalışmıştır. Ancak Arnavutların tam bağımsızlık, Sırp'ların ise yalnızca özerklik statüsü verilmesi istekleri, birbirleriyle bağdaşmadığından görüşmeler tıkanmıştır. Bunun üzerine BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Marti Ahtisari'yi rapor hazırlaması için BM Kosova elçisi olarak yetkilendirmiştir³⁹³. Ahtisari hazırlamış olduğu raporu 26 Mart 2007'de BM Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur³⁹⁴. Ahtisari, sunmuş olduğu Raporda, Kosova'nın Sırp'lara teslim edilemeyeceğini, bağımsızlık-özerklik tartışmalarının sonuçsuz kalacağını ve Kosova için tek yolun bağımsızlık olacağını dile getirmiştir³⁹⁵.

Rapor, Rusya tarafından veto edilmiş ABD, Rusya ile anlaşmaya çalışsa da bir uzlaşmaya varamamıştır. Müzakerelerin bir sonuçsuz kalmasıyla Kosova Meclisi, 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etmiştir³⁹⁶. 18 Şubat'ta ise Sırbistan, BM Güvenlik Konseyi'nin olağanüstü toplantıya çağırması ve bağımsızlığın uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirtmiştir³⁹⁷. BM Güvenlik Konseyi, bu konuda bir karara varamamış, bunun üzerine BM Genel Kurulu, bir Danışma Görüşü sunması için olayı UAD'a taşımıştır.

³⁹²Resolution 1244(1999), annex 2, p.7.

³⁹³İrfan Sönmez, "Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı", İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul 2019, s.158.

³⁹⁴Taşdemir&Özer, s.162.

³⁹⁵Uğur, Samancı, "Uluslararası Adalet Divanının Kosova'nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü". **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. İzmir 2009, C.11. S.2. s. 141 http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/2043/4-saman_ci.pdf?sequence=1&isAllowed=y e.t.: 08.12.2022.

³⁹⁶Seçil Şahin, "Kosova'nın Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi". **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara 2015, S. 3. s.525. https://dergipark.org.tr/tr/pub/a_bd/issue/33844/374783 e.t.:08.12.2022.

³⁹⁷ Samancı, s.144.

UAD, bağımsızlık bildirisinin uluslararası hukuka aykırı olmadığına karar vermiş ancak konuyu yalnızca bu yönden incelemiş, yani tek taraflı ayrılmanın arka planı açısından bir görüş bildirmemiştir. Bu nedenle, kendi kaderini tayin etme hakkına başvurarak tek yanlı ayrılmayla bağımsız bir devlet kurmanın uluslararası hukuk açısından durumu netleşmemiştir³⁹⁸. BM Genel Kurulu, 8 Ekim 2008 tarih ve 63/3 Sayılı Karar³⁹⁹ ile Kosova'nın tek yanlı bağımsızlık ilanını tanımıştır. Böylece Türkiye'nin de aralarında bulunduğu birçok devlet, Kosova'nın bağımsızlığını tanımaya başlamıştır ve günümüzde 117 devlet, Kosova'yı tanımaktadır.

Kosova'nın tek yanlı olarak ayrılması, uluslararası kamuoyunda oldukça tartışılan bir konu olmuştur. Devletlerin ülkesel bütünlüğü ilkesi, uluslararası hukukta oldukça önemli bir pozisyonadır ve bir halkın, kendi kaderini tayin etme hakkını kullanarak bağımsızlığını ilan etmesi, toprak bütünlüğü ve devletlerin egemenliği ilkelerine aykırılık oluşturabilecektir. Bu konuda Rusya, Kosova'da yaşayan Arnavutların kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde ayrılmaya haklarının bulunmadığını ifade etmiştir. Öte yandan Kosova'nın tek yanlı bağımsızlık ilanını tanıyan devletler ise Kosova'da yaşanan insani dram ve insan hakları krizlerine dikkat çekerek Kosova ve Sırbistan'ın tek bir ülke olmasının mümkün olmadığını savunmuşlardır⁴⁰⁰.

Kosova'nın KKTEH'YE başvurarak tek yanlı olarak ayrılması uluslararası hukuk açısından istisnai bir örnektir. Kosova'da yaşayanların %90'ından fazlası Müslüman Arnavutlardır. Bu nedenle İkiz Sözleşmeler Md. 1 "*Bütün halklar kendi kaderini tayin etme hakkına sahiptir.*" hükmü uyarınca uyarınca KKTEH'nin önkoşulunu taşımaktadır. Ancak gerek yukarıda bahsedilen BM Kararlarında gerekse UAD'ın geliştirdiği içtihatlarda KKETH, sömürge yönetimi altında yaşayan halklara verilmiş bir haktır. Bu nedenle Kosova halkı, bu hakkın süjesi olamaz. Ayrıca, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir otonom bir bölgesi olmasına karşın 1974 Anayasası ile bağımsızlık ilan etme yetkisi olmadığından, anayasal bir hakka dayanarak da KKTEH'ye başvuramayacaktır⁴⁰¹.

³⁹⁸Ender Kuzu, "Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova'ya ilişkin Danışma Görüşünün Değerlendirilmesi". **MHB**. S.1-2. 2010. s.21, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhmhob/issue/9398/117743> e.t.:03.12.2022.

³⁹⁹"A/RES/63/3,"UN Security Council Report, <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/kos-a-res63-3.php> e.t.:08.12.2023.

⁴⁰⁰Taşdemir&Özer, s.163.

⁴⁰¹Taşdemir&Özer, s.163.

Yine, Kosova olayında BM dışında bir güç (NATO), BM Antlaşması ve BM Güvenlik Konseyi tarafından kendisine böyle bir yetki verilmemesine rağmen uluslararası müdahalede bulunmuştur. Bu durum ise kuvvet kullanma yasağının ihlal edildiğine dair görüşlerin dile getirilmesine neden olmuştur. Ancak Kosova’da yaşanan ağır insan hakları ihlalleri, yapılan etnik temizlik, göçe zorlama vb. olaylar sonucu NATO’nun yaptığı müdahale, uluslararası açıdan “insani” olarak görülmüş, kuvvet kullanma yasağı ihlali nedeniyle NATO kınanmamış, Sırp güçlerinin saldırılarından kurtulan Kosovalılar bağımsızlıklarını ilan etmiş ve bağımsızlık ilanı, BM üyesi devletleri 92si tarafından tanınmıştır⁴⁰².

⁴⁰²**Global Research**, “Kosovo’s Legitimacy Receives Massive Blow After Another Withdrawal of Recognition”03.03.2020, <https://www.globalresearch.ca/kosovo-legitimacy-receives-massive-blow-another-withdrawal-re-cognition/5705414> e.t.:08.12.2023.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA’NIN KIRIM’I İŞGAL VE İLHAKININ ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde tarihsel açıdan statüsünü anlattığımız ve son olarak 2014 yılında önce tek yanlı olarak bağımsızlığını ilan eden, ardından Rusya’nın müdahalesi ile yapılan referandum sonucu Rusya Federasyonu’na katılan Kırım’ın işgal ve ilhaki, uluslararası hukuk açısından değerlendirilecektir. Değerlendirme, üç ana başlık altında yapılacaktır. Bunlar “*kuvvet kullanma yasağı, kendi kaderini tayin etme hakkı ve uluslararası antlaşmalar* olup aşağıda sırasıyla anlatılacaktır.

4.1.Kuvvet Kullanma Yasağı Kapsamında Değerlendirme

Yukarıda II. Bölümde, devletler arasındaki ilişkilerde savaş ve sonra kuvvet kullanmanın BM Antlaşmasına kadarki dönemde adım adım nasıl sınırlandırıldığı ve BM Antlaşması ile de iki istisnai durum dışında tamamen yasaklandığı anlatılmıştı. Bununla birlikte, devletler, yine de bir yandan kuvvet kullanma yasağının istisnalarından olan meşru müdafaa hakkına sığınarak, diğer yandan da BM’nin diğer amaçlarına ulaşmak için kuvvet kullanabilmektedirler. Bu durum daha çok, yine yukarıda detaylı incelenen meşru müdafaa şartları oluşmadan veya bu hakkın verdiği sınırları aşarak kuvvet kullanılması şeklinde olabileceği gibi, bazen de vatandaşlarını dışarıda korumak veya ağır insan haklarını önlemek amacıyla yapılan çeşitli müdahaleler şeklinde olmaktadır.

Aşağıda Kırım’ın, işgal ve ilhaki uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı kapsamında müdahale yasağı ve meşru müdafaa başlıkları altında incelenecektir.

4.1.1.Müdahale Yasağı Bağlamında Değerlendirme

Müdahale yasağının, temelini BM Antlaşması’ndan aldığını ve bir devletin iç işlerine, o devletin egemenlik haklarını ihlal etmek suretiyle müdahale edilmesini yasaklayan uluslararası hukuk kuralı olduğunu II. Bölümde belirtmiştik. Kırım’da gerçekleştirilen Rus eylemlerinin bu kapsamda olduğu açıktır. Rusya, Ukrayna Krizi’nin Kırım’a sıçramasının ardından oradaki durumu kontrol altına almak amacıyla özel askeri birliklerini Kırım’a göndermiştir. Rusya, Kırım’daki bağımsızlık olaylarına ve referanduma müdahil olmadığını belirtse de sonradan bütün süreçte etkin rol oynadığını anlaşılmıştır⁴⁰³.

⁴⁰³Habertürk, “Putin itiraf etti” 17.04.2014, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/939925-putin-itiraf-etti> e.t.:19.10.2022.

Bu nedenle uluslararası toplum Rusya'nın Kırım'a olan müdahalesi, jus cogens niteliğindeki BM Antlaşması hükümlerine aykırı görmüş ve uluslararası kamuoyunca meşru sayılmamıştır. Ancak Rus yönetimi, Kırım'a yapılan müdahalenin meşru olduğunu savunmuştur. Rusya, Kırım'daki eylemlerinin *insani müdahale ve koruma sorumluluğu* kapsamına girdiğini, mevcut devlet başkanın *çağrısı üzerine müdahale* edildiğini ve Kırım'daki *Rusya Federasyonu yurttaşlarını korumak* amacıyla askeri birliklerin gönderildiğini belirtmiştir. Bu bağlamda aşağıda sırasıyla Rusya'nın müdahalenin meşruluğu iddialarının uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

İnsani Müdahale

Rusya, Kırım'daki olaylara karşı yaptığı müdahalesinin, uluslararası hukuka uygun olduğunu kanıtlamak amacıyla başvurduğu kuvvet kullanımının gerekçesini “insani müdahale” kapsamında açıklamıştır. Özellikle müdahalenin başı ve ilhak projesinin gerçekleştircisi Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin, 18 Mart 2014 tarihinde Rusya Federasyonu Federal Meclisi'nde yaptığı konuşmada “...*Açıkçası, şu anda Ukrayna'da olan her şey, insanların acı çekmesi, bugünü nasıl yaşayacaklarını ve yarın ne olacağını bilmemeleri*⁴⁰⁴ için kalbimiz acıyor. Ve endişemiz anlaşılabilir, çünkü biz sadece yakın komşu değiliz, aslında birçok kez söylediğim gibi tek insanız...” şeklinde ifadelerde bulunmuştur⁴⁰⁵. Yine Rus basınına verdiği bir demeçte “...*Bu bir insani görevdir. Hiç kimseye bir şey dikte etmiyoruz ya da hiç kimseyi boyun eğdirmeye çalışmıyoruz. Ancak insanlarımızın zulüm gördüklerini, yok edildiğini ve aşağılandığını gördüğümüzde de bu duruma göz yumamayız*⁴⁰⁶...”⁴⁰⁷ şeklinde açıklamalar yapmıştır.

Vladimir Putin yapılan müdahalenin “insani” bir müdahale olduğunu iddia etmiştir. Putin'in açıklamalarından anlaşıldığı üzere Kırım'daki Rus kökenli insanların, Ukrayna devletince zulme uğratıldığına, acı çektirildiklerine, dışlandıklarına dikkat çekmiştir. Bu nedenle Kırım'daki olaylara insani açıdan bir müdahalede bulunduğunu ileri sürmüştür. Rusya'nın buradaki tavrı elbette ikircikli olmuştur.

⁴⁰⁴ Yazar tarafından vurgulanmıştır.

⁴⁰⁵“Vladimir Putin'in Konuşması”, **Vikikaynak**, 2014, [Vladimir Putin'in Kırım konuşması \(18 Mart 2014\)](https://tr.vikikaynak.org/wiki/Vladimir_Putin'in_Kırım_konuşması_(18_Mart_2014)) - [Wikikaynak \(wikisource.org\)](https://tr.vikikaynak.org/wiki/Vladimir_Putin'in_Kırım_konuşması_(18_Mart_2014)) e.t.:19.10.2022.

⁴⁰⁶ Yazar tarafından vurgulanmıştır.

⁴⁰⁷**The Washington Post**, Transcript: Putin defends Russian intervention in Ukraine, 2014, https://www.washingtonpost.com/world/transcript-putin-defends-russian-intervention-in-ukraine/2014/03/04/9cadcd1a-a3a9-11e3-a5fa-55f0c77bf39c_story.html e.t.:19.10.2022.

Rusya, uluslararası arenadaki güç çatışmalarının sonucu olarak insani müdahaleden söz etmiş olsa dahi geçmiş yıllarda, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan insanlık dramlarına, insan hakları ihlallerine karşı yapılan müdahalelere olumlu bakmamıştır. Bu tür müdahalelerin destekçisi olmamış hatta bunlara karşı çıkmıştır⁴⁰⁸. Uluslararası ilişkiler açısından “insani müdahale” kurumu çoğu zaman insan hakları ihlalleri ve yaşanan insani dramların önlenmesi veya ortadan kaldırılması için başvurulan bir yöntem olmamıştır.

Bununla birlikte insani müdahale, bazı durumlarda egemen ve emperyalist güçlerin, daha güçsüz ve korumasız durumda olan devletler üzerinde; o devletlere etki etmek, onlar üzerindeki egemenliklerini arttırmak için başvurduğu bir yol olarak da görülmüştür⁴⁰⁹. Rusya da 2008 yılındaki Gürcistan Krizi’nde bu durumun doğruluğunu kanıtlar nitelikte bir müdahalede bulunmuş, Gürcistan’ın iç işlerine ve dış politikasına, askeri güç kullanarak doğrudan doğruya müdahalede bulunmuştur. Yukarıda açıklandığı üzere insani müdahale insan haklarının ağır biçimde ihlal edilmesi durumunda ihlal eden devlete karşı yapılan müdahaledir⁴¹⁰. Uluslararası hukuka uygunluğu üzerinde görüş birliği olmasa da insani müdahaleye başvurulmasının, uluslararası hukuk açısından meşru sayılabilmesi için müdahalenin çok ivedi bir zaman içerisinde ve ölçülü olarak yapılması gerekmektedir.

Öncelikle ortada açık bir biçimde, yoğunluk düzeyi yüksek ve belirli bir ağırlığı olan insan hakları ihlallerinin varlığı olmalıdır. Örneğin Bosna Hersek’te ve Ruanda Cumhuriyetinde yaşanan insan hakları ihlalleri ve gerçekleştirilen toplu katliamlar, uluslararası kamuoyunun dikkatinden kaçmayacak ölçüde olmuştur⁴¹¹. Halbuki Kırım’da yaşanan durum ise büsbütün farklıdır. Öncelikle Kırım’da şiddetli bir iç çatışma yaşanmamıştır. Kiev’de, politik iktidara karşı başlatılan eylem, protesto ve gösteriler Kırım’a sıçramış ve ayrılıkçı gruplar ile Ukrayna yanlısı göstericiler toplu eylemler yapmışlardır.

⁴⁰⁸Euan Murray, “Russia’s Annexation of Crimea and International Law Governing the Use of Force”, **Academia**, https://www.academia.edu/10068890/RUSSIA_S_ANNEXATION_OF_CRIMEA_AND_INT_ERNATIONAL_LAW_GOVERNING_THE_USE_OF_FORCE, s.15 e.t.:19.10.2022.

⁴⁰⁹Jianming Shen, “The Non-Intervention Principle and Humanitarian Interventions Under International Law”. **International Legal Theory**. V. 7, N. 1, 2001, s.10, <https://studylib.net/doc/8433946/international-legal-theory-vol.-vii-n.-1> e.t.:21.10.2022.

⁴¹⁰Türkmen, s.24.

⁴¹¹“Secretary-General Presents His Annual Report To General Assembly SG/SM/7136 GA/9596”, **UN Meetings Coverage and Press Releases**, <https://press.un.org/en/1999/19990920.sgsm7136.html> e.t.: 21.10.2022.

Bu eylem ve mitinglerin birçoğu ölüm ve yaralanmaların yaşanmadığı olaylar olmuştur. Kırım'da yukarıda söz edilen yoğunluk ve ölçüde insan hakları ihlalleri olmamış, olağanüstü zulümler veya can kaybı yaşanmamıştır.

Yönetime karşı başlatılan ve bunlara karşı olarak gerçekleştirilen eylemler hem Ukrayna hem de Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'na göre Ukrayna'ya bağlılığı tartışmasız olan Kırım'ın iç politik alanını ilgilendiren konular üzerine olmuştur. Ayrıca meselenin uluslararası bir sorun olup olmadığının tespiti BM Güvenlik Konseyi'nin görevidir ve Konsey, BM Antlaşması Md. 39 uyarınca bir karar da almamıştır. Sonuç olarak Vladimir Putin'in Rusya Federasyonu'nun müdahalesini haklı çıkarmak amacıyla ileri sürdüğü insani müdahale gerekçesi, uluslararası hukuk açısından meşru ve kabul edilebilir bir nitelikte değildir.

Koruma Sorumluluğu Açısından Değerlendirme

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova Krizi'ne "insani müdahale" gerekçesine dayanarak müdahale edilmesi görüşünü Rusya'nın veto etmesiyle NATO, BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın müdahalede bulunmuş, bu müdahale insani olarak nitelendirilmiş ve uluslararası kamuoyunca hukuka aykırı görülmemiştir. Bu durumun etkisiyle insani müdahalenin kapsam, koşul ve sınırlarının belirlenmesi gerektiği düşünülmüş ve "*koruma sorumluluğu*" ortaya çıkmıştır.

Rusya'nın müdahalesi, koruma sorumluluğu açısından değerlendirildiğinde müdahalenin, uluslararası hukuka uygun olduğu ileri sürülebilecek bir yanının olmadığı görülmektedir. Yukarıda söz edildiği üzere koruma sorumluluğunu üç ana unsuru bulunmaktadır. Bunlar; *önleme*, *tepki* ve *barışın yeniden tesisi* olarak açıklanmıştır. Koruma sorumluluğu kapsamında yapılması gereken ilk şey "önleme" sorumluluğuna dayanarak kuvvet kullanmadan başkaca önlemler alınmasıdır. Uluslararası uyuşmazlıkların bu önlemler sayesinde çözülmesi önceliklidir. Bu önlemler, başka bir devletin egemenlik sahasına girmeyi, bağımsızlığına gölge düşürmeyi, müdahale hakkının kötüye kullanılmasını içermemelidir⁴¹². Ancak Rusya, sorunun çözümüyle ilgili Ukrayna tarafı ile herhangi bir ilişkiye girmemiş doğrudan Kırım'a askeri birlikler göndererek Kırım'ı işgal etmiştir.

⁴¹² Gray, s.627

Diğer taraftan Kırım'daki Rus müdahalesi, “tepki” sorumluluğu bakımından değerlendirildiğinde; bu tepkinin ölçsüz olduğu görölmektedir. Yukarıda özetlendiği gibi tepki sorumluluğu kapsamında askeri, ekonomik, siyasi ve diplomatik reaksiyonlar alınabilir. Rusya, kuvvet kullanmayı gerçekleştirmeden önce çeşitli diplomatik ve siyasi tepkiler vererek askeri müdahale yoluna başvurmuyabilirdi. Ancak Rusya bütün bunları göz ardı ederek doğrudan Kırım'a askeri müdahalede bulunmuştur.

Koruma Sorumluluğu kapsamında müdahalenin hukuka uygun olması için bazı ilkelere riayet edilmesi gerektiğinden yukarıda söz edilmişti. Bunlar; *haklı neden, doğru amaç, son çare, orantınlık, olumlu beklentiler, doğru yetki* olarak ayrılmıştır.

Haklı neden ilkesi açısından değerlendirildiğinde Rusya'nın, Kırım'a yaptığı müdahalenin haklı bir nedenle yapılıp yapılmadığı taraflarca tartışılmıştır ancak Rusya'nın ileri sürdüğu nedenler uluslararası kamuoyunca makul sayılmamıştır. Ukrayna makamlarınca ve uluslararası bir kurum, kuruluş ve örgütçe Ukrayna'nın doğusunda ve özellikle de müdahale ve ilhak edilen Kırım'da ağır insan hakları ihlalleri, ölümler, toplu katliamlar veya soykırım yapıldığı raporlanmamıştır.

Hatta BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği 15 Nisan 2014 tarihli raporunda, Kırım'da Rus kökenli yurttaşlara karşı bir tehlike durumunun söz konusu olmadığı, Kırım'daki insan haklarına ilişkin tehdit ve tehlikelerin Rusya taraftarı milis kuvvetler ve ayrılıkçı topluluklardan ileri geldiği belirtilmiştir⁴¹³. BM Komiserliği, bu raporuyla Kırım'da, Ukrayna hükümetinin ve hükümete bağlı grupların, bölgedeki Rus kökenli insanları tehdit etmediğini açıkça ortaya koymuştur. Ek olarak asıl sorunun Rus ayrılıkçı güçleri ile milis kuvvetlerinden kaynaklandığı ortaya koyulmuştur⁴¹⁴. Bu açıdan Rusya'nın müdahalesinin haklı bir nedene dayandığı söylenemez. Öte yandan *doğru amaç ilkesi* bakımından değerlendirildiğinde Rusya'nın müdahalesinin, insani dramın sonlandırılmasına, kendi yurttaşlarını veya Rus yanlısı Kırım halkını koruma amacına yönelik olmadığı, bilfiil devlet ve kamu binalarını ele geçirmek ve sonucunda Kırım'ı ilhak etmek için yapıldığını anlaşılmaktadır.

⁴¹³“Report on the human rights situation in Ukraine”, UN High Commissioner for Human Rights, 2014, Prf.6-7,<https://reliefweb.int/report/ukraine/report-human-rights-situation-ukraine-15-april-2014> e.t.:16.10.2022.

⁴¹⁴Bkz. Bir üstteki dipnot.

Son çare ilkesi açısından değerlendirildiğinde, Rusya'nın ileri sürdüğü gerekçeler için askeri müdahale yerine diplomatik ve siyasi yollara başvurması mümkündür. Rusya, Asya kıtasındaki en güçlü devletlerden biridir. Tarihsel olarak ve özellikle de SSCB döneminde hem bölgesel hem de küresel anlamda ABD ve Birleşik Krallık ile birlikte oyun kurucu ve politika yapıcı bir konumda olmuştur. Bu durumda, Kırım'daki olaylara başkaca yollarla bir çözüm bulma ihtimali varken doğrudan kuvvet kullanma yoluna başvurması son çare ilkesine aykırı olacaktır. *Orantılılık ilkesi* açısından değerlendirildiğinde Rus birliklerinin bölgedeki sorunları çözmekle uğraşmadığı, eylemleri ölçülü bir biçimde durdurmadığını, doğrudan kamu binalarını, havaalanlarını işgal ettiği, bu yerlere Rus bayrakları astığı görülmüştür.

Rusya'nın müdahalesi, *olumlu beklentiler ilkesi* açısından da hukuka uygun değildir. Müdahalenin iddia edilen yapılış amacıyla, beklenen sonuç arasında uyarlık bulunmamaktadır. *Doğru yetkiyi*, koruma sorumluluğunun en önemli ilkesi saymak mümkündür. Çünkü yine yukarıda söz edildiği üzere kavram, 2001 yılı ICISS Raporu ile uluslararası hukukun bir parçası olmuştur. ICISS Raporu'na göre koruma sorumluluğu kapsamındaki bir müdahale ancak BM kararı ile yapılmalıdır. BM ise BM Antlaşması Md. 24 ile bu yetkiyi BM Güvenlik Konseyi'ne bıraktığından, Güvenlik Konseyi'nin kararı olmaksızın yapılacak müdahale, meşru sayılmayacaktır.

Rusya'nın, Kırım'a olan müdahalesi ne BM Genel Kurulu ne de BM Güvenlik Konseyi'nin kararına dayanmaktadır. Bu nedenle, doğru yetki açısından da müdahalenin uluslararası hukuka uygun bir yanı bulunmamaktadır. Sonuçta, Rusya'nın müdahalesinin, koruma sorumluluğunun tanımı, unsurları ve ilkeleri açısından değerlendirildiğinde uluslararası hukuk tarafından meşru sayılabilecek bir yanının olmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Yabancı Ülkedeki Vatandaşların Korunması

Yurttaşlarını korumak devletlerin asli görevidir. Ancak bir devletin yurttaşları yalnızca kendi ülkesel sınırları içinde yaşamaz. Bu nedenle devletler, başka bir devletin siyasi sınırları içerisinde yaşayıp da insan hakları ihlalleri, tehdit ve tehlikelerle karşı karşıya kalmış olan yurttaşlarına karşı korumacı bir tutum sergileyerek onların çıkarları yönünde diğer devlete müdahale etmeyi kendilerinde hak görürler. Yapılan müdahaleleri ise uluslararası hukuk açısından yerinde ve meşru olarak kabul ederler.

İşte bir devletin; yabancı bir devletin egemenlik alanında yaşanan olaylara, kendi yurttaşları üzerinden müdahale etmesi durumuna “*Yabancı ülkedeki Yurttaşların Korunması Amacıyla Müdahale*” denilebilir BM Antlaşması gereğince “kuvvet kullanıma” kesin olarak yasaklansa da bu neden ileri sürülerek güçlü devletler, diğer devletlere askeri, politik ve ekonomik olarak müdahale etmişlerdir. Geçmişte ABD, “kendi yurttaşlarını koruma” amacıyla birçok devlete karşı kuvvet kullanma yoluna başvurmuştur. 1976 yılında Lübnan, 1983 yılında İran, 1983 Grenada ve 1990’da Liberya’daki müdahalelerinde, yurttaşlarını koruma amacı taşıdıklarını beyan etmiştir⁴¹⁵. Kırım sorunu, yabancı ülkedeki yurttaşların korunması amacıyla müdahale açısından incelendiğinde ise Rusya Devlet Başkanı Putin’in, parlamentodan, müdahalede bulunmak için kuvvet kullanma yetkisi isterken öne sürdüğü gerekçeler önemlidir.

Bu süreçte Ukrayna’daki Rusya yurttaşlarının başta yaşama hakkı olmak üzere diğer haklarının korunması gerektiğini ve Rusya Anayasası gereği kuvvet kullanmanın bu amaçla başvurulmuş bir yol olduğunu ifade etmiştir⁴¹⁶. Putin’in öncülüğüyle birlikte Rusya Federasyonu Federal Meclisi 1 Mart 2014 tarihinde bu amaçla bir karar almıştır. “*Konsey; ...Ukrayna topraklarında yaşayan Rusya Federasyonu vatandaşlarının ve silahlı kuvvetleri mensuplarımızın hayatlarını koruma çıkarları doğrultusunda... Rus silahlı kuvvetlerini kullanmak için Rusya Federasyonu Başkanı'na onay vermeyi kararlaştırdı.*”

417

3 Mart 2014 tarihinde ise Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, BM İnsan Hakları Konseyi toplantısında Rus askeri unsurlarının Kırım bölgesindeki Rusya yurttaşlarını korumak amacıyla bir müdahalede bulunulduğunu belirtmiştir⁴¹⁸. Rusya’nın BM Daimi Temsilcisi Vitaly Churkin de BM Güvenlik Konseyi’nin 7124’üncü toplantısında, “Ukrayna’nın Kırım’da yaptığı askeri eylemlerin bölgedeki Rus kökenli kişiler için tehdit ve tehlike oluşturduğunu” beyan etmiştir⁴¹⁹.

⁴¹⁵Keskin, Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler s.109

⁴¹⁶Vasyl Lazumiskyv, Perversion of a Doctrine: The Protection of Nationals Abroad and Russia's Invasion of Crimea, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Riga Graduate School of Law 2014, s.18.

⁴¹⁷ **Rus Federal Meclisi**, Rus Birliklerinin Ukrayna Topraklarında Kullanılması Hakkında Karar, 2014, <http://council.gov.ru/activity/legislation/decisions/39979/> e.t.:21.10.2022.

⁴¹⁸ **The New York Times**, At U.N., Russia Points to Ultrnationalist Threats in Ukraine, 2018, <http://www.nytimes.com/2014/03/04/world/europe/ukraine-united-nations.html> e.t.:21.10.2022.

⁴¹⁹ **UN Web TV**, Ukraine - Security Council, 7124th meeting, 2014, [Ukraine - Security Council, 7124th meeting | UN Web TV](http://www.un.org/News/Press/docs/2014/1403/140304_SG_Sm_S14012.docx) e.t.:21.10.2022.

Yine BM Güvenlik Konseyi 7125'inci toplantısında; “...Aşırı milliyetçi grupların kışkırtıcı ve sorumsuz eylemlerine karşı Kırım halkı ve Güneydoğu Ukrayna sakinlerinin yaşamlarını ve güvenliklerini korumak maksadıyla yapılan Rus faaliyetleri tamamen uygun ve hukukidir.”⁴²⁰ şeklindeki açıklamalarıyla yapılan müdahalenin uluslararası hukuk açısından meşru sayılacağını savunmuştur.

Yabancı ülkedeki yurttaşların korunması amacıyla yapılan müdahalenin meşruluğu konusunda netlik söz konusu değildir. BM Antlaşması'nda veya BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi kararlarında, bir devletin, kendi yurttaşlarını korumak amacıyla başka bir devlete müdahale etmesinin meşru sayılacağına ve kuvvet kullanma yasağını ihlal etmediğine yönelik bir madde veya hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu hususu yerine getirmek için yapılan müdahalenin kuvvet kullanma yasağını ihlal etmediği dile getirenler vardır.⁴²¹.

Kanımızca, bu yola başvurulması, büyük devletlerin, daha küçük devletlerin sınırları içerisinde yaşayan yurttaşlarının haklarını bahane ederek kuvvet kullanma yasağına ve toprak bütünlüğü ilkelerine aykırı olarak müdahalede bulunmasına yol açacaktır ve bu durum BM Antlaşması ile çelişmektedir.

Çağrı Üzerine Müdahale

Rusya'nın Kırım'a karşı başvurduğu kuvvet kullanmanın, uluslararası hukuka uygun bir durum olduğunu ortaya koymak için ileri sürdüğü kavramlardan bir diğeri “çağrı üzerine müdahaledir”. Çağrı üzerine müdahaleyi, bir devletin ülkesi içerisinde yaşanan iç savaş, isyan, olağanüstü sokak hareketleri gibi iç karışıklık durumlarında meşru iktidarın; bir başka devletten, yaşanan iç karışıklıkları sonlandırılması için yardım çağrısında bulunması olarak söyleyebiliriz⁴²².

Rus hükümeti, müdahalesini Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in çağrısı üzerine yaptığını belirterek müdahalesine meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Vitaly Ivanovich Churkin⁴²³ BM Güvenlik Konseyi toplantısında Viktor Yanukoviç'in 1 Mart 2014 tarihli çağrısını açıklamıştır.

⁴²⁰Bkz. BM Güvenlik Konseyi, “7125th Meeting”, (Ukrayna Daimi Temsilcisinin BM Güvenlik Konseyi Başkanına 27 Şubat 2014 tarihli toplantı çağrısı konulu mektubu, S/PV/7125, 3 Mart 2014).

⁴²¹ Başeren, s. 172.

⁴²² Bkz. s.66.

⁴²³ 1 Mayıs 2006 – 20 Şubat 2017 tarihleri arasındaki Rusya Federasyonu Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi

Yanukoviç “*Bu ülke kaos ve anarşiye saplanmıştır, Batı tarafından yönetilen terör ve şiddetin kışkacına düşmüştür. İnsanlar siyasi düşünceleri ve dilleri yüzünden acı çektirilmektedir... barış ve istikrar ortamını tesis etmek üzere Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasını talep ediyorum.*”⁴²⁴ sözleriyle Ukrayna ve Kırım’daki olayların çözümü için Rus hükümetinden askeri destek istediğini; Kırım Devlet Başkanı Sergiy Aksyonov da Yanukoviç gibi Rus hükümetine müdahale çağrısında bulunduğunu ileri sürmüştür⁴²⁵. Meşru hükümetin çağrısı üzerine yapılan, çağrıda bulunan devletin sınırları içerisinde gerçekleşen olaylara müdahale istemi bir rızanın olduğu gerekçesi ile uluslararası hukuk açısından meşru görülmektedir⁴²⁶. Ancak burada üzerinde durulması gereken konu, çağrı ile müdahalenin meşruiyeti değil yapılan çağrının meşruiyeti konusudur.

Çağrı, Rusya’ya Viktor Yanukoviç tarafından yapılmıştır. Ancak Viktor Yanukoviç meşru mu yoksa meşruiyetten yoksun bir hükümet lideri midir? Yanukoviç, çağrısını 1 Mart 2014 tarihinde yapmıştır. Ancak kendisi Ukrayna Cumhuriyeti Meclisi tarafından, Rusya’ya kaçtığı tarih olan 22 Şubat’ta, görevden alınmıştır⁴²⁷. Bu şekilde Yanukoviç’in devrik ve görevden alınmış bir devlet başkanı olarak yaptığı müdahale çağrısını meşru olarak görmek mümkün değildir. Buna karşılık Rusya’nın iddiası; Yanukoviç’in görevden alınmasının hukuki olmadığı, bu nedenden dolayı Yanukoviç’in resmi ve meşru devlet başkanı olduğu ve onun tarafından yapılan çağrının meşru kabul edilmesi gerektiğidir⁴²⁸.

Ukrayna ve Rusya’nın iddiaları değerlendirildiğinde, müdahalenin meşru sayılmayan bir devlet başkanının çağrısı üzerine yapıldığı görülmektedir. 2013 yılında AB ile yapılması gereken anlaşmanın yapılmaması sonrası yaşanan olaylar, Ukrayna hükümetinin, ülkeyi yönetme erkini ortadan kaldırmıştır. Bunun üzerine Ukrayna Yüksek Meclisi, devlet başkanı Yanukoviç’i görevden almıştır.

⁴²⁴Reuters, “Russia: Yanukovich asked Putin to use force to save Ukraine”, 2014, <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-un/russia-yanukovich-asked-putin-to-use-force-to-save-ukraine-idUSBREA2224720140304> e.t.:28.10.2022.

⁴²⁵BBC News, Ukraine crisis: Crimea leader appeals to Putin for help, 2014 <https://www.bbc.com/news/world-europe-26397323> e.t.:28.10.2022.

⁴²⁶ Taşdemir&Özer, s.52.

⁴²⁷ Bkz. s.33.

⁴²⁸BBC News Türkçe, “Putin: Ukrayna’da yaşananlar darbe”, 2014, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140304_putin_rusya_yeni e.t.:01.11.2022.

Kaçak ve görevden alınmış bir devlet başkanının yaptığı çağrı veya davetin meşruluğu ve yasallığı kabul edilebilir nitelikte değildir. Rusya her ne kadar Ukrayna Anayasası uyarınca, Yanukoviç'in görevden alınmasını hukuksuz bulsa da ülkesini terk etmiş ve görevden alınmış bir kimsenin yaptığı çağrı meşru görülmemektedir.

4.1.2.Meşru Müdafaa Hakkı Bağlamında Değerlendirme

Rusya'nın, Kiev'de ve Kırım'da yaşanan ulusal nitelikteki olaylara karşı kuvvet kullanmaya başvurması meşru müdafaa açısından da değerlendirilebilir. Rusya, yaptığı müdahaleyi birkaç gerekçeye dayandırmıştır. Bunlar; yukarıda açıklanan çağrı üzerine müdahale, insani müdahale ve yabancı ülkedeki yurttaşlarını korumak için müdahaledir. Yine Rusya'nın, yalnızca Kırım ve Ukrayna'daki yurttaşlarını değil, kendi ülkesindeki yurttaşlarını korumak amacıyla da kuvvet kullanmaya başvurduğu düşünülebilir. Olayların büyümesiyle yaşanacak bir sığınmacı akımı Rusya'nın, Ukrayna sınırını ve o bölgelerde yaşayan Rus halkının güvenliğini tehdit altına alabilecektir. Kitlesel insan akımı ve onun yarattığı kargaşa ve kaos ortamı, Rusya'nın batı sınırının yönetimini zorlaştırarak, istikrarsızlık ve birçok toplumsal soruna yol açacaktır. Tüm bu nedenlerle Rusya'nın kuvvet kullanımının, meşru müdafaa kurumu bakımından değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Meşru müdafaaı gerçekleştirmiş veya gerçekleşmesi an meselesi olan ve başka bir biçimde kurtulma olanağı bulunmayan, haksız bir saldırının; saldırıya uğrayan devlet tarafından çeşitli yöntem ve araçlarla sonlandırılması, saldırının bertaraf edilmesi biçiminde yukarıda tanımlamıştık⁴²⁹. BM Antlaşması Md. 51 hükmünde yer alan bu kavram, silahlı bir saldırının varlığı koşulunu aramaktadır. Zaten BM Güvenlik Konseyi uygulamaları da bu yöndedir.

UAD'ın başta Nikaragua kararı olmak üzere verdiği diğer yargısal kararlar da meşru müdafaa hakkına başvurmanın ön koşulunun "silahlı saldırı" olduğunu vurgulamıştır⁴³⁰. Ukrayna'nın, silahlı kuvvetler aracılığıyla doğrudan veya dolaylı olarak Rusya Federasyonu'na karşı silahlı saldırı veya saldırı eylemi söz konusu değildir. Bu nedenle bireysel meşru müdafaa kurumu açısından değerlendirildiğinde Rusya'nın kuvvet kullanması uluslararası hukuk açısından yasal ve makul kabul edilemeyecektir.

⁴²⁹Bilsel, s.304.

⁴³⁰Bkz. UAD'ın Nikaragua kararı.

Rus müdahalesinin, önleyici meşru müdafaa açısından değerlendirilmesi durumunda da farklı bir sonuç ortaya çıkmayacaktır. Yukarıda da tanımı yapıldığı üzere önleyici meşru müdafaa, meşru müdafaa hakkının çok geniş bir şekilde yorumlanması üzerine ortaya çıkmıştır.

Önleyici meşru müdafaa, meşru müdafaa hakkına başvurma hakkı olduğunu iddia eden devlet; henüz ortada gerçekleşmiş bir tehdit ve tehlike durumu oluşmadan karşı harekete geçerek silahlı bir saldırıda bulunur. Ancak bu eylem, BM Genel Kurulu veya Güvenlik Konseyi tarafından kuvvet kullanımının makul ve geçerli sayıldığı bir durum olarak görülmemektedir. Meşru müdafaa hakkı bu denli geniş bir biçimde yorumlanmamalıdır. Her ne kadar uluslararası hukuka aykırı olsa da Rusya'nın, Kırım'a olan müdahalesi, önleyici meşru müdafaa kapsamında değerlendirildiğinde de hukuka uygun sayılmayacaktır. Şöyle ki Ukrayna'dan gelecek öngörülebilir ve gerçekleşme ihtimali yüksek bir saldırı yoktur. Ukrayna ve Kırım'da yaşanan olaylar yalnızca o bölgeyle sınırlı kalmıştır ve uluslararası nitelik taşımamaktadır.

4.2. Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkı Kapsamında Değerlendirme

Rusya'nın, Kırım'a müdahalesinin ardından, Kırım Meclisi tarafından önceden 25 Mayıs olarak kararlaştırılan referandum tarihi, 16 Mart'a çekilmiş ve Kırım halkı, KKTEH'ye başvurarak Ukrayna'dan ayrılma kararı almıştır. Bir gün sonra Kırım'ın bağımsızlığı tanınmış ve 18 Mart 2014 tarihinde Rusya, Kırım'ı kendi topraklarına kattığını ilan etmiştir.

Referandum ile tek yanlı olarak Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya bağlanan Kırım yönetimi verdikleri kararların, KKTEH'ye uygunluğuna dair bazı argümanlar ileri sürmüşlerdir. Bu argümanlardan ilki, Rusya'ya kaçan Yanukoviç'in Ukrayna Verkhovna Rada'sı tarafından görevden alınması ve yeni hükümet kurulmasının Ukrayna Anayasası'na aykırı olması iddiasıdır. Ayrılık yanlısı Kırımlılara göre yeni hükümet meşru değildir. Meşru olmayan hükümete karşı tavır almanın Ukrayna Anayasasına aykırı olmadığı savunulmuştur.

İkinci argüman Kırım halkının büyük çoğunluğu Rus kökenli olmasıdır ve gerek coğrafi gerekse kültürel olarak ayrılmaz bağlarının olduğu Rusya'ya katılma isteği temel insan haklarının sağlanabilmesi için olmazsa olmaz olduğudur. Çünkü Ukrayna, bağımsız olduğu 1991 yılından itibaren; ulusal bir kimlik yaratmak amacıyla bölgedeki Rus kökenlilere karşı ayrımcılık yapmaktadır.

Ukrayna'nın dengesiz iç ve dış politikaları ve 2014 yılı Şubat ayında alınan kararla Azınlık Dilleri Yasası'nın kaldırılıp Rusçanın resmi dil statüsünde ellerinden alınmasıyla Kırım halkı, ayrılma isteklerinin olağan kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur⁴³¹. Kırım bu argümanlara dayanarak KKTEH'yi kullanmak amacıyla bir referandum yaptığını ve böylece referanduma katılan Kırım halkının %97 gibi ezici çoğunluğunun Rusya'ya katılmayı kabul ettiğini belirtmektedir. Aşağıda bu referandumun geçerliliği ve ilhakin uluslararası hukuk bağlamında meşruiyeti değerlendirilecektir.

4.2.1.Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Süjesi Bağlamında Kırım Halkı

Yukarıda üçüncü Bölümde KKTEH'yi, sömürge altındaki halkların bağımsız bir devlet kurmak dâhil kendi yönetim biçimini serbestçe belirlemesi hakkı olarak tanımlanmıştı. Bu çerçevede, dışsal ve içsel KKTEH olarak ayrılan bu hakkın, içsel KKTEH bağlamında, söz konusu "halkın", kendi yönetim biçimini belirlemesi ve yönetime katılmasını sağlayan, dışsal KKTEH bağlamında ise, bağımsız bir devlet olarak uluslararası toplumda yer almasını sağlayan bir hak olduğu belirtilmişti. Buna göre, dışsal KKTEH'nı kullanacak olan sadece sömürge altında yaşayan halklardır. Buna karşın, sömürge altında olmayıp da bir devlet içinde çoğunluktan farklı gruptaki azınlıkların bu durumu gerekçe gösterip, dışsal KKTEH'nı kullanarak bağımsız devlet kurma taleplerinin hukuki zemini bulunmamaktadır. Bununla birlikte, doktrinde, içinde buldukları devletin yönetimine katılmayan, ötekileştirilen ve temel insan haklarından yoksun bırakılan bu tür azınlıkların dışsal KKTEH'na dayanarak bağımsız bir devlet kurma haklarının olduğunu ileri süren görüşler bulunmaktadır. Ancak bu henüz bir hukuk kuralı haline gelmemiştir.

Buna göre Kırım halkının durumu değerlendirildiğinde; Kırım halkı ne sömürge altında yaşayan bir halktır ne de azınlık statüsünde yönetimden dışlanan, insan hakları ihlal edilen bir halktır. Tam tersine Ukrayna'ya bağlı geniş idari ve hukuki özerkliği olan bir topluluktur. Bu bakımdan KKTEH'na başvurmasının hukuki zemini bulunmamaktadır.

⁴³¹ Ceren Gürseler, "Kırım'ın Self-Determinasyonu Nasıl Yorumlanabilir?", **Karadeniz Araştırmaları**, S. 43, 2014 s.93. http://www.karamdergisi.com/Makaleler/1007479722_7-%20Ceren%20G%c3%bc%20rseleler.pdf e.t.:02.11.2022.

4.2.2.Referandumun Bağlayıcılığı Sorunu

Yapılan referandumla Kırım halkı, %95'in üzerinde bir oyla, Ukrayna'dan ayrılmayı seçmiştir. Ancak söz konusu referandumun bağlayıcılığı tartışma konusu olmaktadır. İlk olarak referandum, oldubittiye getirilmiştir. Mayıs ayında yapılması kararlaştırılan halk oylaması önce 30 ardından 16 Mart'a çekilmiştir. Böylece halkın, referanduma ilişkin görüşlerinin olgunlaşması engellenmiştir.

Bu durum ise halkın, evet veya hayır oylarını düşünmeden verdiğini düşündürmektedir. Referandum sürecinin, birden fazla değişiklikle ve çok kısa bir zaman içerisinde yapılması, Kırım halkının takdirinden çok Rusya'nın Kırım üzerindeki emellerini gerçekleştirme planlarından kaynaklanmaktadır. Oldubitti durumunun yanı sıra referandumda sorulan sorular, basit ve anlaşılır nitelikte değildir. Referandum, Kırım halkının kendi kaderini tayin etme hakkını özgürce kullanmasından çok Rusya'ya katılması amacı gütmüştür. Yani yapılış amacı Kırım halkının daha geniş özerklik veya bağımsızlık elde etmesi değil tümüyle Rusya'nın bir parçası olması amacıyla kurgulanmıştır.

İkinci olarak referandum, fiili bir işgal sırasında, silahların gölgesi altında yapılmıştır. Rus birliklerinin ve onlara destek çıkan yerel milis güçlerin resmi binaları, kamu binalarını ve önemli tesisleri ele geçirmesi nedeniyle halk oylamasının özgür bir ortamda yapılmadığı açıktır⁴³². Kırım'da yaşayan ve tümü Rus kökenli olmayan halkın yüzde 95'inin ayrılma yönünde oy kullanması da bu durumun net bir göstergesidir.

Üçüncü bir durum ise Kırım Türklerinin boykotudur. Kırımlı Türkler, yüzyıllardır bölgenin ana unsurudur ve referanduma katılmayı reddetmişlerdir. Kırım Türklerinin bu tavrının önemsenmeyip halk oylaması kararının uygulanması, referandumun geçerliliğini etkilemektedir⁴³³. Referandumun geçersizliği açısından üzerinde durulması gereken bir başka husus ise uluslararası denetimdir. Kırım'daki referandum Rus güçlerinin hakimiyeti altında, hiçbir uluslararası kurum ve kuruluşun gözetimi olmaksızın yapılmıştır.

⁴³² Taşdemir&Özer, s.55.

⁴³³ Taşdemir&Özer, s.55.

BM'den hiçbir temsilci, halk oylamasının özgür ve demokratik bir ortamda yapılıp yapılmadığını gözlemleyememiştir. BM'nin referandumların açık, şeffaf ve demokratik bir ortamda yapılıp yapılmadığının denetlenememesi, oy kullananların iradelerini özgür bir şekilde yansıtamadığını düşündürmektedir. Örneğin Doğu Timor'da yaşananların ardından yapılan halk oylamasında BM, temsilcileri aracılığıyla seçimleri gözlemlemiş; referandumun geçerliliğine ilişkin bir tartışma çıkmamıştır⁴³⁴. Tartışmalı referandum Ukrayna Cumhuriyeti ve BM tarafından geçerli kabul edilmemiştir. BM Genel Kurulu, 27 Mart 2014 tarihinde, 16 Mart'ta yapılan referandumun uluslararası hukuka, BM Antlaşması'na ve Ukrayna Anayasası'na aykırı olduğunu ve Rusya Federasyonu tarafından yapılan yasa dışı ilhakın tanınmayacağını bildirmiştir⁴³⁵.

Sonuçta hem kendi anayasası hem de bağlı bulunduğu devletin anayasasındaki hükümlere bakıldığında Kırım'ın, uluslararası bir konuda bir referandum yapması mümkün değildir. Kırım'ın tek yanlı olarak Ukrayna'dan ayrılması, Ukrayna Anayasası'nda yapılacak bir değişiklik mümkün olabilir. Ayrıca ayrılma kararı yalnızca Kırım'da yaşayanlar tarafından değil bütün Ukrayna halkı tarafından alınabilir. Bununla birlikte, referandumun tarihlerinde yapılan değişiklikler, asli azınlığa söz hakkı tanınmaması, oylamanın silahların gölgesinde, baskı altında ve herhangi bir uluslararası denetime tabi olmaksızın yapılması gibi nedenlerle halk oylaması hem Kırım Anayasası hem Ukrayna Cumhuriyeti hukuku hem de uluslararası hukuk açısından geçerli olarak kabul edilemeyecektir.

4.2.3.Kırım'ın, Kosova Olayı ile Karşılaştırması

İlhakın ardından Putin, bu konuya ilişkin bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Batılı devletlerin ikircikli tutumuna değinerek Kosova'da yapılan uluslararası müdahale sonrasında bölge halkının kendi kaderini tayin etme hakkına başvurarak tek taraflı ayrılma yoluna gittiğini ve bunun Avrupalı devletlerce uluslararası hukuk açısından makul görüldüğünü beyan ederek Kırım'daki durumun da aynısı olduğunu ve makul sayılması gerektiğini belirtmiştir⁴³⁶. Bu nedenle çalışmamız açısından çok önemli olan ve yukarıda da değinilen Kosova Olayının Kırım ile karşılaştırılması yerinde olacaktır.

⁴³⁴The Guardian, "UN pressure gives East Timor vote on independence", 13.03.1999, <https://www.theguardian.com/world/1999/mar/13/indonesia.easttimor> e.t.:09.11.2022.

⁴³⁵"Library Of Congress", **United Nations: Resolution Declares Crimea Referendum Invalid** [https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2014-04-02/united-nations-resolution-declares-crimea-referendum-invalid/#:~:text=\(Apr.,11%20against%2C%20with%2058%20abstentions](https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2014-04-02/united-nations-resolution-declares-crimea-referendum-invalid/#:~:text=(Apr.,11%20against%2C%20with%2058%20abstentions). e.t.: 09.11.2022.

⁴³⁶"Vladimir Putin, Address by President of the Russian Federation", **Official Internet Resources of the President of Russia**,18.03.2014, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603>, e.t.: 12.11.2022.

Kosova'daki süreç ile Kırım'da yaşananlar karşılaştırıldığında olayların birbirine emsal oluşturacak nitelikte olmadığı görülmektedir. Şöyle ki; öncelikle Kosova'da kitlesel bir kıyım söz konusudur. Kosova halkının çoğunluğu, Arnavut ve Müslüman olduklarından dolayı etnik bir temizliğe maruz bırakılmıştır. Ayrıca yüzbinlerce kişi yurtlarından göç etmek zorunda bırakılmıştır ve ağır insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Kırım'da ise böyle bir durum söz konusu değildir. Zaten Rusya, gerek kendi ordusunun bünyesindeki özel birlikler ile gerekse Kırım'daki milis güçleriyle bölgenin kontrolünü, doğrudan ve bir direniş ile karşılaşmadan ele geçirmiştir. Fiili durum ve yaşananlar arasında oldukça büyük fark vardır. Öte yandan; yukarıda da söz ettiğimiz üzere UAD'ın Kosova'ya ilişkin Danışma Görüşü'nde, "*bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka aykırı olmadığı karara bağlanmıştır*". UAD'ın kararı, yalnızca bildiri ile ilgilidir. Zaten, kapsayıcı şekilde incelenmeyen olayda Kosova'nın tek yanlı ayrılmasının uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi yapılmamıştır. Hatta bu yüzden eleştirilen UAD'ın bu kararı, Kosova'nın Yugoslavya'dan tek yanlı ayrılmasının meşru olduğuna ilişkin bir ifadeye yer vermemiştir.

Kosova'daki durum, ağır insan hakları ihlallerine maruz bırakılan Kosovalıların, NATO'nun müdahalesi sonrasında KKTEH'ye başvurarak bağımsızlık ilan etmeleridir. Kosova halkı, sistematik olarak etnik ve dini ayrımcılığa uğramış, Müslüman oldukları için öldürülmüş veya yurtlarından edilmişlerdir. Buna karşın Kırım'da Rusya, her ne denli Kırimli Rusların ayrımcılığa maruz kaldığını dile getirirse de buna ilişkin somut bir durum söz konusu değildir. Zaten Avrupalı devletleri ikirciklikle suçlayan ve Kırım için Kosova'yı emsal gösteren Putin, NATO'nun müdahalesini uluslararası hukuka aykırı saymış, Kosova'nın tek yanlı olarak ayrılmasını meşru bulmadığını ifade etmiştir⁴³⁷. Böyle bir durumda Rusya, kendisinin reddettiği ve uluslararası hukuka aykırı bulduğu bir olayı, Kırım'ın işgal ve ilhakını meşrulaştırmak amacıyla ileri sürmesi, kendisinin ikircikli tutumunu ortaya koymaktadır. Sonuçta, Kosova'nın bağımsızlık ilanı ve tek yanlı olarak ayrılması kendine özgü bir durumdur ve Kırım sorununun uluslararası hukuk açısından emsal alabileceği bir noktada değildir. Yukarıda değinildiği üzere Ukrayna Anayasası'na göre Kırım, Ukrayna Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir Cumhuriyettir⁴³⁸.

⁴³⁷ **The Guardian**, "Kosovo breakaway illegal, says Putin", 15.02.2008, <http://www.theguardian.com/world/2008/feb/15/russia.kosovo> e.t.:12.11.2022.

⁴³⁸ Ukrayna Anayasası Md. 1.

İç siyasi konularda tek başına karar alabilen ancak uluslararası konularda bu yetkilere sahip olmayan bir statüdedir. Bu durum Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'nda da belirtmiştir. Kırım'ı ilgilendiren her uluslararası mesele, Ukrayna Verkhovna Rada'sının yetki alanındadır ve ancak bu meclisin verdiği kararlar uluslararası açıdan bağlayıcı olacaktır. Bununla birlikte Ukrayna, halk oylamasının zaten geçersiz olduğunu; Rus birliklerince önemli yerlerin işgal edildiğini, resmi kurumlara girilerek baskı kurulduğunu belirtip; silahların gölgesinde yapılan referandumun geçersizliğini ve ilhakın hukuk dışılığını savunmuştur⁴³⁹. Sonuçta, KKTEH kapsamında değerlendirildiğinde Kırım'ın tek yanlı olarak bağımsızlığını ilan edip özerk bir cumhuriyet olarak bağlı bulunduğu Ukrayna'dan ayrılması uluslararası hukuka aykırılık oluşturmaktadır ve meşru sayılabilecek nitelikte değildir.

4.3.Uluslararası Antlaşmalar Kapsamında Değerlendirme

Kırım'ın, Rusya tarafından ilhakının uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi noktasında, değinilmesi gereken bir diğer husus da tarafların yapmış olduğu ikili ve çok taraflı anlaşmalardır. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün ve siyasi egemenliğinin korunmasına ilişkin bu anlaşmalar, 1975 tarihli *Helsinki Nihai Senedi* 1994 tarihli *Budapeşte Memorandumu* ve 1997 tarihli *Ukrayna ve Rusya Federasyonu Dostluk, İşbirliği Ve Ortaklık Anlaşması* olarak aşağıda anlatılacak ve anlaşmalar uyarınca Kırım'ın işgal ve ilhakının uluslararası hukuktaki durumu incelenecektir.

4.3.1. Helsinki Nihai Senedi (1975)

Helsinki Nihai Senedi; Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı neticesinde ortaya çıkmış uluslararası hukuk belgesidir⁴⁴⁰. Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de başlayan ve 3 Temmuz 1973 tarihine kadar burada devam eden Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, 18 Eylül 1973'ten, 21 Temmuz 1975 tarihine kadarsa İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılmıştır. Birçok Avrupalı devlet ile birlikte SSCB, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Yugoslavya da konferansa katılım göstermişlerdir. Aslında bu senet bir anlaşma hükmünde değildir.

⁴³⁹ **Dünya**, "İlhakı Kabul Etmeyiz" <https://www.dunya.com/dunya/039ihlaki-kabul-etmeyiz039-haberi-241282> e.t.:28.11.2022.

⁴⁴⁰ Uçarol, s.15.

BM Antlaşması Md. 102 “İşbu maddenin 1. fıkrası hükümleri uyarınca kütüğe işlenmemiş bir uluslararası sözleşme ya da anlaşmanın taraflarından herhangi biri, söz konusu sözleşme ya da anlaşmayı Birleşmiş Milletler’in bir organında ileri süremez.” hükmü ve Nihai Senedin sondan 3. paragrafı gereğince, Senet; BM ilgili birimince kaydedilmemiş olup BM düzeyinde bağlayıcı bir uluslararası belge olarak sayılmamaktadır⁴⁴¹. Konferansa katılan Devletler, “Katılımcı Devletler Arasındaki İlişkilere Yönelik İlkeler İlişkin Bildiri’de” barışı, güvenliği ve iş birliğini sağlamayı amaçladıklarını onaylamışlardır⁴⁴². Bu devletler, birbirlerinin bağımsızlıklarına, eşit egemenliklerine, sınırlarına saygı duymayı taahhüt etmişlerdir⁴⁴³. Senedin, “Tehditten veya güç kullanmaktan kaçınma” başlıklı bölümündeki hükümlere göre, katılımcı Devletler tehdit oluşturan, güç kullanımı kapsamına giren doğrudan veya dolaylı eylemlerden kaçınacaktır ve bu tür bir tehdit veya güç kullanımı, uyuşmazlıkların çözüm aracı olarak kullanmayacaktır⁴⁴⁴. Yine Nihai Senede göre; imzalayan devletler, sınırların çiğnenemezliği ilkesi uyarınca, sınırlara saldırı eylemlerinde bulunmayacaklar ve bir başka Devletin iç ve dış işlerine doğrudan ya da dolaylı, olarak müdahale etmeyeceklerdir⁴⁴⁵. Ek olarak Senette; kendi çıkarları için bir başka devletin egemenliğini askeri olarak etkilemek için askeri yolla bir baskı ve zorlamadan kaçınılacağı belirtilmiştir. Helsinki Nihai Senedi incelendiğinde Rusya’nın, senet hükümlerinden birçoğunu ihlal ettiği anlaşılabacaktır. AGİT’in, Rusya’nın, yaptığı müdahalenin ardından hazırladığı rapora göre Rusya’nın Kırım’a olan müdahalesinin, Helsinki Nihai Senedi dolayısıyla Ukrayna’ya olan birçok yükümlüğü ihlal ettiğini belirtilmiştir⁴⁴⁶. Helsinki Nihai Senedi hükümlerine göre Rusya’nın Kırım’a olan müdahalesi, uluslararası toplumca kabul görmemiştir. Uluslararası hukukun evrensel ilkelerinin yer aldığı bu Senet’te, Rusya’nın kendisine yükletilen sorumlulukların hiçbirini yerine getirmediği gibi vermiş olduğu taahhütlerini hiçe saymıştır ve yapılan müdahale bu Senet açısından da meşruiyetini yitirmiş durumdadır.

⁴⁴¹“Helsinki Final Act 1975”, **Conference On Security And Co-Operation In Europe**, s.59, <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true> e.t.:28.11.2022.

⁴⁴² Helsinki Final Act, s.3

⁴⁴³ Helsinki Final Act, s.3

⁴⁴⁴ Helsinki Final Act. II. Refraining from the threat or use of force

⁴⁴⁵ Helsinki Final Act VI. Non-intervention in internal affairs

⁴⁴⁶“Resolution On The Continuation Of Clear, Gross And Uncorrected Violations Of Osce Commitments And International Norms By The Russian Federation **OSCEPA**,” 2015, <http://old.oscepa.org/meetings/annual-sessions/2015-helsinki-annual-session/2015-helsinki-final-declaration/2282-07>, e.t.:29.11.2022.

4.3.2. Budapeşte Memorandumu (1994)

Budapeşte Memorandumu⁴⁴⁷ Ukrayna, Rusya Federasyonu, Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda ile ABD arasında 05.12.1994 tarihinde, Macaristan Budapeşte’de imzalanmış bir uluslararası belgedir⁴⁴⁸.

Ukrayna’nın, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşmasına katılımı, Budapeşte Memorandumu ile olmuştur. Ukrayna bu bildiriyle bağlantılı güvenlik teminatlarına dair muhtıra ile Antlaşmaya katılım sağlamıştır. Rusya, başvurduğu kuvvet kullanımını, Ukrayna üzerinde bir garantörlük sıfatı olduğu iddiasıyla da uluslararası açıdan meşru saymaktadır ve müdahalesini Budapeşte Memorandumu’na dayandırmaktadır⁴⁴⁹. Rusya, bu Memorandum uyarınca; Kırım’a müdahalede bulunmayı kendinde hak görmüştür. Ancak bu memorandum açıkça Ukrayna’ya karşı bir Rusya’nın müdahalesini yasaklamıştır.

Memorandum’un 1. paragrafına göre; *“Taraflar Ukrayna’nın bağımsızlığına, egemenliği ve sınırlarına saygı gösterirler.”* hükmüyle taraf devletlerden biri olan Rusya, Ukrayna’nın bağımsız bir devlet olduğunu kabul etmeyi ve egemenlik hakları ile belirlenmiş hudutlarına riayet edip saygı göstermeyi taahhüt etmiştir. Yine Memorandum’un 2. Paragrafı *“Rusya Federasyonu, ...Ukrayna’nın toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet tehdidinden veya güç kullanmaktan kaçınma yükümlülüklerini ve silahlarından hiçbirinin Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca meşru müdafaa dışında veya başka bir şekilde Ukrayna’ya karşı kullanılamaz.”* hükmünü amirdir. Rusya, imzaladığı bu memorandum ile birlikte Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü herhangi bir biçimde ihlal etmeyeceğini, Ukrayna’nın siyasal egemenliğine müdahalede bulunmayacağını uluslararası arenada beyan ve kabul etmiştir. Tüm bu nedenlerle, Rusya’nın, Kırım’a müdahalede bulunması garantörlük hakkı kapsamında olmayıp bu uluslararası anlaşmaya aykırılık teşkil etmektedir.

⁴⁴⁷Memorandum on security assurances in connection with Ukraine’s accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons

⁴⁴⁸“Memorandum on security assurances in connection with Ukraine’s accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons”(Budapest Memorandum) UN, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/v3007.pdf> e.t.:01.12.2022.

⁴⁴⁹ M. Seyfettin Erol, Ukrayna-Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci, **Karadeniz Araştırmaları**, 2014, C.41., S. 41, s.3, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/karadearas/issue/10055/123938> e.t.:29.11.2022.

4.3.3. Ukrayna ve Rusya Federasyonu Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması

SSCB'nin hukuksal olarak varlığını yitirmesiyle birlikte bağımsızlığını kazanan Ukrayna ile SSCB'nin ardılı konumundaki Rusya, dış politika anlamında yakınlıklarını korumak amacıyla ortaklık ve iş birliği yapmak konusunda mutabık kalmışlardır. Bu nedenle Ukrayna Anayasası'nın kabul edilmesinden sonra Ukrayna'nın başkenti Kiev'de 31 Mayıs 1997 tarihinde, Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in imzalarıyla, Ukrayna ve Rusya Federasyonu Dostluk, İşbirliği Ve Ortaklık Anlaşması (Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership of Ukraine and the Russian Federation) hayata geçirilmiştir⁴⁵⁰. Bu anlaşma, iki devletin tarihsel açıdan yakınlığı ve bağları gözeticilerle yapılmıştır.

Anlaşma Md. 2'ye göre, taraflar, BM Antlaşması'na uygun hareket edeceklerini ve Helsinki Nihai Senedi'ne riayet ederek birbirlerinin toprak bütünlüklerine ve sınırlarına saygı göstereceklerini beyan etmişlerdir. Aynı Antlaşma Md. 3'göre taraflar, birbirleriyle ilişkilerini belirli ilkelere dayandıracaklardır. Bunlar özetle; güç kullanmama veya güç kullanma tehdidi baskı, işlerine karışmama gibi ilkelerdir. Maddeden anlaşılacağı üzere taraflar birbirlerinin eşit egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve sınırlarına saygı duymakla birlikte güç kullanmaktan ve güç kullanma tehdidine başvurmaktan karşılıklı olarak vazgeçmişlerdir⁴⁵¹.

Rusya, bu anlaşma hükümlerine, 2014'teki krizden önce de aykırı eylemlerde bulunmuştur⁴⁵². Ancak Kırım'daki müdahale, durumu başka bir boyuta taşımıştır. Rusya'nın, Kırım'ın ilhakı öncesi Kırım ve çevresindeki eylemleri, bölgedeki silahlı güçlere destek sağlaması, kendi askeri birliklerini Kırım'a sevk ederek, yönetim binalarına ve kamusal alanlara el koyması, söz konusu anlaşmanın birçok hükmünü ihlal etmesi anlamına gelmektedir. Sonuçta Rusya'nın, iç krizi bahane ederek Ukrayna'ya bağlı Kırım topraklarına girmesi ve bölgeyi işgal etmesi, ardından Rus kökenli Kırımlılara referandum yaptırarak onları Ukrayna'dan ayırması; kuvvet kullanmama, iç işlerine müdahale etmeme, sınırlara ve siyasal egemenliği saygı kavramları açısından yukarıda anlatılan anlaşmalar yönünden hukuka aykırı sayılacaktır.

⁴⁵⁰Ukrayna Ve Rusya Federasyonu Dostluk, İşbirliği Ve Ortaklık Anlaşması, <https://tr.eaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002803e6fae&clang=en> e.t:01.12.2022.

⁴⁵¹ Mustafa Çakır& Alisher Bakhrinov, "Kırım'ın İlhakı ve Uluslararası Hukuk" Adem Özer& Fatma Taşdemir (Ed.) **Stepler, Dinyeper ve Barut Rusya-Ukrayna Savaşının Uluslararası Hukuk Vehçesi**, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s.133.

⁴⁵²Örn: Tuzla Krizi, Gaz Krizi.

SONUÇ

Soğuk Savaş dönemi sonunda dağılan SSCB'nin ardılı Rusya, başlangıçta belirlenen ülke sınırları içinde çöken ekonomisini toparlamaya ve siyasi bütünlüğünü güçlendirmeye odaklanmıştır. Bununla birlikte 7 Mayıs 2000 tarihinde Putin'in iktidara gelmesinden sonra özellikle yeraltı kaynaklarına bağlı gelirler ile topladığı ekonomik gücüne dayanarak Rusya "Yakın Çevre Doktrini"ni hayata geçirme hedefine yönelik dış politika izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede dağılan SSCB alandaki nüfuzunu paylaşmama konusundaki kararlılığını sürdürceğini dile getiren Putin'in, SSCB'nin dağılmasını da Bolşeviklere bağlayarak Çarlık Rusya hayali içinde olduğu ve bu yönde de politikalar izlediği görülmektedir. İşte Rusya'nın genelde Ukrayna ve özelde de Kırım politikasına bu pencereye bakmak doğru olacaktır.

Ukrayna'nın başkenti Kiev'de başlayan siyasi krizin Kırım'a sıçraması sonucu Kırım'da halk, Ukrayna yanlıları ve Rusya yanlıları olarak ikiye ayrılmıştır. Ukraynalılar ve Tatarlar, Kırım'ın bir Ukrayna toprağı olarak kalmasını isterken, Rus kökenli insanlar geleceklerini Rusya ile birlikte görmektedirler. Bu durum Kırım Meclisi'nde de kendisini göstermiştir. Çoğunluğu Rus parlamenterlerden oluşan Kırım Meclisi, kriz devam ederken önce tek yanlı olarak bağımsızlığını ilan etmiş, ardından Kırım'ın Rusya'ya bağlanması amacıyla bir referandum kararı almıştır.

Rusya, Kırım Meclisi'nin bağımsızlık ilanından sonra 27-28 Şubat 2014'te özel birlikleri ve bölgedeki Rus yanlısı milis güçlerin desteğı ile Kırım'ın başkenti Akmescit'teki kamu kurum ve kuruluşlarına ait binaları ele geçirerek Kırım'ı işgal etmiştir. Rusya, tek kurşun sıkmadan başkentteki stratejik yerlere hâkim olmuş, şehrin kontrolünü ele geçirmiştir. Rusya'nın, bölgedeki etkin kontrolü ile birlikte daha Mayıs ayında yapılması planlanan referandum iki kez önceki bir tarihe çekilmiştir. 16 Mart 2014'te yapılan referandum sonucu Kırım, tek yanlı olarak Ukrayna'dan ayrılmıştır. İki gün sonra 18 Mart 2014 tarihinde ise Rusya, Kırım'ı kendi topraklarına kattığını ilan etmiştir. Sonuçta Ukrayna'ya bağlı özerk bir Cumhuriyet olan Kırım, Rusya tarafından önce işgal, ardından ilhak edilmiştir.

Halbuki devletler arasındaki sorunların çözümünde öteden beri bir yöntem olarak kullanılan ve insanlığa çok acılar yaşatmış "savaş ve kuvvet kullanma" BM Antlaşmasıyla, "meşru müdafaa" ve "BM Kararıyla kuvvet kullanma" dışında yasaklanmıştır.

Günümüzde bu iki istisna dışında kuvvet kullanma yasak olsa da devletler ulusal çıkarlarına paralel olarak kuvvet kullanmayı da içerecek şekilde başka devletlere müdahale etmektedirler. İnsan hakları ihlalleri, kendi vatandaşını koruma gibi nedenlere dayandırılan bu tür müdahalelerin hukuki zemini bulunmamaktadır. Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhakı da bu müdahalelerden bir başkasını oluşturmaktadır.

Rusya'nın, Kırım üzerinde gerçekleştirdiği bu eylemlerin uluslararası hukuk kapsamında meşruiyetine ilişkin olarak taraflar, çeşitli argümanlar öne sürerek kendi haklılıklarını kanıtlamaya çalışmışlardır. Ukrayna yönetimi, Rusya'nın iddialarının kabul edilemez olduğunu ve Rus müdahalesi ile referandum sonucu tek yanlı ayrılmanın hem kendi iç mevzuatlarına hem de uluslararası hukuka aykırı olduğunu dile getirmiştir. Rus yönetimi ise kuvvet kullanma yasağı ve “self determinasyon/kendi kaderini tayin etme hakkı (KKTEH)” açısından yaptığı eylemlerin “insani müdahale” ve “koruma sorumluluğu” kapsamında olduğunu, “çağrı” üzerine ve aynı zamanda Kırım'daki “Rus vatandaşlarını” korumak amacıyla müdahalede bulunduğunu dile getirmiştir. Ancak Rusya'nın, eylemlerini kuvvet kullanma yasağı kapsamının dışında görmesi ve bağımsızlığını tanıdığı Kırım'ı ilhak etmesinin KKTEH'ye uygun olduğunu ileri sürmesi, uluslararası hukuk açısından meşru bir zemini bulunmamaktadır.

Rusya, eylemlerine haklılık kazandırmak amacıyla meşru Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in çağrısı üzerine Ukrayna ve Kırım'daki olaylara müdahale ettiğini ileri sürmüştür. Ancak bu çağrı, Ukrayna Meclisi tarafından görevden alınmış ve hakkında yakalama kararı bulunan birine ait olduğundan geçerli sayılmayacaktır. Zaten kuvvet kullanma yasağı kapsamında olup olmadığı henüz netlik kazanmayan çağrı üzerine müdahalenin ilk koşulu olan “meşru devlet başkanının çağrısı” burada söz konusu olmadığından müdahale, uluslararası hukuka aykırıdır.

Rusya'nın eylemlerinin meşru olduğuna yönelik bir başka iddiası, Kırım'da “insan hakları ihlallerinin” yaşandığını ileri sürerek insani bir müdahalede bulunduğunu ifade etmesidir. İnsani müdahalenin de uluslararası hukuk açısından meşru sayıldığına ilişkin bir netlik söz konusu değildir. Bununla birlikte, insani müdahalenin birincil koşulu, doğru otoritenin kararına bağlı olarak yapılmasıdır. Bu otorite ise yalnızca BM Güvenlik Konseyi'dir. Konsey kararı olmaksızın yapılan müdahalelerin “insani” olduğu söylenemez. Ayrıca Rusya, insan hakları ihlallerinden söz etse de Kırım'da Rusya yanlısı insanların, insan haklarının ihlal edildiğine ilişkin bir kayıt, belge vb. kanıt yoktur.

Rusya'nın bir başka iddiası da müdahalesini, "yurttaşlarını korumak" amacıyla yaptığıdır. Rusya, bölgede yaşayan Rusların can ve mal güvenliğinin tehlikede olduğunu belirterek onları koruma bilinciyle hareket ettiğini bildirmiştir. Ancak yabancı ülkedeki yurttaşların korunması, hiçbir uluslararası antlaşma, sözleşme vb. belge ve metinde yer almayan, yalnızca doktrinde söz edilen bir müdahale nedenidir. Büyük devletlerin, küçük devletler üzerinde egemenlik kurmak amacıyla kullandığı bir yöntemdir. Bu açıdan müdahalenin bölgedeki Rus yurttaşlarını korumak amacıyla yapılması iddiası müdahaleye, uluslararası hukuk bağlamında meşruiyet kazandırmayacaktır.

Rusya'nın, Kırım'dan Rusya'ya toplu bir göç olması ve bunun Rusya'nın batı sınırlarında büyük tehdit oluşturacağı yönündeki iddiaları ve bu nedenle "önleyici meşru müdafaa" hakkına başvurmak suretiyle silahlı kuvvet kullanması da uluslararası hukuk açısından yerinde ve meşru değildir. Çünkü ortada Ukrayna ya da Kırım'dan gelen ve başka bir biçimde engellenemez, ani bir silahlı bir saldırı tehdidi söz konusu değildir.

Rusya, KKTEH kapsamında Kırım'ın tek yanlı olarak Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya bağlanmasını, Kosova Olayını da öne sürerek uluslararası hukuka uygun saymıştır. Rusya'nın müdahalesinin ardından yapılan referandumda, Kırım halkının çok büyük bir çoğunluğu Kırım'ın, Rusya'ya katılmasını seçmiştir. Ancak Kırım halkının tek yanlı ayrılma kapsamında Ukrayna yönetiminin rızası dışında böyle bir karar alması uluslararası hukuka uygun değildir. Çünkü hem Kırım Anayasası hem de Ukrayna Anayasası'nda, Kırım halkına bu yönde bir hak tanınmamıştır. Öte yandan Kırım'da yaşayanların yarısından fazlası Rus olmakla birlikte geri kalan kesimi Ukraynalılar ve Tatarlardır. Bu nedenle Kırım'da yaşayan insanları KKTEH'yi kullanabilecek ayrı bir halk olarak görmek yerinde olmayacaktır. Bu kapsamda KKTEH'ye başvurmanın birinci koşulu olan "halk" olma durumu Kırım'da yaşayanlar için söz konusu olmayacaktır. Öte yandan Kırım, bir sömürge ülkesi de değildir. Dışsal KKTEH, sömürge altında yaşayan halklara tanınan bir haktır. Dolayısıyla bağımsızlık ilanı ile Rusya'ya katılma eylemleri, uluslararası hukuk açısından meşru sayılmayacaktır.

Rusya'nın müdahalesi, Ukrayna-Rusya arasında imzalanan ikili ve çok taraflı anlaşmalara da aykırılık oluşturmaktadır. Rusya, sınırlarını ihlal etmemeyi ve içişlerine müdahalede bulunmamayı söz verdiği Ukrayna'ya karşı vaatlerini yerine getirmemiş, anlaşma hükümlerini ihlal etmiştir.

Rusya, bölgesel çıkarlarını korumak ve egemenlik sınırlarını genişletmek amacıyla Kırım'da olaylar yayıldıktan çok kısa bir süre içinde, yerel milis güçleri de kullanarak sayıca çok az denilebilecek bir askeri birlik ile silah ateşlemeden ve hiçbir direnişle karşılaşmadan Kırım'daki yönetimi ele geçirmiştir. Bunu yaparken uluslararası hukuk kurallarının istisnalarını öne sürmüş ve daha önce insani müdahale sonucu bağımsız olan Kosova'yı örnek göstererek yaptıklarına uluslararası hukuk açısından meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır.

Tüm bunlara karşın uluslararası toplum, Kırım'ın işgal ve ilhakına yeterli tepkiyi göstermemiştir. Özellikle BM Antlaşması'nda uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla oldukça geniş yetkilerle donatılmış BM Güvenlik Konseyi işlevsiz kalmıştır. Sonuçta her ne kadar Kırım'ın ilhakı, uluslararası kamuoyunun geneli tarafından uluslararası hukuka aykırı sayılsa da bu durum Rusya'ya karşı önemli bir yaptırım gündeme taşımamıştır. Sonuçta Kırım, Rusya tarafından BM Antlaşması Md. 2/4'e aykırı biçimde önce işgal ardından ilhak edilmiştir. Bunun nedeni BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden birinin Rusya olmasıdır. Bilindiği gibi Konsey, daimi üyelere birinin muhalefeti olması durumunda karar alamamaktadır.

Büyük ve güçlü devletler, uluslararası ilişkileri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışırlar. Küçük ve zayıf devletler üzerinde özellikle kuvvet kullanma tehdidi yoluna başvurarak ve kimi zamanda bu devletlerin işlerine müdahalelerde bulunarak egemenlik kurarlar. Kırım'da yaşananlar, işte bu durumun açık bir özeti olmuştur.

Uluslararası toplumun, bu tür durumlarla karşı karşıya kalmaması, kalması durumunda ise çok ivedi ve etkin biçimde tepki ortaya koyabilmesi uluslararası hukuk kurallarının tanım, kapsam ve unsurlarının net biçimde belirlenmesiyle olacaktır. Uluslararası hukuk kuralları, başta uluslararası antlaşmalar/sözleşmeler, örf ve adet hukuku kuralları ve hukukun genel ilkeleri ile bir süreç içinde oluşmaktadır. Bu nedenle özellikle BM Antlaşması başta olmak üzere birçok devletin tarafı olduğu anlaşmalarda ve BM Genel Kurulu'nda görüşülen konular üzerine alınan kararlarda, uluslararası hukuk kuralları ayrıntılı ve açık bir şekilde tanımlanmalı, özellikle ihlali durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmelidir.

BM Güvenlik Konseyi'ne verilen çok geniş yetkilerin uygulanması açısından yeni düzenlemeler yapılmalı, Konsey'in beş daimi üyesinin tarafı olduğu uluslararası uyuşmazlıklarda bu üyeye oy hakkı tanınmamalıdır. Nitekim tezin konusu oluşturan Kırım sorununun başat aktörü Rusya'dır ve BM Güvenlik Konseyi oylamasında veto hakkını kullanarak Konsey'i işlevsiz kılmıştır. Uzun süredir gündemde olan BM Güvenlik Konseyinin yapısının mevcut konjonktüre uygun hale getirilmesi, hiç olmazsa uyuşmazlığın taraflarından birinin daimi üyelerden biri olması durumunda oylamaya katılmamasına yönelik bir değişiklik yapılması uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKDES, Nimet Kurat; **IV ve XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, 2. Baskı, Murat Kitabevi, Ankara, 1992.
- AKYOL, Taha; **Sovyet Rus Stratejisi ve Türkiye**, 1. Baskı, Ötüken Yayınevi, İstanbul 1976.
- ANDERSON, Benedict; **Hayali Cemaatler**, İskender Savaşır (çev.), Metis Yayınları, İstanbul, 2007.
- ARAI-TAKAHASHI, Yutaka; **The Law of Occupation: Continuity and Change of International Humanitarian Law, and its Interaction with International Human Rights Law**, First Ed. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2009.
- ARAL, Berdal; **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.
- BOUCHET-SAULNIER, Françoise; **İnsancıl Hukuk Sözlüğü**, Selahattin Bağdatlı(çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- BAŞEREN, Sertaç Hami **Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm Dünyada ve Türkiye’de Terör**, 1. Baskı, T.C. Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 2002.
- BAŞEREN, Sertaç Hami; **Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları** 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2003.
- BİLSEL, Cemil; **Devletler Hukuku**, 1. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1941.
- BOWETT, D. W; **Self-Defense in International Law**, The Lawbook Exchange, New York. 2009.
- BOZKURT, Enver; **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3.Baskı, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.
- BUCHANAN, Allen; **Justice, Legitimacy, and Self-Determination**, 1st Ed., Oxford University Press, Oxford, 2004.
- CASSASE, Antonio; **Self Determination of Peoples a Legal Reappraisal**, 1st Ed., Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

- CRAWFORD, James; **The Creation of States in International Law**, 1st Ed., Oxford University Press, Oxford 2006,
- CUYCKENS, Hanne; **Revisiting the Law of Occupation**, First Ed. Brill, Leiden, 2018.
- ÇAVUŞOĞLU, Naz; **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, 2. Baskı, Su Yayınları, Ankara 2001.
- ÇİFTÇİGÜZELİ, M. Cemal, YALÇINTAŞ, Nevzat ve KARATAY, Zafer; **Kırım Ey Güzel Kırım**, 1. Basım, Postiga Yayınları, İstanbul 2013.
- DINSTEIN, Yoram; **The International Law of Belligerent Occupation**, First Edition, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
- EHTİBARLI, Yaşar; **Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık Ankara, 2016.
- FASSBENDER, Bardo ve PETERS Anne (Ed.) **The Oxford Handbook of the History of International Law** Oxford University Press, Oxford 2012.
- GÖKBEL, Ahmet; **Kıpçak Türkleri**, Ötüken Neşriyat, 1. Basım, İstanbul 2000.
- GRAY, Cristine; **International Law and the Use of Force, Foundations of Public International Law**, 3rd Edition, Oxford University Press, New York 2008.
- GÜNDAY, Dündar ÇEVİK, Mümin (hızl.) **Cevdet Tarihi**, Hikmet Neşriyat, İstanbul 1972.
- GÜNDÜZ, Aslan; **Milletlerarası Hukuk / Konu Anlatımı- Temel Belgeler -Örnek Kararlar**, 1. Basım, Beta Yayın-Basım, İstanbul 2014.
- HIGGINS, Rosalyn; **The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations**, 1st Ed., Oxford University Press, London, 1963,
- KAFALI, Mustafa; **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1976.
- KESKİN, Funda; **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1998.
- KIRIMLI, Hakan; **Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)**. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- KİNG, Charles; **Karadeniz**, Zülal Kılıç(çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2008.

- KİREÇCİ, M. Akif & TEZCAN, Selim; **Kırım'ın Kısa Tarihi**, 1.Baskı, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2015.
- KOLSTØ, Pål ve EDEMSKY, Andrei; **Russians in the Former Soviet Republics**, 1st Ed., Indiana University Press, Indiana 1995.
- MERAY, Seha L.; **Devletler Hukukuna Giriş**, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1965.
- MOYNIHAN, Daniel P; **Pandaemonium; Ethnicity in International Politics**, 1st Ed., Oxford University Press, Oxford, 1993.
- OPPENHEIM, Lassa; **International Law: A Treatise, Vol. II: War and Neutrality**, Third Edition, Longmans Green and Co., London, 1921.
- ÖZCAN, Kemal; **XX. Asırda Kırım Türklerinin Dramı Doğu Avrupa Mirasının Son Kalesi Kırım**, 1. Basım, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2015.
- ÖZER, Adem & TAŞDEMİR, Fatma (Ed.) **Stepler, Dinyeper ve Barut Rusya-Ukrayna Savaşının Uluslararası Hukuk Vehçesi**, Adalet Yayınevi, Ankara 2023.
- PAGE, Wilson; **Aggression, crime and international security: Moral, political and legal dimensions of international relations**, 1st.Ed., Routledge, New York 2009.
- PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk**, 20. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2021.
- POMERANCE, Michla **Self Determination in Law and Practice, The New Doctrine in the United Nations**, 1st Ed., Martinus Nijhof Puplichers, Leiden, 1982.
- POTYEMKİN, Vlademir; **Uluslararası İlişkiler Tarihi 1 Diplomasi Tarihi**, Atilla Tokatlı(çev.), Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2015.
- SANDER, Oral; **Siyasi Tarih-İlk Çağlardan 1918'e**, 1. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 1989.
- SASSOLI, Marco; **International Humanitarian Law: Rules, Controversies and Solutions to Problems Arising in Warfare**, First Ed. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2019.
- SHAW, N. Malcom; **Uluslararası Hukuk**, Yücel Acer ve diğerleri(çev.) Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2018.
- SUR, Melda; **Uluslararası Hukukun Esasları**, 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019.

- SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, 6. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2014
- ŞAHİN, Mustafa; **Avrupa Birliğinin Self Determination Politikası**, 1. Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2018.
- TAŞDEMİR, Fatma & ÖZER, Adem; **Uluslararası Hukuk Perspektifinden, Self-Determinasyon ve Ayrılma**, Hukuk Yayınları, Ankara, 2017.
- TEZİÇ, Erdoğan; **Anayasa Hukuku**, 1. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- TOPAL, Ahmet Hamdi; **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2005.
- TÜRKMEN, Füsun; **İnsan Haklarının Yeni Boyutu: İnsancıl Müdahale**, 1. Baskı, Okumuş Adam Yayınevi, İstanbul, 2006.
- UÇAROL, Rifat; **Siyasi Tarih 1789-1994**, 1. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- ÜREKLİ, Muzaffer; **Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Osmanlı Himayesinde Yükselişi (1441-1569)**, 1. Basım, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1989.
- VITZTHUM, Wolfgang Graf & Proelß, Alexander De Gruyter (Ed.), **Friedenssicherung und Kriegsrecht**, Völkerrecht, Berlin, 2016.
- WARD, A.W. & GOOCH G.P. (Ed.), **The Cambridge History of British Foreign Policy**, Cambridge U.P., Cambridge, 1970.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin & ÖZ, Mehmet (hızl.), **“Tarihsel Süreçte Kırım Hanlığı”** Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2011.
- YILMAZ, Ali; **Moğol İstilasından sonra Kurulan Türk Devletleri”** 3. Baskı, Pegem Yayıncılık, Ankara 2006.

TEZLER

- ACET, Gül Seda; “Uluslararası Hukukta İnsani Müdahalenin Kaynakları Ve Sorunları: Libya Ve Suriye Örnekleri” **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2017.
- BİŞKİN, Mustafa Cem; “ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan’da Güç Mücadelesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya, 2010.

- ÇETİN, Burak; “Birleşmiş Milletler Andlaşmasında Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnası Olarak Bireysel Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 2006.
- ÇEVEN, Mustafa; “Uluslararası Hukuk ve Rusya’nın Kırım Müdahalesi” **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul, 2019.
- ERBİL, Yazgan; “Rusya-Ukrayna Doğalgaz Krizi ve Enerji Güvenliği”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Kadir Has Üniversitesi SBE, İstanbul 2010.
- HANCILAR, Özhan; “Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2004.
- HASANİ, Enver Beşir; “Self Determination, Territorial Integrity and International Stability: The Case of Yugoslavia” **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2001.
- LAZUMISKYV, Vasy; Perversion of a Doctrine: The Protection of Nationals Abroad and Russia's Invasion of Crimea, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Riga Graduate School of Law 2014.
- TURAN, Gökhan; “Ukrainian Foreign Policy and Its Domestic Sources”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, ODTÜ SBE, Ankara 2010.
- YÜCE, Cumhur; “Uluslararası Hukukta Self-Determination İlkesi ve Günümüz Uygulamaları”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE Trabzon 2008.

MAKALELER

- AĞIR, Osman; “Dünya Siyasetini Etkileyen Devrimlerin Uluslararası Sonuçları: 1917 Bolşevik Devrimi” **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.16, S.1, Kahramanmaraş 2019, ss.325-342.
- ALAN AKBIYIK, Hayrunnisa; “Timur'un Toktamış Üzerine Seferleri ve Altın Orda'nın Yıkılması Meselesi”, **Bilig Dergisi**, S. 27, Türkistan 2003, ss.117-156.
- ALBAYRAK, Gökhan; “Uluslararası İnsancıl Hukukta İşgale İlişkin Hukuki Meseleler”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 28, S. 2, Konya 2020, ss.445-471.

- ANDERSON, Glen; "Secession in International Law and Relation: What Are We Talking About?", **Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev.**, v. 35, Marymount 2013, ss.343-388.
- ARSAVA, Füsün; "Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu" **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.15, S.1, Ankara 2011, ss. 101-124.
- ARSAVA, Füsün; "Halkların Kendi Kaderini Tayin Etme Hakkının Tarihçesi Ve Günümüzde Getirdiği Problemler", **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi**, C. 8, Özel Sayı, İstanbul 2013, ss.387-404
- ASLAN, M. Yasin; "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", **TBB Dergisi**, S.79, Ankara 2008, ss.235-274.
- BAHARÇIÇEK Abdülkadir & AĞIR, Osman; "Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanmasının Rusya'ya Komşu Ükelere Olası Etkileri", **Akademik Bakış Dergisi**, S.52, Celalabat 2015, ss.29-47
- BAŞLAR, Kemal; "Uluslararası Hukukta "Erga Omnes" Kavramı", **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, C.22 S. 2, 2002, ss.75-108.
- BİLENER, Tolga; "Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S.13, 2007, ss.115-132.
- CAZALA SAVAŞ, Menent; "Koruma Sorumluluğunun Normatif Statüsü", **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, C. 13, S. 50, İstanbul 2018, ss.64-89.
- ÇAKIR, Tuğrul; Uti Possidetis (Mevcut Sınırların Korunması) İlkesi Üzerine Bir Değerlendirme, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12 S. 2 Antalya 2022, ss. 595-623.
- DİLEK, Mehmet Sait; "Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı" **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, C.10, S.37, 2013, ss.145-169.
- EREKER, Fulya; "Haklı Savaş", **Güvenlik Yazıları**, S.18, 2019, ss.1-9.
- EREN, M.Yusuf; "Uluslararası Hukukta Savaşa Varmayan Kuvvet Kullanma Yolları" **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.3 S.2 Konya, 2012, ss. 229-260.

- ERTUĞRUL, Ümmühan Elçin; “Koruma Sorumluluğu: İnsani Müdahaleyi Makyajlamak”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 20, S. 2, Ankara 2016, ss. 441-470.
- GÜRSELER, Ceren; “Kırım’ın Self-Determinasyonu Nasıl Yorumlanabilir?”, **Karadeniz Araştırmaları**, S. 43, 2014, ss.87-115.
- İNALCIK, Halil; “Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi” **Yeni Türkiye**, C.11, S. 81, 2015, ss. 185-229.
- KARADAĞ, Ulaş; “Birleşmiş Milletler Antlaşması’na göre Meşru Müdafaa Hakkı”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.7 S.2, Malatya 2016, ss.171-186
- KESKİN, Funda; “BM ve Kuvvet Kullanma”, **Avrasya Dosyası**, C. 8, S. 1. 2022, ss.149-174.
- KESKİN, Funda; “Uluslararası Hukukta Savaş ve Barış”, **Mülkiye Dergisi**, C 38, S.3. 2014, ss. 83-99.
- KHARLAMOVA, Ganna; “The European Union and the Eastern Partnership: Convergence of Economies”, **Procedia Economics and Finance**, S.27, 2015, ss.29-41.
- KILINÇ, Doğan; “Self Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi” **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 12, S.1, Ankara 2008 s.949-982.
- KIRDIM, Şahin Eray “Uluslararası Hukukta Davet ile Müdahale Konsepti Çerçevesinde Bir Örnek Olay İncelemesi: Rusya’nın Suriye Müdahalesi” **Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S.1, Antalya 2017, ss.179-190.
- KOÇAK, Mustafa; Self Determinasyon Hakkı Ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri, **Diyarbakır Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 23, S. 38, Diyarbakır 2018, ss.85-108.
- KURUBAŞ, Erol; “Kuzey Irak’ta Olası bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.59, S.3, Ankara 2004, ss. 147-179.

- KUZU, Ender; “Uluslararası Adalet Divanı’nın Kosova’ya ilişkin Danışma Görüşünün Değerlendirilmesi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, S.1 2010, ss.1-25.
- LAWRENCE, M. Frankel; “International Law of Secession: New Rules for a New Era”, **Houston Journal of International Law**, V. 14, 1992, ss. 345-395
- LUFİ, Simon; “The Kosovo War In The British Parliament Talks In 1999”, **European Scientific Journal**, Vol 12, No 17, 2016, ss.24-40.
- MERAY, Seha; “Devletlerarası Hukukta Milliyetler Prensibi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 2, S.3, Ankara 1947, ss.295-110.
- MURRAY, Euan “Russia’s Annexation of Crimea and International Law Governing the Use of Force”, **Academia**, ss.3-47
- ORALLI, Levent Ersin; “Uluslararası Hukukta ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu”, **Tesam Akademi Dergisi**, C.1, S.1, 2014, ss.102- 127.
- ÖZCAN, Besim; “Bir Baskının Anatomisi: Sinop Faciası”, **Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, 2007, C.1, S.2, ss.7-18
- PAYENDEH, Mehrdad; “The United Nations, Military Intervention and the Regime Change in Libya” **Virginia Journal of International Law**, Vol. 52, No. 2, 2012, p.375-376
- SAK, Yıldırım; “Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi** C.11, S.44, 2015 s.121-153.
- SAMANCI, Uğur; “Uluslararası Adalet Divanının Kosova’nın Bağımsızlık İlanına İlişkin Danışma Görüşü”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.11. S.2, İzmir 2009, ss.123-194.
- SAUL, Matthew; “The Normative Status of Self Determination in International Law: A Formula for Uncertainty in the Scope and Content of the Right?”, **Human Rights Law Review**, C.11, S.4, 2011, ss.604-669.

- SHEN, Jianming; “The Non-Intervention Principle and Humanitarian Interventions Under International Law”. **International Legal Theory**. V. 7, N. 1, 2001, ss.1-41.
- SÖNMEZ, A. Sait & BIÇAKÇI, Harun & YILDIRIM, Cuma; “Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi”, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, C.1. S.3, 2015, ss. 656-670.
- SÜRÜCÜOĞLU, Orkun; “Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, **Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi**, C.19. S.4, İzmir 2017, ss.603-628.
- ŞAHİN, Mustafa; İnsan Haklarının Topluluk Hakları Kategorisinden Kendi Kaderini Tayin Hakkının Uluslararası Hukuktaki Yeri, **Yeni Türkiye**, C. 2. S. 22, 1998, ss.1325-1343.
- ŞAHİN, Seçil; “Bağımsızlık İlanının Uluslararası Adalet Divanı Kararı ve Self Determinasyon İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi”, **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara 2015, S. 3. s.520-533.
- ŞENTUNA, Tarık; “Libya Askeri Müdahalesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğu ve Koruma Sorumluluğu Kavramı Çerçevesinde Meşruiyeti”, **The Turkish Yearbook of International Relations**, C. 50, 2019, ss.215-239.
- ŞÖHRET, Mesut; “Kırım Sorununun Uluslararası Hukukta Devletlerin Kurulma ve Sona Erme Şekilleri Bakımından İncelenmesi”, **Karadeniz Araştırmaları**, 2017, C.14, S.53. ss.1-27.
- TARHANLI, Turgut; “Güvenlik Konseyi’nin 688 Sayılı Kararı Çerçevesinde Bazı Uluslararası Hukuk Sorunları”, **MHB Yıl 10**, S. 1-2, 1990, s.175.
- TAŞDEMİR Fatma & ÖZER, Adem; "Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı mı?", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 10, S. 1, Kayseri 2015, ss.43-61.
- TAŞDEMİR, Fatma; “Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.18, S.3, Ankara 2009, ss. 644-668.

- TAŞDEMİR, Fatma & YÜRÜR; “Pınar Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme”, **Gazi Üniversitesi İBF Dergisi**, C.3 S.99. ss.135-152.
- UZ, Abdullah; “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, 2007, C.3, S.9, ss.60-81.
- ÜLGER, İrfan Kaya; “Kosova’nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi”, **Kocaeli Üniversitesi SBE Dergisi**, S.31. Kocaeli 2016, ss.39-64.
- WELLER, Marc; “The Self determination Trap”, **Ethnopolitics**, C.4, S.1, Oxfordshire 2005, p.3-28.
- WELLER, Marc; “Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments”. **European Journal Of International Law**, 2009, V. 20, I.1 p.111-165.

İNTERNET VERİ TABANI

<https://www.vatankirim.net/akmescit-385/>

https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/ds/kn/kn_e/kn0310_e.html

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Crimean_Tatar_share_2014.png

<https://www.ukr-ayna.com/wp-content/uploads/2020/06/Ukrayna-Anayasas- T-rk-e-evirisi.pdf>

<https://www.refworld.org/pdfid/44a280124.pdf>

https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_Crimea,_1998

https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/12/printable/041227_ukraineosce.shtml

https://www.mfa.gov.tr/no_26---21-subat-2005_-22-subat-2005-tarihinde-bruksel_de-duzenlenecek-nato-devlet-ve-hukümet-baskanlari-olaganustu-zirve-toplantisi-hk_.tr.mfa

<https://www.haberturk.com/ekonomi/para/haber/904369-rusyadan-flas-ukrayna-hamlesi>

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131217_rusya_ukrayna

http://voiceofrussia.com/news/2014_02_21/Ukraine-passes-lawreturning-to-2004-

<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25878281.asp>

[https://www.milliyet.com.tr/dunya/timosenko-serbest-birakildi-1840697,](https://www.milliyet.com.tr/dunya/timosenko-serbest-birakildi-1840697)

<https://www.ntv.com.tr/dunya/yanukovic-hakkinda-yakalama-karari,uL3CQpdBW0OYEe0wRltCkA>

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kacak-lider-icin-tutuklama-karari-25884696>

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-7-yili/2177686>

<http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/armed-men-seize-crimea-parliament-reports>

<http://www.dunyahableni.net/haber/290814/kirimda-her-an-catismalar-cikabilir>

<http://www.wsj.com.tr/article/SB10001424052702303801304579408641239101238.html>

[https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154.](https://www.bbc.com/news/world-europe-26532154)

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kirim-bagimsizligini-ilan-etti-49579>

https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp

https://www.icty.org/en/case/naletilic_martinovic

https://www.rulac.org/assets/downloads/Ferraro_-_Beginning_and_end_of_occupation.pdf

<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>

<https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Paris-1856>

https://avalon.law.yale.edu/19th_century/geneva04.asp

<https://www.ungeneva.org/en/library-archives/league-of-nations/covenant>

<https://www.loc.gov/item/2021667899/>

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1927v02/d662>

https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-09/kellog_briand.xml s.1,

<https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa>

<https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>

http://www.mfa.gov.tr/garanti-antlasmasi-_zurich_11-subat-1959_.tr.mfa

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095336bm_31.pdf

<https://www.icj-cij.org/en/case/70>

<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020094506bm_17.pdf

<https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unosom1backgr2.html>

<https://peacekeeping.un.org/mission/past/unamsil/>

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/990610_SCR1244%281999%29.pdf

<https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/kos-spv3989.php>

<https://www.global2p.org/resources/the-responsibility-to-protect-report-of-the-international-commission-on-intervention-and-state-sovereignty-2001/>

<http://responsibilitytoprotect.org/implementing%20the%20rtop.pdf>

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement>

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement>

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/405/83/PDF/N1140583.pdf?OpenElements>

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/211/52/PDF/N1921152.pdf?OpenElement>

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/226/45/PDF/N0622645.pdf?OpenElement>

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/583171/170111_Imminence_Speech_.pdf

<https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/index.html>

https://www.unmck.or.kr/tur/03_war/?mcode=0603010200

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hollanda>

<https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>

https://avalon.law.yale.edu/18th_century/fr-1782.asp

<https://www.elysee.fr/en/french-presidency/the-declaration-of-the-rights-of-man-and-of-the-citizen#:~:text=History-.The%20Declaration%20of%20the%20Rights%20of%20Man%20and%20of%20the,wit h%20a%20declaration%20of%20principles>

<https://www.theworldwar.org/learn/peace/fourteen-points>

<https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant>

<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup10/basicmats/aaland1.pdf>,

<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup10/basicmats/aaland1.pdf>,

<https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf>

<https://digitallibrary.un.org/record/209578>

[https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217\(III\).pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_217(III).pdf)

[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/545\(VI\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/545(VI))

<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/060/19/IMG/NR006019.pdf?OpenElement>

<https://digitallibrary.un.org/record/210795>

<https://digitallibrary.un.org/record/666117>

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples>

<https://digitallibrary.un.org/record/205864>

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095937bm_38.pdf

https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/60ways/ankara_60Ways_Turkish.pdf

<https://www.burmalibrary.org/en/general-assembly-resolution-1541-xv-principles-which-should-guide-members-in-determining-whether-or>

https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf

https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf

<https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/document/mevzuat/3507--Ekonomik%2C-Sosyal-ve-Kulturel-Haklara-Iliskin-Uluslararası-Sozlesme.pdf>

<https://www.osce.org/helsinki-final-act>

<https://www.icj-cij.org/en/case/53>

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

<https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/glossary/erga-omnes#:~:text=In%20general%20law%2C%20an%20act,not%20just%20those%20directly%20concerned>

<https://www.cambridge.org/core/journals/leiden-journal-of-international-law/article/abs/barcelona-traction-at-40-the-icj-as-an-agent-of-legal-development/832229B5681999C27276109A922BEEC9>

<https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-180798/>

<https://www.un.org/law/icjsum/timor.htm>

<https://www.ohchr.org/en>

<https://theguardian.com/5-youngest-countries-in-the-world/>

<https://www.mfa.gov.tr/guney-sudan-ulke-kunyesi.tr.mfa>

<https://peacemaker.un.org/sudan-addisababa-southsudan72>

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SD_020710_MachakosProtocol.pdf

<https://peacemaker.un.org/sudan-machakos-protocol2002>

https://www.mfa.gov.tr/no_6--_8-ocak-2005_sudan-hukumeti-ile-sudan-halkin-kurtulus-hareketi-arasinda-9-ocak-2005-tarihinde-imzalanacak-olan-baris-anlasmasi-hk_-_tr.mfa

<https://www.mfa.gov.tr/kosova-kunyesi.tr.mfa>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kosova>

<https://peacemaker.un.org/kosovo-resolution1244>

<https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/kos-a-res63-3.php>

<https://www.globalresearch.ca/kosovo-legitimacy-receives-massive-blow-another-withdrawal-recognition/5705414>

<https://www.haberturk.com/dunya/haber/939925-putin-itiraf-etti>

[Vladimir Putin'in Kırım konuşması \(18 Mart 2014\) - Vikikaynak \(wikisource.org\)](Vladimir Putin'in Kırım konuşması (18 Mart 2014) - Vikikaynak (wikisource.org))

https://www.washingtonpost.com/world/transcript-putin-defends-russian-intervention-in-ukraine/2014/03/04/9cadcd1a-a3a9-11e3-a5fa-55f0c77bf39c_story.html

<https://press.un.org/en/1999/19990920.sgsm7136.html>

<https://reliefweb.int/report/ukraine/report-human-rights-situation-ukraine-15-april-2014>

<http://council.gov.ru/activity/legislation/decisions/39979/>

<https://www.nytimes.com/2014/03/04/world/europe/ukraine-united-nations.html>

<Ukraine - Security Council, 7124th meeting | UN Web TV>

<https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-un/russia-yanukovich-asked-putin-to-use-force-to-save-ukraine-idUSBREA2224720140304>

<https://www.bbc.com/news/world-europe-26397323>

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140304_putin_rusya_yeni

<https://www.theguardian.com/world/1999/mar/13/indonesia.easttimor>

[https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2014-04-02/united-nations-resolution-declares-crimea-referendum-invalid/#:~:text=\(Apr.,11%20against%2C%20with%2058%20abstentions.](https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2014-04-02/united-nations-resolution-declares-crimea-referendum-invalid/#:~:text=(Apr.,11%20against%2C%20with%2058%20abstentions.)

[http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603,](http://en.kremlin.ru/events/president/news/20603)

<https://www.theguardian.com/world/2008/feb/15/russia.kosovo>

<https://www.dunya.com/dunya/039ihlaki-kabul-etmeyiz039-haberi-241282>

<https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>

<http://old.oscepa.org/meetings/annual-sessions/2015-helsinki-annual-session/2015-helsinki-final-declaration/2282-07>,

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%203007/v3007.pdf>

<https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=08000002803e6fae&clang=en>
e.t:01.12.2022.

EKLER

EK A. Etik Kurul Onay Belgesi

T.C	
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ	
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	
TEZ / ARAŞTIRMA / ANKET / ÇALIŞMA İZİNİ / ETİK KURULU İZİNİ TALEP FORMU VE ONAY TUTANAK FORMU	
ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
T.C. NOSU	
ADI VE SOYADI	AHMET ŞAMİL EVREN
ÖĞRENCİ NO	2020003016
TEL. NO.	
E - MİL ADRESLERİ	
ANA BİLİM DALI	KAMU HUKUKU
HANGİ AŞAMADA OLDUĞU (DERS / TEZ)	TEZ
İSTEKDE BULUNDUĞU DÖNEME AİT DÖNEMLİK KAYDININ YAPILIP-YAPILMADIĞI	2022 / 2023 GÜZ DÖNEMİ KAYDINI YENİLEDİM.
ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ BİLGİLER	
TEZİN KONUSU	ULUSLARARASI HUKUK VE KIRIM'IN İŞGAL VE İLHAKI
TEZİN AMACI	KIRIM'IN İŞGAL VE İLHAKININ ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN DEĞERDİRİLMESİ
TEZİN TÜRKÇE ÖZETİ	2014 yılında Rusya Federasyonu tarafından Kırım Özerk Cumhuriyeti'ne karşı müdahale ve ardından gerçekleşen ilhak sürecinin anlatılması ve tüm olayların uluslararası hukukta kuvvet kullanma ve kendi kaderini tayin etme hakkı açısından değerlendirilmesi hususlarından söz edilecektir.
ARAŞTIRMA YAPILACAK OLAN SEKTÖRLER/ KURUMLARIN ADLARI	
İZİN ALINACAK OLAN KURUMA AİT BİLGİLER (KURUMUN ADI- ŞUBESİ/ MÜDÜRLÜĞÜ - İLİ - İLÇESİ)	
YAPILMAK İSTENEN ÇALIŞMANIN İZİN ALINMAK İSTENEN KURUMUN HANGİ İLÇELERİNE/ HANGİ KURUMUNA/ HANGİ BÖLÜMÜNDE/ HANGİ ALANINA/ HANGİ KONULARDA/ HANGİ GRUBA/ KİMLERE/ NE UYGULANACAĞI GİBİ AYRINTILI BİLGİLER	
UYGULANACAK OLAN ÇALIŞMAYA AİT ANKETLERİN/ ÖLÇEKLERİN BAŞLIKLARI/ HANGİ ANKETLERİN - ÖLÇEKLERİN UYGULANACAĞI	
EKLER (ANKETLER, ÖLÇEKLER, FORMLAR, ... V.B. GİBİ EVRAKLARIN İSİMLERİYLE BİRLİKTE KAÇ ADET/SAYFA OLDUKLARINA AİT BİLGİLER İLE AYRINTILI YAZILACAKTIR)	1) (.....) Sayfa Ölçeği. 2) (.....) Sayfa Anketi. 3) (.....) Sayfa Formları. 4) (.....) Sayfa
ÖĞRENCİNİN ADI - SOYADI: AHMET ŞAMİL EVREN	ÖĞRENCİNİN İMZASI: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır. TARİH: 16.06.2023

TEZ/ ARAŞTIRMA/ANKET/ÇALIŞMA TALEBİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME SONUCU						
1. Seçilen konu Bilim ve İş Dünyasına katkı sağlayabilecektir.						
2. Anılan konu faaliyet alanı içerisine girmektedir.						
1.TEZ DANIŞMANININ ONAYI	2.TEZ DANIŞMANININ ONAYI (VARSA)	ANA BİLİM DALI BAŞKANININ ONAYI		SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜNÜN ONAYI		
Adı - Soyadı: Sami DOĞRU	Adı - Soyadı:	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN		Adı - Soyadı: Murat KOÇ		
Unvanı: Dr. Öğr. Üyesi	Unvanı:	Unvanı: Prof. Dr.		Unvanı: Prof. Dr.		
İmzası: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası:	İmzası: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.		İmzası: Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.		
..... / / 20..... / / 20..... / / 20.....	 / / 20.....		
ETİK KURULU ASIL ÜYELERİNE AİT BİLGİLER						
Adı - Soyadı: Şehnaz ŞAHİNKARAKAŞ	Adı - Soyadı: Yücel ERTEKİN	Adı - Soyadı: Deniz Aynur GÜLER	Adı - Soyadı: Mustafa BAŞARAN	Adı - Soyadı: Mustafa Tevfik ODMAN	Adı - Soyadı: Hüseyin Mahir FİSUNOĞLU	Adı - Soyadı: Jülide İNÖZÜ
Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı: Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.	Unvanı : Prof. Dr.
İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.	İmzası : Enstitü Müdürlüğünde evrak aslı ıslak imzalıdır.
..... / / 20..... / / 20..... / / 20..... / / 20..... / / 20..... / / 20..... / / 20.....
Etik Kurulu Jüri Başkanı - Asıl Üye	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi	Etik Kurulu Jüri Asıl Üyesi
OY BİRLİĞİ İLE	☒	Çalışma yapılacak olan tez için uygulayacak olduğu Anketleri/Formları/Ölçekleri Çağ Üniversitesi Etik Kurulu Asıl Jüri Üyelerince İncelenmiş olup, / / 20..... - / / 20..... tarihleri arasında uygulanmak üzere gerekli iznin verilmesi taraflarımızca uygundur.				
OY ÇOKLUĞU İLE	☐					
AÇIKLAMA: BU FORM ÖĞRENCİLER TARAFINDAN HAZIRLANDIKTAN SONRA ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ SEKRETERLİĞİNE ONAYLAR ALINMAK ÜZERE TESLİM EDİLECEKTİR. AYRICA FORMDAKİ YAZI ON İKİ PUNTO OLACAK ŞEKİLDE YAZILACAKTIR.						

EK B. Tez Etik Kurulu İzin İstek Yazısı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sayı : E-23867972-050.01.04-2300000102

06.01.2023

Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurulu Kararı Alınması Hk.

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 09.03.2021 tarih ve E-81570533-050.01.01-2100001828 sayılı Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu konulu yazınız.

İlgi tarihli yazınız kapsamında Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Tezli Yüksek Lisans Programında tez aşamasında kayıtlı olan **Ahmet Şamil Evren, Özge Aşçı** isimli öğrencilerimize ait tez evraklarının "Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Onayları" alınmak üzere Ek'te sunulmuş olduğunu arz ederim.

Prof. Dr. Murat KOÇ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Ek : 2 adet öğrenciye ait tez evrakları dosyası.

EK C. Etik Kurul Kararı

T.C.
ÇAĞ ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Sayı : E-81570533-044-2300000372
Konu : Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği
Kurul İzni Hk.

17.01.2023

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a) 09.01.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300000170 sayılı yazınız.
b) 05.01.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300000100 sayılı yazınız.
c) 03.01.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300000050 sayılı yazınız.
ç) 09.01.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300000137 sayılı yazınız.
d) 06.01.2023 tarih ve E-23867972- 050.01.04-2300000102 sayılı yazınız.

İlgi yazılarda söz konusu edilen **Ayşe Duman, Büşra Bozdoğan, Ahmet Samil Evren, Özge Aşcı, Kemal Çakır ve Sevda Ata** isimli öğrencilerimize ait tez evrakları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunda incelenerek uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Ünal AY
Rektör